

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**ANALIZA DEJAVNIKOV SREČE MLADIH IN STAREJŠIH V
SLOVENIJI**

Ljubljana, oktober 2023

MAJA HROVAT

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Maja Hrovat, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza dejavnikov sreče mladih in starejših v Sloveniji, pripravljene v sodelovanju s svetovalko red. prof. dr. Tjašo Redek

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi;
11. da sem preveril verodostojnost informacij, ki izhajajo iz zapisov na podlagi uporabe orodij umetne inteligence.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 BDP IN ALTERNATIVNE MERE BLAGINJE.....	3
1.1 Koncept blaginje	3
1.2 BDP kot mera blaginje	5
1.2.1 Opredelitev pojma BDP	6
1.2.2 Uporabnost BDP kot mere blaginje.....	8
1.3 Sreča kot alternativna mera blaginje.....	10
1.3.1 Opredelitev pojma sreče	11
1.3.2 Merjenje sreče.....	14
1.3.3 Slabosti sreče kot mere blaginje	16
2 DEJAVNIKI SREČE	18
2.1 Demografski in osebni dejavniki	20
2.1.1 Starost in spol	21
2.1.2 Zakonski stan in število otrok.....	23
2.1.3 Stopnja izobrazbe	24
2.1.4 Zdravje in fizična aktivnost.....	25
2.2 Ekonomski dejavniki	26
2.2.1 Dohodek	26
2.2.2 Zaposlenost.....	31
2.3 Institucionalno-politični dejavniki	31
2.4 Razlika v pomenu dejavnikov glede na starostno skupino	34
2.4.1 Dejavniki sreče pri mladih.....	35
2.4.2 Dejavniki sreče pri starejših	38
3 EMPIRIČNA ANALIZA DEJAVNIKOV SREČE PRI MLADIH IN STAREJŠIH V SLOVENIJI.....	40
3.1 Raziskovalni okvir	41
3.2 Opis vzorca	42
3.3 Rezultati analize	44
3.3.1 Demografski in osebni dejavniki.....	44
3.3.2 Ekonomski dejavniki	52
3.3.3 Institucionalno-politični dejavniki.....	54

3.3.4	Analiza vpliva preučevanih dejavnikov na srečo	56
3.4	Raziskovalni sklepi	58
3.5	Diskusija raziskovalnih vprašanj in priporočila.....	60
SKLEP	64
LITERATURA IN VIRI	66
PRILOGE	71

KAZALO TABEL

Tabela 1: Pregled ključnih dejavnikov sreče.....	19
Tabela 2: Pregled ključnih dejavnikov sreče po starostni skupini	35

KAZALO SLIK

Slika 1: Struktura blaginje.....	5
Slika 2: Življenjski cikel sreče	23
Slika 3: Kratkoročna nihanja in dolgoročni trendi sreče in dohodka.....	28
Slika 4: Značilnosti celotnega vzorca glede na stopnjo izobrazbe.....	43
Slika 5: Značilnosti vzorca mladih glede na število članov gospodinjstva.....	43
Slika 6: Značilnosti vzorca starejših glede na stopnjo izobrazbe.....	44
Slika 7: Občutenje sreče celotnega vzorca.....	45
Slika 8: Povprečno občutenje sreče glede na starostno skupino	45
Slika 9: Povprečno občutenje sreče glede na starost.....	46
Slika 10: Povprečno občutenje sreče glede na spol.....	46
Slika 11: Povprečne vrednosti zadovoljstva z doseženim glede na starostno skupino	47
Slika 12: Povprečne vrednosti zadovoljstva z doseženim po spolu in strastni skupini.....	47
Slika 13: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na strukturo gospodinjstva ..	48
Slika 14: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na strukturo gospodinjstva	49
Slika 15: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na stopnjo izobrazbe.....	49
Slika 16: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na stopnjo izobrazbe	50
Slika 17: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na ocenjeno zdravje	51
Slika 18: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na ocenjeno zdravje	51
Slika 19: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na finančne zmožnosti gospodinjstva.....	52
Slika 20: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na finančne zmožnosti gospodinjstva.....	53
Slika 21: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na zaposlitveni status.....	53
Slika 22: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na zaposlitveni status	54

Slika 23: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na zadovoljstvo z demokracijo	54
Slika 24: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na zadovoljstvo z demokracijo	55
Slika 25: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na zaupanje v lokalne (občinske) oblasti	55
Slika 26: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na zaupanje v lokalne (občinske) oblasti.....	56

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Povprečne vrednosti zadovoljstva z doseženim po starostni skupini in izobrazbi – izpis iz SPSS.....	1
Priloga 2: Povprečne vrednosti sreče po spolu glede na ocenjeno zdravje – izpis iz SPSS..	2
Priloga 3: Povprečne vrednosti sreče glede na fizično aktivnost – izpis iz SPSS.....	4
Priloga 4: Ordinalna logistična regresijska analiza – izsek iz SPSS	6

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

BDP – bruto domači proizvod

EIB – (angl. European Investment Bank); Evropska investicijska banka

EQLS – (angl. European Quality of Life Surveys); Evropska raziskava o kakovosti življenja

EU – (angl. European union); Evropska unija

IBRD – (angl. International Bank for Reconstruction and Development); Mednarodna banka za obnovo in razvoj

MDS – (angl. International Monetary Fund); Mednarodni denarni sklad

OECD – (angl. Organisation for Economic Co-operation and Development); Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj

OZN – (angl. United Nations); Organizacija združenih narodov

SNA – (angl. System of National Accounts); sistem nacionalnih računov

SPSS – program za statistično analizo IBM SPSS Statistics

ZDA – Združene države Amerike

UVOD

Prizadevanje za srečo je pomemben dejavnik človekovega vedenja. Vsakdo si želi biti srečen in malo je življenjskih ciljev, ki bi bili skupni tako velikemu številu ljudi. Iz tega je moč sklepati, da bi morala biti ekonomija usmerjena k sreči posameznika. Posvečati bi se morala predvsem vprašanju, kako brezposelnost, gospodarska rast in inflacija vplivajo na blaginjo posameznika. Gospodarske dejavnosti niso namenjene samim sebi, temveč imajo vrednost le, če prispevajo k sreči ljudi (Frey & Stutzer, 2004, str. 192).

Doseženih ravni sreče se ne da v celoti pojasniti z izključno ekonomskimi dejavniki, temveč je treba upoštevati tudi neekonomske dejavnike (na primer socialne), ki imajo pomembnejšo vlogo, kot se zdi na prvi pogled. Posledično to pomeni, da bruto domači proizvod (v nadaljevanju BDP) kot vsesplošni kazalnik družbenega razvoja ni ustrezen. Še več, BDP ne upošteva izzivov današnjega časa, kot so podnebne spremembe in okoljska vprašanja, kar ugotavlja tudi Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (angl. Organisation for Economic Co-operation and Development, v nadaljevanju OECD; 2019).

Prednostni družbeni cilj bi moral biti zadovoljstvo vsakega posameznika, saj le tako družbeni sistem deluje učinkovito. Zadovoljni ljudje so bolj zdravi, imajo boljše medsebojne odnose in so na sploh produktivnejši, kar se odraža tudi na ravni celotne družbe (Kurdija & Korošec, 2016, str. 65).

V zadnjem času se ekonomisti vse bolj zanimajo za preučevanje dejavnikov sreče. Njihova glavna naloga je opredeliti ekonomske in neekonomske vire blaginje, da bi oblikovali politike, katerih cilj bi bil čim bolj povečati srečo družbe (Piekařkiewicz, 2017). Cilj ekonomije sreče je torej razumevanje medsebojne povezanosti ekonomskih rezultatov in sreče ekonomskih akterjev (Coyone & Boettke, 2006).

V Sloveniji je ekonomska analiza sreče manj raziskano področje, čeprav je upoštevanje sreče v posameznih politikah ključnega pomena za družbeno stabilnost, produktivnost in gospodarsko rast. Sploh pa ni raziskav, ki bi analizirale srečo po različnih starostnih skupinah, kar je v luči trajnostnega razvoja in družbene kohezije ključnega pomena. Sreča oz. sama blaginja ljudi je prav tako eden glavnih ciljev Evropske unije (v nadaljevanju EU), zato je poglobljena analiza problematike nujna za oblikovanje ukrepov, ki temeljijo na podatkih (Svet EU, 2019; Lavrič in drugi, 2021; Starc, 2011).

V magistrskem delu se posvečam predvsem analizi ključnih dejavnikov, ki vplivajo na srečo posameznika, ter se osredotočam na dve populaciji – mlajšo in starejšo – saj se namreč ti dve starostni skupini soočata s precejšnjimi življenjskimi izzivi. Zadnje raziskave so pokazale, da človek tekom življenja doživi več nihanj v sreči z občutnim končnim padcem. Sreča prvič precej pade v času prehoda iz šole v službo, saj je iskanje prve zaposlitve za mladega človeka precej stresno obdobje. Nato v srednjih letih zopet naraste, ko si človek začne ustvarjati družino in ima stabilnejšo kariero. Pozneje, v srednjih letih, lahko drugo dno

povzročijo težave v družinskem življenju in stres. Po 60. letu starosti sreča običajno ponovno naraste z upokojitvijo, vendar v povezavi s slabšanjem zdravja in osamljenostjo začne zopet padati. Ugotovitve kažejo, da na osebno srečo najbolj vplivajo ekonomska situacija, družina in zdravje. Vse te življenjske okoliščine so merljive in močno vplivajo na srečo (Easterlin, 2021, str. 92–94).

Glavni cilj magistrskega dela je tako analizirati in določiti »Kateri so ključni dejavniki, ki vplivajo na srečo mlajše in starejše starostne skupine v Sloveniji, in ali obstajajo morebitne razlike« z namenom razumevanja vplivov različnih dejavnikov na srečo mlajše in starejše starostne skupine ter oblikovanja predlogov za izboljšanje sreče obeh skupin.

Ob preverjanju zastavljene trditve se osredotočam na tri **raziskovalna vprašanja**, in sicer:

RV1: Zakaj je za celovito analizo blaginje treba analizirati širši nabor indikatorjev in ne samo rasti?

RV2: Kako je v ekonomski analizi sreče opredeljena blaginja?

RV3: Kakšno je stanje na področju sreče v ciljnih skupinah, tj. mlajši in starejši populaciji v Sloveniji?

Magistrsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela. V **teoretičnem delu** naloge so predstavljena teoretična izhodišča, ki izhajajo iz pregleda domače in tuje strokovne literature s področja ekonomske analize sreče.

Za ocenjevanje vplivov različnih dejavnikov na srečo mladih in starejših ter nenazadnje za pojasnjevanje morebitnih razlik pa v drugem, **empiričnem delu** na podlagi podatkov iz četrtega vala Evropske raziskave o kakovosti življenja (angl. European Quality of Life Surveys, v nadaljevanju EQLS), ki je potekal leta 2016, raziskujem oziroma analiziram učinke izbranih dejavnikov na srečo slovenske mlajše populacije, tj. oseb, starih med 18 in 29 let, ter učinke enakih dejavnikov na srečo starejše slovenske populacije, tj. oseb, starih nad 65 let. Za opisovanje in analiziranje ter ostale metodološke korake uporabljam metodo deskripcije in sinteze. S statistično analizo raziskujem in pojasnjujem vzajemne povezave med dejavniki sreče in empiričnimi rezultati za kar uporabljam metodo sinteze. Pregled statistične obdelave in analiza podatkov ter končna predstavitev rezultatov analize dejavnikov sreče med mlajšo in starejšo starostno skupino v Sloveniji po omenjeni metodologiji v celoti temeljijo na analizi podatkov EQLS iz leta 2016.

Magistrsko delo je razdeljeno na tri poglavja. V **prvem poglavju** opredeljujem blaginjo, znotraj katere sta podrobneje predstavljena koncept BDP in koncept sreče. V okviru **drugega poglavja** se osredotočam na dejavnike sreče, ki so tudi podlaga za empirični del naloge. **Tretje poglavje** se nanaša na empirično analizo dejavnikov sreče pri mlajši in starejši populaciji v Sloveniji. V tem poglavju najprej predstavljam raziskovalni okvir in metodologijo. Nato v nadaljevanju poglavja sledijo podrobna analiza, kjer predstavljam

rezultate, in raziskovalni sklepi, v katerih povzemam ključne ugotovitve. Delo zaključim s sklepom, seznamom virov in literature ter prilogami.

1 BDP IN ALTERNATIVNE MERE BLAGINJE

Gospodarski razvoj običajno merimo z BDP. Kriterij pa kljub vsesplošni rabi in jasno določeni metodologiji nima primernih lastnosti za določanje same blaginje, niti ne vključuje marsikatero kategorije, ki je prav tako pomembna za njeno opredelitev (npr. dohodkovna porazdelitev med prebivalstvom). Čeprav za to ni ustrezen, se BDP na prebivalca še vedno uporablja kot indikator blaginje družbe, družbeni razvoj pa je do sedaj določal izključno gospodarski napredek (Redek, Frajman Jakšič & Ograjenšek, 2010).

Gospodarsko rast bi lahko opredelili kot povečanje denarne vrednosti blaga in storitev v določenem gospodarstvu v določenem obdobju, ki jo običajno merimo z BDP. Gospodarska rast spodbuja proizvodnjo in napredek tehnologije ter izboljšuje življenjski standard, torej gospodarski razvoj. Gospodarska rast in razvoj se pogosto enačita, vendar gre pri gospodarski rasti za kratkoročen proces, ki omogoča povečevanje ekonomskih kazalnikov, kot je dohodek na prebivalca, medtem ko je gospodarski razvoj dolgoročen proces, ki omogoča izboljšanje splošne blaginje, tj. socialno-ekonomskih razmer (Colombatto, 2006).

Ekonomisti so še do nedavnega domnevali, da za oceno posameznikove blaginje zadostujejo objektivne okoliščine, kot je dohodek posameznika, vendar so finančna kriza, podnebne spremembe in epidemija covid-19 privedli do potrebe po širšem razumevanju blaginje in družbenega razvoja.

Današnja spoznanja nam kažejo, da družbeni razvoj ne sestoji le iz gospodarskega napredka, temveč gre za skupek dejavnikov. Konvencionalni gospodarski napredek pravzaprav temelji na izčrpanju naravnih virov in obremenjevanju okolja, kar posledično vodi v zmanjševanje kakovosti življenja. Dixon (1997) trdi, da bi se moralo proučevanje ekonomije blaginje preusmeriti k znanosti sreče, saj je tradicionalno merjenje z BDP na prebivalca lahko zavajajoče.

1.1 Koncept blaginje

Pojmi, kot so »blaginja«, »blagostanje«, »zadovoljstvo« in »kakovost življenja«, se v literaturi običajno pojavljajo kot sinonimi in zaobjemajo širok nabor elementov. Proučevanje blaginje je interdisciplinarno področje, ki obravnava življenja in občutja posameznikov ali družbe ter dejavnike, ki vplivajo nanje.

Proučevanje blaginje temelji na ekonomiki blaginje, katere cilj je postaviti blaginjo ljudi v središče oblikovanja politik, kar je ključnega pomena za produktivnost, družbeno stabilnost in gospodarsko rast (Svet EU, 2019).

OECD (2019, str. 8) opredeljuje ekonomijo blaginje kot ekonomijo, ki:

- zmanjšuje neenakost,
- spodbuja družbeno in okoljsko trajnost,
- ljudem izboljšuje življenje na tistih področjih, ki so zanje bistvenega pomena, in
- ponudi priložnosti za vse skupine prebivalstva, vključno z najranljivejšimi skupinami.

Z nudenjem dodatnih priložnosti za višjo blaginjo ljudi oblikovalci politik ne spodbujajo le blaginje kot vrednote same po sebi, temveč vlagajo tudi v potencial ljudi kot ključne gonile sile dolgoročne gospodarske rasti in družbenega razvoja. Poleg tega lahko oblikovalci politik z ohranjanjem blaginje na dolgi rok bolje zaščitijo svoja gospodarstva pred morebitnimi neželenimi pretresi. Ekonomija blaginje poskuša vzpostaviti in vzdrževati pozitivni cikel, v katerem se dolgoročna gospodarska rast in blaginja medsebojno krepi ter delujeta v korist ljudi in družbe (OECD, 2019, str. 8).

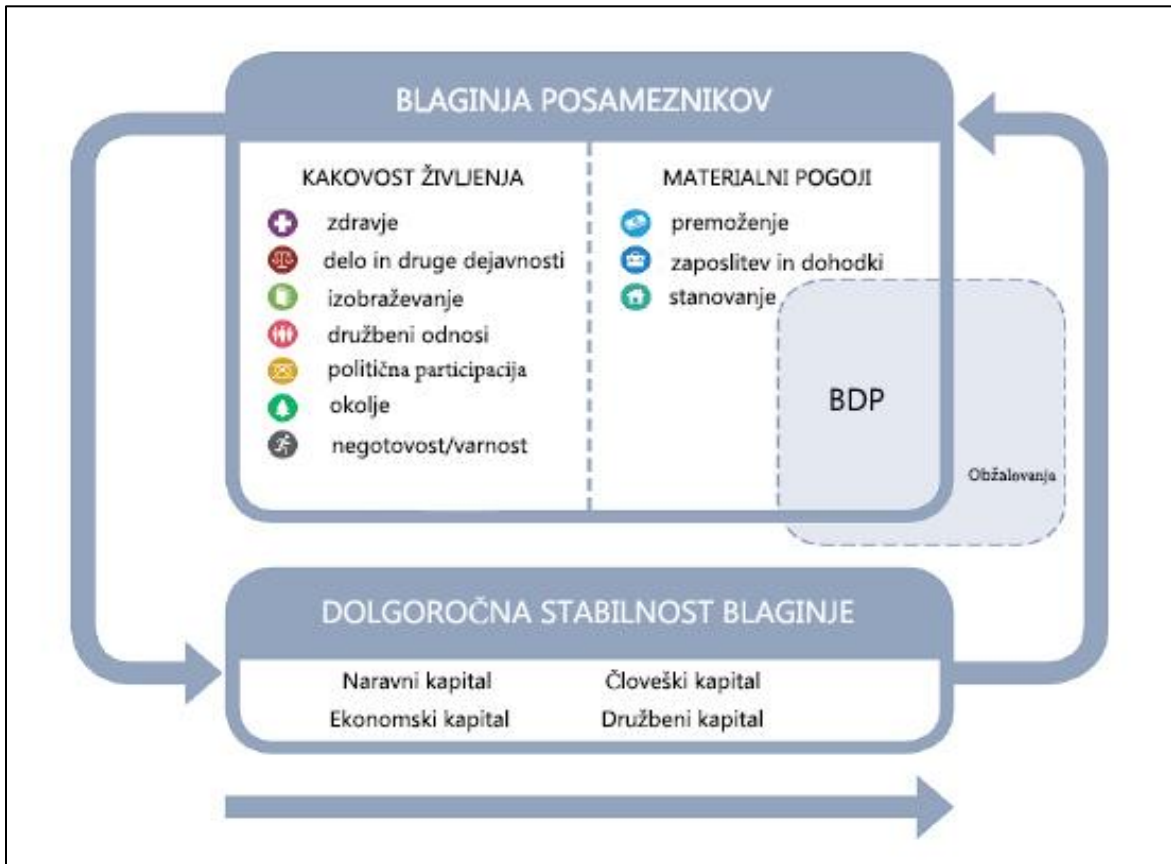
Teorija temelji na blaginji posameznika in se v ekonomski terminologiji pojmuje kot subjektivna blaginja (angl. subjective well-being). Gre za znanstveni pojem, ki opredeljuje pozitivno ali negativno vrednotenje dobrega počutja, sreče ali zadovoljstva z življenjem (Frey in drugi, 2008, str. 3). Pri slednjih treh gre v osnovi za različne pojme, ki se na splošno uporabljajo kot medsebojno zamenljivi izrazi.

Blaginja ljudi je sestavljena iz več komponent, ki se med seboj dopolnjujejo in jih običajna merila dohodka zanemarijo (Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009, str. 14–15):

- zdravje,
- izobraževanje,
- delo in druge dejavnosti,
- politična participacija,
- družbene povezave in odnosi,
- okolje ter
- negotovost (fizična in ekonomska).

Kot je razvidno iz slike 1, so omenjene komponente sestavni del enega izmed dveh elementov, ki skupaj tvorita blaginjo – kakovosti življenja in materialnih življenjskih pogojev. Na ohranjanje dolgoročne blaginje pa vplivajo naravni, ekonomski, človeški in družbeni kapital.

Slika 1: Struktura blaginje

Prirjeno po OECD (2019, str. 15).

Za ocenjevanje napredka družbe torej niso dovolj zgolj ekonomski kazalniki, temveč se morajo le-ti dopolnjevati z drugimi dejavniki. Diener in Suh (1997, str. 189 in 205) opisujeta, da lahko subjektivna blaginja neposredno zajame izkušnje ljudi, medtem ko ekonomski, socialni in okoljski kazalniki to omogočajo le posredno.

1.2 BDP kot mera blaginje

V času druge svetovne vojne je zaradi ekonomske negotovosti številnih držav, nestabilnih menjalnih tečajev in diskriminatorskih trgovinskih praks mednarodna trgovina zastala. Zato so se leta 1944 takratni voditelji 44 držav srečali na konferenci v Bretton Woodsu, da bi pospešili gospodarski napredek, okrepili politično stabilnost in oblikovali proces sodelovanja na področju trgovine in valutne menjave. S ponovnim zagonom mednarodne trgovine bi ustvarili gospodarsko rast ter delovna mesta in posledično dohodek, ki bi ljudem omogočil, da si priskrbijo ustrezno hrano, stanovanje, zdravstveno oskrbo in druge dobrine. Rast gospodarstva je veljala za pot do gospodarske blaginje, izboljšanje gospodarske blaginje pa kot ključno za vzpostavitev trajnega svetovnega miru (Costanza, Hart, Posner, & Talberth, 2009, str. 5).

Ključni rezultat srečanja je bila ustanovitev Mednarodnega denarnega sklada (v nadaljevanju MDS) in Mednarodne banke za obnovo in razvoj (angl. International Bank for Reconstruction and Development, v nadaljevanju IBRD). Torej dveh ključnih institucij, ki naj bi zagotavljali investicijska sredstva za obnovo in razvoj od vojne prizadetih območij in manj razvitih držav. Udeleženci konference so definirali pojma razvitost in nerazvitost ter določili glavnega indikatorja napredka – BDP na prebivalca oz. njegovo stopnjo rasti. Podlaga za razpravo na konferenci je bila namreč metodologija BDP, ki so jo za analiziranje ekonomskih aktivnosti pripravile Združene države Amerike (v nadaljevanju ZDA) in Velika Britanija. Tako sta MDS in IBRD začeli uporabljati BDP kot glavno merilo gospodarskega napredka in v naslednjih letih se je uporaba BDP razširila na svetovno raven. Zaradi takratne gospodarske in politične moči ZDA so ameriški dolar, gospodarstvo in ekonomske politike postali »de facto« standard, s katerimi se je primerjal razvoj ostalih držav (Costanza, Hart, Posner & Talberth, 2009, str. 5).

Na programe razvojnih pomoči nerazvitim državam je močno vplivala tudi knjiga *Stages of Economic Growth* iz leta 1960, v kateri je ekonomist W. W. Rostow predstavil pet stopenj razvitosti, ki jih morajo doseči nerazvite države, da postanejo razvite. Zadnja stopnja, ki jo je predlagal, je doba visoke množične potrošnje. Njegova predpostavka je bila, da je blaginja ljudi močno povezana z njihovo zmožnostjo kupovanja večjega števila dobrin, kajti ekonomija kot znanost o izbiri se namreč osredotoča na razlago potrošnih in proizvodnih odločitev ter proučevanje načinov večanja možnosti izbire. Pri tem je ključna spremenljivka dohodek in zlasti njegova stopnja rasti. Kajti večji dohodek je povezan z več možnostmi izbire in s tem z večjo koristnostjo (v ordinalnem smislu), posledično ljudje z višjim dohodkom zadovoljijo več potreb in dosežejo večjo blaginjo (Rojas, 2019, str. 10–11).

Tako je bilo glavno vodilo dvajsetega stoletja napredek kot gospodarska rast, družba pa je stremela k visoki množični potrošnji. Pod navedenim sloganom je bil glavni družbeni cilj povečanje produktivnosti. Koncept človeškega kapitala je izenačeval ljudi s stroji. Prosti čas je veljal za neproduktivno, delo pa, po naravi, za nezadovoljivo dejavnost, katere edini namen je bil pridobiti dohodek, ki bi omogočil nakup blaga in s tem blaginjo. Planet ni bil nič drugega kot naravni kapital, katerega vloga je bila zagotavljati surovine za proizvodnjo blaga za množično porabo (Rojas, 2019, str. 20). Celoten sistem blaginje se je gradil na modelu rasti in glavno merilo blaginje je že več kot pol stoletja BDP na prebivalca, njegovo povečevanje pa prevladujoč cilj oblikovalcev politik.

1.2.1 Opredelitev pojma BDP

Metodologijo BDP so prve začele snovati ZDA v tridesetih in štiridesetih letih dvajsetega stoletja, ko je takratna vlada s pomočjo statističnih podatkov in ocen BDP poskušala izkoptati gospodarstvo iz depresije in hkrati upravičiti vključitev v drugo svetovno vojno. Vojski so želeli zagotoviti zadostne zaloge za boj, ne da bi na domačem terenu ogrozili proizvodnjo potrošniških dobrin ali življenjski standard državljanov (Marcuss & Kane, 2007). To je bil

čas velikih družbenih in gospodarskih pretresov, ki so jih povzročile velika depresija in dve svetovni vojni.

Kmalu po drugi svetovni vojni se je pojavila potreba po razvoju enotnih mednarodnih statističnih standardov za zbiranje podatkov z namenom merjenja gospodarske dejavnosti posameznih držav. Tako je leta 1947 nastal in se leta 1953 uveljavil sistem nacionalnih računov (angl. System of National Accounts, v nadaljevanju SNA). Gre za mednarodno dogovorjen standardiziran sklop priporočil, računovodskih pravil in opredelitev, ki ga sestavljajo standardi za merjenje, analiziranje in vrednotenje gospodarske uspešnosti. Najpogostejši kazalec gospodarske uspešnosti v tem sistemu je BDP (System of National Accounts, 2008, str. 1).

Koncept je na splošno široko uporaben, zato je to metodologijo sprejela večina držav članic Organizacije združenih narodov (angl. United Nations, v nadaljevanju OZN) in s tem je BDP postal pomemben kot skupen indikator proizvodnje ter razpoložljivosti blaga in storitev (System of National Accounts, 2008, str. 1).

Za izračun BDP po SNA (System of National Accounts, 2008, str. 34) se uporabljajo trije pristopi, in sicer:

- proizvodni pristop, ki meri BDP kot vsoto bruto dodane vrednosti vseh rezidenčnih proizvodnih enot v osnovnih cenah, povečan za neto davke na proizvode in storitve in zmanjšan za subvencije na proizvode, ki se ne vključujejo v vrednotenje proizvodnje;
- izdatkovni pristop, ki meri BDP kot vsoto izdatkov končne potrošnje blaga in storitev (brez vmesne potrošnje), bruto investicij ter razlike med izvozom in uvozom proizvodov;
- dohodkovni pristop, ki meri BDP kot vsoto primarnih dohodkov, razdeljenih rezidenčnim proizvodnim enotam.

Računovodski izkazi SNA so izdelani za več zaporednih časovnih obdobij, na primer vsako leto, s čimer se zagotovijo informacije o uspešnosti gospodarstva v daljšem časovnem obdobju. Prav tako zagotavljajo informacije o ravneh sredstev in obveznosti gospodarstva ter s tem o bogastvu njegovega prebivalstva (System of National Accounts, 2008, str. 1).

V BDP je vključena tudi netržna proizvodnja nekaterih vrst, na primer obrambni izdatki. Po drugi strani pa je iz meritev BDP v celoti izključenih mnogo pomembnih gospodarskih dejavnosti, kot so prostovoljno delo, socialen kapital, stroški kriminala in izčrpavanje naravnih virov, zato ekonomisti že od uvedbe BDP opozarjajo, da gre za specializirano orodje in je kot kazalnik splošne blaginje nenatančen. Že leta 1934 je Simon Kuznets, glavni snovalec ameriškega SNA, opozorjal, naj se rast BDP ne enači z ekonomsko ali družbeno blaginjo, vendar je v zadnjih 70 letih gospodarska rast, merjena z BDP, postala nujni pogoj za gospodarski napredek (Costanza, Hart, Posner & Talberth, 2009, str. 4–7). BDP na prebivalca se pogosto uporablja za primerjavo kakovosti življenja v različnih državah in tudi vlade pogosto uporabljajo spremembe BDP kot kazalnik uspešnosti ekonomskih in fiskalnih

politik. Danes vodilni ekonomisti, politiki, nosilci odločanja na najvišji ravni in mediji na splošno redno obravnavajo BDP in gospodarsko rast, kot da predstavljata splošni napredek.

BDP je bil v času nastanka uporaben, saj je usmerjal dejavnosti za oblikovanje boljšega sveta. Takrat je krepitev gospodarske dejavnosti omogočala obnovo od vojn sesutih držav, zagotavljala delovna mesta, dohodek in osnovne dobrine, ki so preprečevale svetovne socialne konflikte in ohranjale mir. Svetovni voditelji, ki so se sestali v Bretton Woodsu leta 1944, so se soočali s precej drugačnim svetom, kot ga poznamo danes, zato osredotočenost izključno na rast BDP ni več optimalna.

1.2.2 Uporabnost BDP kot mere blaginje

Čeprav je BDP ključen kazalnik gospodarske uspešnosti, se vse bolj zavedamo njegovih omejitev v vlogi merila za ocenjevanje napredka družb in dolgoročne vzdržnosti gospodarske rasti. Razprava o ustreznosti BDP kot merila blaginje poteka že kar nekaj časa – zagon je dobila po finančni krizi iz leta 2008, po koncu epidemije covid-19 pa je le še eskalirala.

Costanza, Hart, Posner & Talberth (2009, str. 4) menijo, da BDP v osnovi ni slab kazalnik, temveč je problem v njegovi uporabi, saj se uporablja za merjenje nečesa, za kar nikoli ni bil namenjen. Easterlin (2019a) po drugi strani trdi, da je BDP izključno »gola« statistika, ki ima mnogo kritikov na račun vključenih parametrov. Kajti po eni strani ne meri gospodinjstva ali varstva otrok (če za to ni najeta delovna sila), a po drugi strani lahko vključuje na primer prostitucijo, čeprav imajo države v pravnem smislu tovrstno področje urejeno različno. To pomeni, da je tudi primerljivost med državami vprašljiva.

Osnovna težava BDP je ta, da prikaže samo majhen del celotne slike ekonomskega sistema preiskovane države, saj meri le denarne transakcije, nastale med proizvodnjo blaga in storitev, proizvedenih v zadevni državi. Torej opravljenih storitev brez transakcije, kot je varovanje otrok s strani babice, ne upošteva. BDP tako ne zajame širokega spektra elementov, ki so pomembni za ljudi in prispevajo k njihovi blaginji. Ti elementi so materialne in nematerialne narave, npr. zdravje, izobraževanje, ravnovesje med poklicnim in zasebnim življenjem ter družbene vezi (Deutsche Bank Research, 2006; OECD, 2019, str. 12). Prav zaradi zanemarjanja socialnih indikatorjev kritiki BDP menijo, da ne more biti merilo družbene blaginje, saj izključno dohodki ljudi niso najoptimalnejši vir blaginje.

Nadalje, BDP vključuje postavke, ki sicer zvišujejo vrednosti BDP, ne prispevajo pa k blaginji. Na primer, v primeru uničujočega potresa se prizadevanja za obnovo štejejo kot povečanje BDP, čeprav je bilo pravzaprav nekaj zgrajeno ponovno, saj je predhodno že obstajalo (Deutsche Bank Research, 2006). Za drugi primer bi lahko navedli tudi kakšno okoljsko katastrofo, ki lahko močno zmanjša blaginjo, čeprav z njeno sanacijo povišamo BDP.

Težava BDP, ki bi jo lahko izpostavili, je med drugim tudi ta, da meri dohodek, ustvarjen v državi, ne pa porazdelitve samega dohodka. Torej, ne upošteva porazdelitve učinkov blaginje v družbi, saj statistična povprečja ne prikažejo pomembnih razlik med različnimi posamezniki, gospodinjski ali skupinami ljudi. Zelo neenakomerna porazdelitev dohodka je lahko škodljiva za ekonomsko blaginjo, saj povečuje kriminal in socialen nemir ter zmanjšuje produktivnost delavcev, naložb in splošno zdravje prebivalcev (Deutsche Bank Research, 2006; OECD, 2019, str. 12).

S tem ko za glavni oziroma celo edini kriterij blaginje uporabljamo BDP, spodbujamo izčrpavanje naravnih virov hitreje, kot se lahko ti obnovijo (Deutsche Bank Research, 2006). BDP izčrpavanja naravnih virov pravzaprav niti ne upošteva. Costanza, Hart, Posner in Talberth (2009, str. 9) ugotavljajo tudi, da sedanje gospodarske dejavnosti uničujejo ekosisteme in s tem določene brezplačne storitve. BDP namreč spodbuja izčrpavanje gozdov, saj je izsekavanje gozda za les z vidika BDP bolj cenjeno kot ekosistemske storitve, ki jih gozd zagotavlja, če ostane neposekan. Te storitve, vključno z zagotavljanjem habitata za različne rastlinske in živalske vrste ter tako omogočanjem biotske raznovrstnosti, zmanjševanjem plazovitih aktivnosti zaradi hudih neurij, filtriranjem vode v rekah ter zadrževanjem ogljikovega dioksida in proizvodnjo kisika, niso del tržnega gospodarstva in zato niso vključene v BDP.

BDP sam po sebi ne zagotavlja ustreznega razumevanja vloge različnih nosilcev gospodarske rasti in njihovega medsebojnega delovanja, ki omogoča dolgoročno ohranjanje rasti. Gospodarstvo namreč črpa koristi iz naravnega, družbenega in človeškega kapitala ter ne upošteva sprememb v komponentah tega kapitala, ki so odvisni od nadaljnega obstoja in blaginje. Tovrstni kapital pa je ključen del bogastva naroda in naložbe vanje so na dolgi rok visoko donosne (OECD, 2019, str. 12). BDP tako ne meri ključnih vidikov življenja, temveč v mnogih pogledih spodbija dejavnosti, ki so v nasprotju z dolgoročno dobrobitjo skupnosti (European Commission, 2008, str. 15).

Pomislek v zvezi z BDP kot merilom napredka je tudi t. i. »mejni učinek«. S povečevanjem BDP se pogosto povečuje splošna kakovost življenja do določene točke. Po tej točki se povečanje BDP zmanjša na račun stroškov, povezanih z naraščajočo dohodkovno neenakostjo, izgube prostega časa in izčrpavanja naravnega kapitala (Costanza, Hart, Posner & Talberth, 2009, str. 9). Številne raziskave potrjujejo, da imajo po določeni meji nadaljnja povečanja materialnega blagostanja negativne stranske učinke. Zmanjšajo se povezanost skupnosti, zdravi odnosi, povezanost z naravo in druga področja človekove sreče. Pravzaprav svetovni trend kaže, da se s povečevanjem materialne blaginje te ključne sestavine psihičnega dohodka pogosto zmanjšujejo na račun pogostejšega alkoholizma, samomorov, depresije, slabega zdravja, kriminala, ločitev in drugih socialnih patologij.

OECD (2019, str. 13) ugotavlja, da vizija razmerja med gospodarsko rastjo in družbenim napredkom, s katerim bi se učinki modernizacije na neki točki odrazili v obliki manjše dohodkovne neenakosti in boljšega življenjskega standarda za vse ljudi, ni realna. Med

svojimi članicami namreč dokumentira naraščajočo dohodkovno neenakost ter neenakost dostopa do zdravstvene oskrbe in izobrazbe. Nordhouse in Tobin (1973, str. 512) sta šla tako daleč, da sta se spraševala, ali smo sploh rasli v kakšnem pomembnem smislu, saj statistični podatki o BDP na to ne morejo odgovoriti, ker BDP ni optimalno merilo gospodarske blaginje.

V zadnjem desetletju se pojavlja vedno več akademskih gibanj, ki pozivajo k razmisleku o tem, kaj je blaginja in k čemu bi morala družba stremeti. Vse več iniciativ zahteva nova merila napredka družbe, saj je BDP zastarelo merilo. Pojavljati se je začelo tudi novo pojmovanje napredka kot sreče. Rojas (2019, str. 20) pričakuje, da bo to novo razumevanje napredka spodbudilo razvoj novega nacionalnega računovodskega sistema, ki bo temeljil na sreči ljudi in ne le na gospodarski rasti. Posledično se bodo morale preoblikovati tudi razvojne strategije in politike.

Zaradi neustreznosti BDP kot mere blaginje se je pojavilo mnogo alternativnih kazalcev, ki poskušajo zajeti tudi druge vidike blaginje, kot so zdravstvo, okolje, stopnja izobrazbe, enakost spolov in pričakovana življenjska doba. Med temi novimi kazalci, ki merijo širši vidik družbenega razvoja in med drugim skušajo izmeriti tudi »srečo« prebivalstva, so najbolj znani naslednji: indeks človekovega razvoja (angl. Human development index – HDI), poročilo o svetovni sreči (angl. World Happiness Report) in indeks življenjskih razmer (angl. Quality of Life Index).

1.3 Sreča kot alternativna mera blaginje

Easterlin (2021, str. 81) je mnenja, da potrebujemo celovitejše merilo za splošno blaginjo ljudi, ki neposredno odraža vsakdanje okoliščine ljudi. Merilo, ki se osredotoča na ljudi in vodi k programom, ki izboljšujejo vsakdanje življenje ljudi. Po njegovem te vidike blaginje celovito obravnava teorija sreče.

Easterlin (2019a) srečo kot celovito merilo blaginje utemeljuje s tem, da ne meri učinkov na blaginjo zgolj z dohodkovnega vidika, kot to dela BDP, ampak tudi vpliv drugih aspektov življenja, kot so zdravje in družinske okoliščine. Ocene sreče torej zajemajo številne skrbi vsakdanjega življenja, medtem ko se BDP nanaša le na dohodek. Če bi sreča postala glavno merilo družbene blaginje, bi v ospredje prišle za posameznika pomembnejše komponente, javna politika pa bi se lahko bolj usmerila k programom, ki se neposredno nanašajo na življenje ljudi.

To nikakor ne pomeni, da bi morali merjenje BDP, ki je sicer uporabno orodje, opustiti, vendar če želimo meriti blaginjo, bi se bilo bolj smiselno osredotočiti na srečo. OECD (2019, str. 17) navaja, da bi oblikovalci politik lažje razumeli širšo sliko stanja v državi in uspešnosti gospodarstva za državljane, če bi se osredotočili na blaginjo ljudi in postavili srečo v vlogo merila za spremljanje blaginje. Po njihovem je ključno zavedanje, da je treba poleg BDP začeti uporabljati tudi druge kazalnike, saj BDP kot edini kompas za usmerjanje političnih

odločitev ne zadošča, kajti na ta način se lahko spregledajo ključna področja, ki pomembno vplivajo na blaginjo. Menijo, da lahko oblikovalci politik s širšo osredotočenostjo na večdimenzionalno blaginjo bolje opredelijo področja dobrega delovanja, zgodaj odkrijejo izzive in področja napetosti ter razumejo, kako različne sestavine blaginje medsebojno vplivajo na določeno nacionalno okolje. To jim lahko omogoči učinkovitejše določanje prednostnih nalog, boljšo oceno stroškov in koristi različnih možnosti politike ter lažjo izbiro vzvodov za ukrepanje.

V zadnjem desetletju se ekonomisti vse bolj osredotočajo na posledice sreče na ekonomsko teorijo in politiko. Vendar Piekalkiewicz (2017, str. 362) trdi, da ekonomske raziskave o sreči ne zajemajo zgolj »ekonometrije sreče«, tj. opredelitve dejavnikov blaginje, temveč proučujejo dejansko »ekonomiko sreče«, tj. implementacijo sreče v ekonomske modele in njeno uporabo kot napovedovalca ekonomskih učinkov. Kajti sreča lahko služi kot determinanta ekonomskih rezultatov.

Inglehart (1997) je celo predpostavil, da gospodarski razvoj na družbeni ravni že prinaša premik od maksimiranja gospodarske rasti k maksimiranju sreče. Inglehart, Foa, Peterson in Welzel (2008) prav tako menijo, da v post-materialističnih družbah materialne vrednote postanejo nepomembne, vrednote, kot sta svoboda in osebna sreča, pa postanejo pomembnejše.

1.3.1 Opredelitev pojma sreče

Z opredelitvijo pojma sreče se ukvarjajo številne vede. K razumevanju pojma največ prispeva psihologija, pomembne pa so tudi filozofija, antropologija, sociologija, psihologija in v zadnjem obdobju ekonomija. Sreča ima v ekonomiji pravzaprav že dolgo tradicijo, čeprav ne v taki obliki, kot jo poznamo danes. Prvi »ekonomisti sreče« so bili v resnici filozofi devetnajstega stoletja, kot so J. Bentham, R. Malthus, J. Mill in A. Smith, ki so menili, da je sreča osrednjega pomena za ekonomijo in celo merljiva (Nikolova & Graham, 2020, str. 3).

V 20. stoletju se je nato center zanimanja preusmeril v proučevanje teorije izbire (angl. choice theory), proračunskih omejitev (angl. budget constraints), povečevanje dohodka (angl. income increase) ter proizvodnjo in potrošnjo blaga. Modeli rasti so postali gonilna sila proučevanja ekonomistov, ki so temeljili na predpostavki, da blaginja ljudi narašča z višanjem dohodka (angl. expansion of income). Takrat je bilo proučevanje sreče popolnoma zanemarjeno, saj so ekonomisti koncept sreče imeli za neznanstvenega (Rojas, 2019, str. 4 in 16).

Intenzivneje se je sreča začela proučevati po koncu druge svetovne vojne, predvsem na področju psihologije in sociologije, ko je postala tudi družbena veda. Raziskave sreče, povezane z ekonomijo, so se medtem pojavile šele v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je koncept sreče ponovno obudil Richard A. Easterlin leta 1979 v znamenitem članku

Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. Z analizo vplivov dejavnikov na posameznikovo srečo je dokazal, da med stopnjo gospodarskega razvoja in srečo ni povezave. Ta ugotovitev se je v ekonomski teoriji uveljavila kot »Easterlinov paradoks« ali »paradoks sreče«, ki pravi, da sta rast dohodka in sreča na kratek rok neposredno povezana, vendar na dolgi rok med njima ni več pozitivne povezave. Easterlinov paradoks se je neposredno nanašal na predpostavko o napredku kot gospodarski rasti, z njim pa je dokazal, da družbenega napredka ne smemo enačiti z gospodarsko rastjo (Easterlin & O'Connor, 2020, str. 2; Rojas, 2019, str. 4 in 20).

Čeprav je paradoks sreče danes na splošno uveljavljena ugotovitev, je bil Easterlinov članek ob objavi na splošno prezrt. Šele ob koncu stoletja so ekonomisti prepoznali pomen omenjenega dela in pričeli resneje raziskovati srečo v okviru ekonomije. Frey in Gullo (2021, str. 432–433) predpostavljata, da je k razvoju proučevanja sreče v okviru ekonomije pripomoglo tudi dejstvo, da je več priznanih psihologov empirično proučevalo determinante sreče, ki so pod vprašaj postavile nekatere ekonomske teorije. Rojas (2019, str. 15) navaja, da so v poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja številni ekonomisti (npr. A. J. Oswald, B. S. Frey, A. Stutzer, A. Clark) na podlagi Easterlinovega članka pričeli objavljati prispevke empiričnih analiz sreče. Nekateri izmed njih so neposredno raziskovali Easterlinov paradoks in ga interpretirali, drugi pa so podatke o sreči uporabili za obravnavo drugih vprašanj v ekonomiji. Easterlinova prelomna ugotovitev je spodbudila razvoj ekonomske analize sreče, ki je danes ena od vej v ekonomski teoriji. Majumdar in Gupta (2015, str. 54) sta celo mnenja, da je raziskovanje sreče v zadnjem času postalo eno najbolj cvetočih in plodnih področij v ekonomskih raziskavah. Ekonomija sreče se danes namreč uporablja za nove preizkuse teorij, oblikovanje javnih politik, reševanje teoretičnih vprašanj v ekonomiji in izboljšave v teoriji blaginje.

V okviru pojmovanja sreče se v današnji literaturi uporabljajo sorodni izrazi, kot so subjektivna blaginja (angl. subjective well-being), sreča (angl. happiness), zadovoljstvo z življenjem (angl. life satisfaction), blagostanje (angl. welfare) in kakovost življenja (angl. quality of life), kar otežuje raziskovanje sreče. Zlasti v ekonomski literaturi se vedno pogosteje uporablja izraz »subjektivna blaginja«, saj se kot termin sliši manj čutveno in subjektivno kot »sreča«.

Poleg nekonsistentnosti izrazoslovja v angleški literaturi težavo predstavlja tudi prevajanje pojmov v slovenščino, saj v slovenskem jeziku ni uveljavljenega prevoda. Predvsem predstavlja težavo vedno bolj uveljavljen samostalnik »well-being«, ki ga lahko prevedemo kot »zadovoljstvo«, »dobrobit«, »blaginja« ali »blagostanje«, kar privede do nerazumevanja pojma in zamenjavo za materialno konotacijo. Prav tako v literaturi prihaja do različnih poimenovanj, kar konsistentnost še dodatno oteži. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (2019) predlaga, da se pri prevodu »well-being« uporablja slovenska ustreznica »blaginja«, ki je že uveljavljen ekonomski termin in je definirana kot »razmere, ki omogočajo udobno, zdravo in varno življenje posameznika in družbe«.

Opozoriti je treba tudi, da se termina »sreča« in »subjektivna blaginja« običajno razumeta kot sinonima, vendar mnenja o tem niso ravno enotna. Dejansko se pojma »subjektivna blaginja« in »blagostanje« v sedANJI literaturi uporabljata izmenično in se pogosto primerjata s pojmom sreče. Kurdija in Korošec (2016, str. 72) predpostavljata, da se vsi trije pojmi nanašajo na splošno oceno kakovosti lastnega življenja, ki vključuje tako čustvene kot kognitivne vidike, kar pomeni, da jih hipotetično lahko uporabljamo kot sinonime. Zato so vsi omenjeni pojmi v nalogi zaradi lažjega razumevanja uporabljeni kot sinonimi in v skladu s kontekstom je izbran najprimernejši. Kljub temu zaradi konsistentnosti poskušam uporabljati termin »sreča«.

Starc (2011, str. 5) ugotavlja, da se je koncept sreče v znanosti izkazal kot težko opredeljiv, saj gre za širok pojem, ki vključuje številne oblike občutkov in čustev. Zato nobena definicija ne more v celoti odražati vsega, kar zajema. Prav tako se sreča običajno razume kot subjektiven vidik življenja vsakega posameznika, zato pojem »sreča« različnim ljudem pomeni različne stvari.

Opredelitve sreče in blaginje je mogoče razvrstiti v tri kategorije (Diener, 1984, str. 543):

1. objektivna blaginja/sreča. Blaginja oziroma sreča je opredeljena z zunanjimi kriteriji. Merilo tovrstne sreče ni subjektivna ocena posameznika, temveč vrednostni okvir opazovalca. Uspešnost je na primer mogoče opredeliti glede na neko merilo;
2. subjektivna blaginja/sreča. Zadovoljstvo z življenjem se določa glede na oceno posameznikovega lastnega življenja. Posameznik sam na primer ovrednoti svojo srečo glede na lastne kriterije;
3. tretji pomen sreče se najbolj približuje načinu, katerega izraz se uporablja v vsakdanjem življenju – kot izraz, ki označuje prevlado pozitivnega vpliva nad negativnim vplivom. Ta opredelitev torej poudarja prijetno čustveno doživljanje. Oseba je nagnjena k takšnim čustvom, ne glede na to, ali jih trenutno doživlja ali ne.

Subjektivna sreča se nanaša na pozitivne občutke o posameznikovem življenju in o njem samem. Razlikuje se od objektivnih meril kakovosti življenja, kot so dohodek, družinske razmere ali stanovanjski pogoji (Veenhoven, 2001, str. 42). Podobno menita Diener in Scollon (2014, str. 176), ki pravita, da se sreča nanaša na ocene ljudi o njihovem življenju – kako ocenjujejo svoje življenje v mislih in občutkih. Te ocene se lahko navezujejo na trenutno počutje (»uživam«) ali pa na dolgoročnejšo perspektivo (»moje življenje je dobro«). Veenhoven (2001, str. 9) srečo opredeli kot stopnjo, do katere oseba splošno kakovost svojega trenutnega življenja kot celote ocenjuje pozitivno.

Bok (2010, str. 9) meni, da bi najcelovitejša opredelitev lahko bila, da oseba z visoko blaginjo ali srečo doživlja zadovoljstvo z življenjem in pogosto veselje, le redko pa doživlja neprijetne izkušnje in čustva, kot sta žalost ali jeza. V nasprotju s tem pa naj bi oseba, če je nezadovoljna z življenjem, doživljala le malo veselja in naklonjenosti ter pogosto občutila neprijetna čustva, kot sta jeza ali tesnoba.

Rojas (2019, str. 16–18) pravi, da so z dosedanjim neupoštevanjem samoocen ljudi v ekonomskih analizah manjkale pomembne informacije o občutkih in izkušnjah ljudi. Blaginja tako v resnici ni povezana z naborom predmetov v prostoru izbire, ampak s tem, kako jih ljudje razumejo. Kajti sreča oziroma koristnost je subjektivna in za vsakega posameznika specifična. Zato je z uvedbo objektivizma v ekonomijo prišlo do preusmeritve pozornosti z ljudi na predmete in blago. Po njegovem mnenju je Easterlinovo prelomno delo ponovno vpeljalo subjektivizem nazaj v ekonomsko znanost. Posledično ponovna vrnitev študije o sreči v ekonomijo omogoča, da ekonomisti bolje prispevajo k družbeni blaginji, saj lahko preverijo predpostavke o naravi odnosa med ekonomskimi spremenljivkami in blaginjo ljudi. Dosedanje raziskave o sreči so namreč pokazale na napačne domneve o pozitivni povezavi med dohodkom in blaginjo.

1.3.2 Merjenje sreče

Kmalu po drugi svetovni vojni so raziskovalci javnega mnenja začeli ljudi spraševati, kako se počutijo. Preprosto so zastavljali vprašanja, kot so: »Če pomislite na splošno, kako se počutite – bi rekli, da ste zelo srečni, še kar srečni ali ne preveč srečni?«. Tovrstno vprašanje o splošni sreči je še danes vključeno v ankete ameriške družbene raziskave – US General Social Survey, ki je bila prvič izvedena leta 1972 (Easterlin, 2021, str. 7).

Na področju sociologije in psihologije so se v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je bila sreča pogosta tema v raziskavah, postopno začeli razvijati preprosti vprašalniki. Raziskovalci so oblikovali podobna vprašanja z večjim številom možnih odgovorov, ki se še dandanes pogosto uporabljajo. Poročilo o svetovni sreči v raziskavi uporablja celoštevilsko lestvico od 0 do 10, pri čemer je najslabša ocena 0 in pomeni zelo nezadovoljen ter najboljša ocena 10, ki pomeni zelo zadovoljen (Easterlin, 2021, str. 7–8).

Hkrati z raziskavami je potekala tudi ostra razprava o primernosti merjenja in predvsem primerjanja posameznikove sreče. Merjenje je bilo dolgo razumljeno kot neka zunanja in objektivna ocena, vendar danes vemo, da ocene sreče ni možno podati na podlagi nekega sklepanja, ampak je treba preprosto vprašati ljudi. Danes srečo merimo tako, da osebo vprašamo, kako srečna je trenutnem v življenju, gledano celostno (Veenhoven, 2001, str. 11).

Nikolova in Graham (2020, str. 3) sklepata, da je bil pomemben mejnik pri večjem sprejemanju sreče med ekonomisti in vpeljavi termina »subjektivna blaginja«, ki se uporablja za ocenjevanje in merjenje trenutnega razpoloženja, poročilo The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, bolj znano kot poročilo Stiglitz-Sen-Fitoussi, iz leta 2008, ki ga je naročil takratni francoski predsednik N. Sarkozy. Pripravljalci dokumenta so izpostavili pomanjkljivosti BDP kot merila družbenega napredka in izrazili stališče, da je mogoče zbrati smiselne in zanesljive podatke o subjektivni blaginji, ki prispevajo k razumevanju človekove blaginje. Vrsto vprašanj, ki so se izkazala

za koristna v manjših in neuradnih raziskavah, pa bi bilo treba vključiti v obsežnejše raziskave, ki bi jih izvajali nacionalni statistični uradi.

Priporočila so vplivala tudi na OZN, ki je leta 2013 izdala dokument, v katerem je vlade spodbudila, naj uporabljajo podatke o sreči kot najustreznejšem kazalniku za izboljšanje in oblikovanje makroekonomskih politik. Po tem zgledu je OECD pripravila enotne smernice za uradno zbiranje subjektivnih kazalnikov blaginje, ki so imela velik vpliv na ekonomijo sreče (Nikolova & Graham, 2020, str. 3).

Blaginja se namreč tradicionalno meri s statističnimi podatki o dohodku in zaposlitvi, pričakovani življenjski dobi in drugimi objektivnimi merili, ki pogosto nepopolno prikažejo, kako ljudje dejansko živijo in ali določene politike prispevajo k boljši blaginji ljudi. Prav tako objektivni indikatorji ne morejo zajeti celotnega področja, kot je zdravstvo, temveč je potrebna uporaba tako objektivnih kot subjektivnih kazalnikov. Ravno tako standardni indikatorji nekaterih težav ne zaznajo, temveč na nastajajoče težave pokažejo subjektivni kazalniki (Eurofound, 2010, str. 7; Nikolova & Graham, 2020, str. 1–2).

Ekonomija sreče predstavlja dopolnilen a hkrati bistveno drugačen pristop k proučevanju človekove blaginje. Glavno orodje za kvantifikacijo blaginje so običajno raziskave. Navadno se s pomočjo vprašalnika posameznik povpraša o stopnji sreče, zadovoljstvu z življenjem na splošno ali položaju na t. i. »lestvici življenja« (angl. ladder of life). Ta merila so običajno omejena na celoštevilski lestvici od 1 do 10 in dajejo primerljive podatke o zadovoljstvu ljudi, tj. njihove sreče. Čeprav je sreča subjektivna, individualna stvar vsakega posameznika, so psihologi z različnimi postopki ugotovili, da so odgovori primerljivi, saj dejavniki, ki določajo srečo, bolj ali manj podobno vplivajo na posameznika (Easterlin, 2019b; Graham & Pozuelo, 2017, str. 226; Senik, 2014, str. 94).

Posameznikovo srečo je pravzaprav mogoče meriti z različnimi metodami, na primer s samoporočili o zadovoljstvu z življenjem, meritvami pozitivnih in negativnih občutkov ali posrednimi meritvami. Na ta način ljudje lahko ocenijo svoje življenje po lastnih merilih in vrednotah, kar je zlasti pomembno v mednarodnem kontekstu, in ne na podlagi objektivne ocene zunanjega opazovalca, ki ima morda drugačne vrednote in prioritete. Tovrstno merjenje sreče omogoča proučevanje gibanja sreče in daje možnost vpogleda v to, kako se sreča giblje ob pomembnih življenjskih dogodkih, kot so spremembe zaposlitvenega statusa, dohodka, rojstva otrok pa tudi s staranjem na splošno (Becker & Trautmann, 2022, str. 2625; Coyone & Boettke, 2006, str. 7; Eurofound, 2010, str. 7).

Frey in drugi (2008, str. 4–12) menijo, da raziskave o sreči omogočajo vpogled v to, kako ljudje vrednotijo dobrine in storitve ter socialne pogoje. To velja zlasti za učinke dohodka, brezposelnosti in drugih ekonomskih dejavnikov na blaginjo. Ugotavlja, da nova spoznanja presegajo okvir ekonomije in vključujejo nematerialne vrednote, kot je vrednost družbenih odnosov, saj raziskave sreče kažejo, da so individualna vrednotenja veliko širša od tistih, ki

jih vsebuje standardna ekonomska teorija. Posamezniki namreč ne pridobivajo koristnosti le iz dohodka, kot izhaja iz večine teorij, ampak tudi iz visoko cenjenih družbenih odnosov.

Ta spoznanja in današnja pomembnost občutkov ljudi v vsakdanjem življenju so po mnenju Slabe Erkerjeve in Lavrača (2009, str. 8–9) ekonomiste spodbudili, da so se iz področja predmetov (angl. realm of objects) začeli osredotočati na področje izkušenj (angl. realm of experiences). Prav tako so se z vključevanjem proučevanja sreče in psiholoških prijemov v ekonomijo nekatere temeljne teorije in predpostavke v tradicionalni ekonomski misli postavile pod prašaj.

Danes so vprašanja o sreči pogosta v nacionalnih in globalnih raziskavah. Številni nacionalni statistični uradi in mednarodne organizacije zbirajo informacije o zadovoljstvu ljudi z življenjem, sreči, čustvih in podobno. S povečanjem števila anket in s tem podatkov se je povečevalo tudi število empiričnih raziskav. Z možnostjo merjenja sreče posledično tudi raziskave na temo sreče v ekonomiji eksponentno naraščajo.

Mednarodne institucije, akademiki in vlade vse pogosteje uporabljajo subjektivne meritve sreče kot orodje za analizo ekonomskega in družbenega napredka, saj subjektivni in objektivni pristopi pogosto povedo različne plati iste zgodbe, zaradi česar so subjektivni podatki koristno dopolnilo k standardnim objektivnim merilom. Danes tako oblikovalci politik vse pogosteje sprejemajo odločitve in načrtujejo politike na podlagi teh meritev (Coyone & Boettke, 2006, str. 7; Graham & Pozuelo, 2017, str. 226).

1.3.3 Slabosti sreče kot mere blaginje

Že od samega začetka merjenja sreče se raziskovalci spopadajo s težavo, kako sploh meriti srečo. Kmalu so prišli do spoznanja, da objektivne meritve niso primeren način pridobivanja podatkov o individualni sreči vsakega posameznika.

Psihologi in ekonomisti so težave z merjenjem sreče poskušali zaobiti tako, da so preprosto vprašali ljudi, kako pozitivno oziroma negativno ocenjujejo določeno aktivnost v vsakdanjem življenju in kako so na splošno zadovoljni z življenjem. Z analiziranjem odgovorov so raziskovalci prišli do vrste zaključkov, katere aktivnosti in izkušnje prispevajo k občutenju sreče ali nesreče (Bok, 2010, str. 5).

Večina kritikov opozarja, da subjektivno merjenje ni relevantno, saj je človekov odziv na vprašnje o sreči lahko odvisen od njegovega trenutnega razpoloženja, vrstnega reda vprašanj, sposobnosti ocenjevanja lastnega čustvenega stanja in iskrenosti, kar se lahko odraža v odgovoru. Easterlin (2021, str. 9) navaja, da psihologi zagotavljajo, da se odgovori bistveno ne razlikujejo na dnevni ali tedenski ravni, saj vprašanja o sreči poizvedujejo po stanju življenja na splošno in so odgovori na tovrstna vprašanja precej konsistentni, ocene anketirancev pa se kratkoročno le redko spremenijo. Nikolova in Graham (2020, str. 8–9) ugotavljata, da sta velik premik v tej smeri naredila leta 2013 tudi OECD in Ameriška

nacionalna akademija znanosti (angl. US National Academy of Sciences), ki sta razvila in pripravila precej dodelane smernice, kako je treba podatke pravilno zbirati. Uporaba dobrih praks je pripomogla k reševanju nekaterih metodoloških težav, čeprav nekatera vprašanja še vedno ostajajo odprta.

Metode merjenja sreče so se razvile in oblikovale so se nove, z leti pa je naraščala tudi potreba po tovrstnih podatkih, zato je bilo sklenjeno, da je treba določiti enoten način in celovit nabor parametrov za merjenje sreče. Čeprav je bilo kar nekaj poskusov, da bi se zagotovil enoten indeks sreče, kot je Happy Planet Index, do končnega konsenza nikoli ni prišlo (Becker & Trautmann, 2022, str. 2625).

Kot enega izmed ključnih problemov merjenja sreče se pogosto navaja ravno to, da subjektivni kazalniki sreče običajno niso zbrani in analizirani kot uradni vladni podatki s strani nacionalnih statističnih uradov. Ključna pomanjkljivost podatkov o sreči pa je tudi ažurnost, saj so podatki večinoma precej stari in če jih želimo uporabljati kot dopolnilo BDP in pomoč pri odločanju, se bodo morali zbirati obdobjno (European Commission, 2008, str. 13).

Drugi pomislek se nanaša na zgornjo omejenost sreče. Pri sedanjem merjenju je za posameznika ali državo najvišja vrednost sreče 10 in več od tega ni možno doseči. Nasprotno pa BDP (vsaj teoretično) neke zgornje omejitve nima (Easterlin, 2021, str. 84).

Tretji pomislek se nanaša na primerljivost povprečja ocen sreče med različnimi državami. Pojavlja se vprašanje, ali je primerjava posameznikov, ki imajo različno kulturo in živijo v popolnoma različnih življenjskih okoljih z različno stopnjo razvoja, sploh relevantna. Easterlin (2021, str. 13–14) meni, da lahko primerjamo srečo med državami, saj se pri proučevanju skupin ljudi kljub razlikam med posamezniki te razlike običajno izničijo in v rezultatih prevladuje delež oseb, za katere so viri sreče pravzaprav enaki. Ugotavlja še, da se v večini držav pojavljajo dokaj podobni dejavniki, ki najbolj vplivajo na srečo. Na vrhu seznama so običajno ekonomski položaj posameznika (življenjski standard), družina (odnosi znotraj družine, otroci) in zdravje (lastno zdravje in zdravje bližnjih). Torej vsakdanje okoliščine, za katere imajo občutek, da jih lahko vsaj malo nadzorujejo. Široka družbena in politična vprašanja, ki so oddaljena od vsakdanjega življenja večine ljudi in na katere imajo le malo osebnega vpliva, kot so svoboda govora, socialno-ekonomska neenakost in mednarodni odnosi, običajno niso na vrhu po pomembnosti, ne glede na razvitost držav.

Nikolova in Graham (2020, str. 10–11) opozarjata na še en problem, ki se je pokazal pri analizah dejavnikov sreče, in sicer t. i. prilagoditev. To pomeni, da se po določenem pozitivnem ali negativnem dogodku spremeni sreča, ki pa se po nekaj letih vrne na predhodno raven. Precej verjetno je, da se ljudje prilagodijo situacijam, ki povzročajo prijetno ali neprijetno gotovost, medtem ko se ne prilagodijo situacijam, ki prinašajo negotovost in nestanovitnost. Na primer, ljudje se prilagodijo rojstvu otroka ali poroki, kjer se višja sreča kmalu vrne na predhodno raven. Medtem ko pri nekaterih dogodkih, kot so

brezposelnost, revščina in onesnaženost življenjskega okolja, sreča nikoli ne pride na izhodiščno vrednost. Predvsem je to problematično z vidika, da imajo lahko določeni ukrepi politik le začasne, ne pa dolgoročnih učinkov. Kar pomeni, da je lahko učinek različnih politik na blaginjo, ki temeljijo na kratkoročnih analizah, precenjen.

Kljub temu, da merjenje sreče temelji na subjektivnih podatkih in je tovrstno pridobivanje podatkov nagnjeno h številnim predsodkom in pomislekom, se je treba zavedati, da je osrednji namen raziskovanja sreče pravzaprav ugotoviti njene glavne dejavnike in predvsem moč njihovega vpliva. Na podlagi ugotovljenih dejavnikov se lahko nato oblikujejo ustrezne politike. Veenhoven (2001, str. 18) meni, da čeprav se sreča med posamezniki razlikuje glede na okolje, kulturo in prepričanja, je cilj ustvariti večjo blaginjo za čim širši krog ljudi. Ključno pri tem pa je razumevanje dejavnikov, ki dolgoročno vplivajo na srečo.

2 DEJAVNIKI SREČE

Slabe Erker in Lavrač (2009, str. 10) opredeljujeta srečo kot odvisno spremenljivko, na katero vplivajo neodvisne spremenljivke, tj. posamezni dejavniki sreče. Tako pridemo do ekonomske funkcije sreče, pri čemer je sreča odvisna spremenljivka, ki jo želimo meriti, dejavniki sreče pa neodvisne spremenljivke, ki jo pojasnjujejo. Menita, da bi se lahko taka funkcija uporabljala kot pripomoček pri vodenju ekonomskih in socialnih politik, namenjenih povečanju skupne sreče do najvišje možne mere.

Treba je poudariti, da je sreča odvisna od številnih dejavnikov in ekonomske raziskave o sreči niso omejene zgolj na vpliv ekonomskih dejavnikov. Pravzaprav je ena ključnih ugotovitev ta, da so neekonomski vidiki posameznikovega življenja, zlasti družbeni odnosi, izjemno pomembni. To ne pomeni, da so ekonomski dejavniki, kot so zaposlitev, dohodek ali stabilnost cen, marginalni v proučevanju sreče, temveč kaže, da je sreča sestavljena iz skupka dejavnikov, ki se močno prepletajo. Zato je ena najpomembnejših nalog raziskovanja sreče ugotoviti, katere okoliščine vse vplivajo na posameznikovo in družbeno blaginjo ter v kolikšni meri (Frey & Stutzer, 2002, str. 2; Frey in drugi, 2008, str. 4).

Dejavniki, kot so partnerski odnos, starost ali spol, se pogosto pojavljajo v raziskavah sreče, vendar je lahko raven posameznikove sreče odvisna od precej več dejavnikov, kot so družinski vidiki, zdravje ali ekonomski položaj. Slednji so tudi najpogosteje omenjeni med anketiranci (Becker & Trautmann, 2022, str. 3627; Diener & Scollon, 2014, str. 176). V najnovejših raziskavah so se poleg splošnih dejavnikov začeli pojavljati tudi z aktualnimi temami povezani dejavniki, kot so okoljski problemi, dostop do interneta, urbanizacija, prostovoljstvo, socialne interakcije mladi-stari in podobno (Hsu, Chang, Chong & An, 2016, str. 1830).

Strokovna literatura tako navaja precej različne dejavnike sreče, zato kaj hitro lahko postanejo nepregledni. Posledično so se začeli razvrščati po skupinah. V eno skupino lahko na primer povežemo vse dejavnike, ki se nanašajo na biološke in psihološke značilnosti

posameznika. Sem vključujemo telesno in duševno zdravje, lepoto, vzdržljivost, sodelovanje v športu, inteligenco in modrost, spolne preference, rasno identiteto, empatijo, ekstravertiranost-introvertiranost, nevrose in samospoštovanje. V drugo skupino bi lahko uvrstili dejavnike, ki se tičejo bolj individualnih značilnosti in virov, povezanih s posebnim položajem posameznika v družbi. To so starost in spol, rasa, vera, dohodek, izobrazba, zaposlitev, zakonski stan, otroci, prijatelji in prostočasne dejavnosti. V tretjo bi združili tiste, ki se nanašajo na družbene vire ali priložnosti, ki so posameznikom na voljo zaradi posebnih značilnosti okolja, v katerem živijo, tj. splošna raven blaginje, stopnja enakosti-ineenakosti, obseg spoštovanja človekovih pravic, stopnja demokracije, dostop do znanja in obstoj družbenih pretresov (Sastre, 1999, str. 204).

Frey in Stutzer (2002, str. 3) sta jih v grobem razvrstila v tri osnovne skupine, katerim sledim v nadaljevanju naloge in pri analizi:

- demografski in osebni dejavniki (spol, starost, zakonski stan, stopnja izobrazbe, zdravje in družina);
- ekonomski dejavniki (dohodek, zaposlenost in inflacija);
- institucionalno-politični dejavniki (demokracija, stopnja politične decentralizacije, delovanje in zaupanje v institucije).

Omenjeni dejavniki so v ekonomski analizi sreče najpogosteje obravnavani, čeprav splošnega soglasja glede nabora dejavnikov, ki bi jih bilo smiselno vključiti v analizo sreče, ni. Tako je izmed neštete množice dejavnikov težko izbrati ključne, ki pomembno vplivajo na določeno populacijo. Poleg tega se dejavniki med seboj močno prepletajo. Danes tako vemo, da je treba pri ekonomski analizi sreče obravnavati tudi druge neekonomske dejavnike in pri tem upoštevati spoznanja s področja drugih ved, kot je psihologija.

Za lažji pregled povzemam glavne dejavnike, dosedanje ugotovitve in ključne raziskovalce v tabeli 1 ter jih v nadaljevanju tudi natančneje proučim.

Tabela 1: Pregled ključnih dejavnikov sreče

Skupina dejavnikov	Dejavnik	Glavne ugotovitve	Avtor
Demografski in osebni dejavniki	Starost in spol	<ul style="list-style-type: none"> – razmerje med starostjo in srečo v obliki črke U (mlajši in starejši najsrečnejši) – ženske bolj srečne od moških, vendar razlike majhne 	<ul style="list-style-type: none"> – D. G. Blanchflower – A. J. Oswald – A. E. Clark – E. Diener – R. Veenhoven – R. Inglehart
	Zakonski stan in število otrok	<ul style="list-style-type: none"> – zakonska zveza pozitivno vpliva na srečo – vpliv otrok na srečo na splošno pozitiven 	

se nadaljuje

Tabela 1: Pregled ključnih dejavnikov sreče (nad.)

Skupina dejavnikov	Dejavniki	Glavne ugotovitve	Avtor
	Stopnja izobrazbe	– bolj izobraženi bolj srečni – večji vpliv v manj razvitih državah	
	Zdravje in fizična aktivnost	– močan vpliv na srečo – ključen dejavnik pri starejši starostni skupini	
Ekonomski dejavniki	Zaposlenost	– zadovoljstvo pri delu, delovni pogoji ipd. vplivajo na srečo – brezposelnost ima izjemno negativen vpliv na srečo	– R. A. Easterlin – B. S. Frey – A. Stutzer – E. Diener – C. Graham – J. F. Helliwell
	Dohodek	– kratkoročno višji dohodek povzroča večjo srečo, vendar se dolgoročno učinek višjega dohodka izniči (Easterlinov paradoks) – gospodarska rast močneje povezana z rastjo sreče v državah z nizkim dohodkom	
	Inflacija	– negativen vpliv na srečo	
Institucionalno-politični dejavniki	Demokracija	– pozitiven vpliv politične svobode na srečo	– B. S. Frey – A. Stutzer – R. Inglehart
	Politična decentralizacija	– možnost udeležbe v javnih odločitvah povečuje srečo (npr. referendum)	
	Delovanje institucij	– kakovostno delovanje ključnih institucij vpliva na srečo	

Vir: lastno delo.

2.1 Demografski in osebni dejavniki

V skupino demografskih in osebnih dejavnikov lahko uvrstimo precej raznovrstne dejavnike, vse od spola, starosti, rasne pripadnosti, verskega prepričanja, zdravja, izobrazbe, življenjskega okolja (urbano/ruralno), družbenih odnosov do osebnih dejavnikov.

Osebni ali psihološki dejavniki, kot so optimizem, samozavest, introvertiranost ali ekstravertiranost in podobne lastnosti, neposredno precej vplivajo na srečo posameznikov. Toda ti dejavniki so vnaprej določeni pri genetiki in nanje nimamo večjega vpliva. Pri povsem enakih okoliščinah so nekateri ljudje že v osnovi srečnejši ter jim gre v življenju bolje in to praviloma na vseh življenjskih področjih (Slabe Erker & Lavrač, 2009, str. 10).

Vloge osebnostnih dejavnikov na srečo običajno proučuje psihologija, vendar je vpeljava spoznanj iz psiholoških raziskav v ekonomsko znanost ekonomskim analitikom omogočila,

da so opravili empirične preizkuse nekaterih mikroekonomskih pojavov in razvili metode vrednotenja netržnih dobrin. Ti dejavniki so pomembni pri razumevanju povezave blaginje in gospodarskih rezultatov (Piekałkiewicz, 2017, str. 372).

Majumdar in Gupta (2015) sta s pregledom različnih študij ugotovila, da se največ raziskav iz te skupine dejavnikov osredotoča predvsem na socialno-demografske dejavnike, kot so starost, spol, zakonski stan, družina oz. medsebojni odnosi, nacionalnost, stopnja izobrazbe in zdravje, zato se v nadaljevanju podrobneje posvetim tem dejavnikom.

Številne študije proučujejo več različnih držav in časovnih obdobjih, vendar se moramo pri razlagi podatkov vprašati tudi po vzročnosti. Zdi se smiselno vprašati ali se srečnejši ljudje poročijo ali so poročeni ljudje srečnejši, z drugimi besedami ali optimistični ljudje prej najdejo ustreznega partnerja ali nas šele partner naredi srečnejše. Podobno bi se lahko vprašali, ali so srečnejši ljudje več fizično aktivni ali vadba vpliva na srečo (Frey & Stutzer, 2002, str. 4).

2.1.1 Starost in spol

Učinek spola je zanemarljiv, saj študije o sreči niso pokazale trdnih rezultatov o razlikah v sreči med spoloma, čeprav ženske navadno poročajo o večji sreči pa učinek spola običajno izginje, ko se proučujejo posebne podskupine (na primer tistih, ki ne morejo delati). Kljub izboljšanju več kazalnikov za ženske, kot so delovne priložnosti, plača, nadzor nad rodnostjo, izobrazba ter zmanjšanje diskriminacije in razlik med spoloma, se njihova sreča absolutno in v primerjavi z moškimi ni občutneje povečala (Dolan, Peasgood & White, 2008, str. 99). Majumdar in Gupta (2015, str. 58) to pripisujeta podaljšanju delovnega časa s hkratno preobremenjenostjo z gospodinjenjem in skrbjo za otroke ter drugimi pritiski.

Veliko zanimivejši pa je vpliv starosti na srečo. Sklepali bi, da so mlajši ljudje srečnejši kot starejši. Objektivno bi lahko pričakovali, da so starejši s postopnim pešanjem telesnih in umskih zmogljivosti, slabšim dohodkovnim položajem in osamljenostjo v slabšem življenjskem položaju kot druge starostne skupine, vendar raziskave tega ne potrjujejo. Številne opravljene študije namreč kažejo, da je razmerje med starostjo in srečo v obliki črke U. To pomeni, da se z naraščajočo starostjo raven sreče postopno zmanjšuje, doseže minimum in nato ponovno začne naraščati (Majumdar & Gupta, 2015, str. 57).

Večina študij, med drugim tisti, ki so ju opravili Graham in Pozuelo (2017) ter Bell in Blanchflower (2021), potrjuje obliko črke U, tudi po primerjavami med državami, saj je presenetljivo konsistentna med različnimi kulturami in posamezniki. Prav tako sta Clark in Oswald (2006, str. 3–7) pripravila pregled večjega števila ekonomskih študij in povečini vse kažejo na ukrivljeno krivuljo, kjer ima sreča najnižjo vrednost okrog človekovih štiridesetih let starosti. Na splošno ugotavljajo, da se sreča zmanjšuje s starostjo približno dve desetletji, od zgodnje odraslosti do srednjih let, nato se obrne navzgor in se povečuje s starostjo. Čeprav se natančna oblika krivulje med državami razlikuje, se spodnji del krivulje (najnižja točka

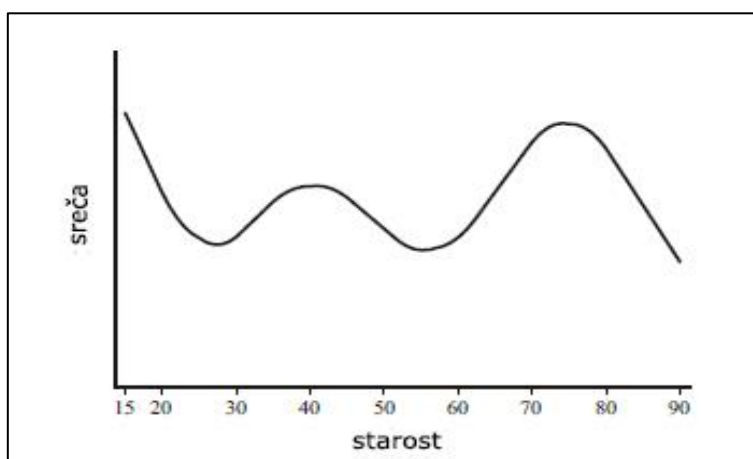
sreče) giblje nekje med 40. in 60. letom starosti. Z drugimi besedami, ljudje so v dvajsetih in sedemdesetih na splošno bolj zadovoljni z življenjem kot tisti v poznih štiridesetih letih, ko sreča pade na minimum. Blanchflower (2021) je v nedavni študiji zajel rezultate 145 držav in z različnimi modeli prišel do sklepa, da ima sreča v povezavi s starostjo obliko črke U in razen nekaj izjem je najnižja sreča zaznana nekje pri 48 letih.

Literatura s tega področja je izjemno obširna in trenutno poteka ostra razprava, saj prihaja do razhajanj glede obstoja oblike U pri razmerju med starostjo in srečo. Obstoječe študije kažejo bodisi obliko U, obrnjeno obliko U ali se približujejo trditvi, da morda obstaja padec v srednjih letih, vendar je ta premajhen, da bi bil pomemben. V primeru proučevanja korelacije med starostjo in srečo so nekateri avtorji naklonjeni modelom, ki izključujejo časovno spremenljive determinante, medtem ko Becker in Trautmann (2022, str. 3628) menita, da različni dogodki in odločitve v posameznikovem življenju lahko vplivajo na stopnjo sreče (na primer poroka ali rojstvo otroka), vendar so ti dogodki sestavni del življenja in do njih v povprečju pride pri večini ljudi v enakem življenjskem obdobju, zato vključevanje le eksogenih determinant (na primer država izvora, spol) v proučevanje niti ni smiselno.

Možno razlago, zakaj so ljudje najmanj srečni v štiridesetih letih Blanchflower (2021, str. 618–620) ter Bell in Blanchflower (2021, str. 408–410) prepisujejo razočaranju nad doseženim v življenju, kroničnemu stresu, depresiji in pomanjkanju spanja. Prav število smrti se v zadnjem obdobju močno povečuje med ljudmi v srednjih letih zaradi samomorov ter predoziranja drog in alkohola. Dejstvo je, da so posamezniki najbolj nesrečni sredi štiridesetih let, ko sreča in zadovoljstvo z življenjem dosežeta minimum, tako v razvitih državah kot v državah v razvoju, ne glede na spol. Pozneje starejši verjetno znižajo pričakovanja, zato se občutek zadovoljstva z življenjem poveča.

Easterlin (2021, str. 92–94) se strinja, da naj bi imela sreča v človekovem življenju t. i. obliko črke U. Vendar hkrati meni, da človek v življenjskem obdobju doživi več nihanj v sreči, z občutnim začetnim in končnim padcem. Človek naj bi po njegovem višje sreče doživel v najstniških letih, v poznih tridesetih letih in v sedemdesetih letih, medtem ko je najmanj srečen v dvajsetih in štiridesetih letih ter nato po osemdesetem letu starosti. To utemeljuje s tem, da sreča prvič precej pade v času prehoda iz šole v službo, saj je iskanje prve zaposlitve za mladega človeka precej stresno obdobje. Nato v srednjih letih zopet naraste, ko si človek začne ustvarjati družino in ima stabilnejšo kariero. Pozneje, proti koncu štiridesetih let, drugo dno običajno povzročijo težave v družinskem življenju in stres. Po šestdesetem letu starosti sreča običajno ponovno naraste z upokojitvijo, vendar v povezavi s slabšanjem zdravja in osamljenostjo začne spet padati. Poudarja, da skrajna konca človekovega življenja nista dovolj raziskana, saj so podatki o sreči pomanjkljivi ali jih celo ni pri otrocih oziroma najstnikih in starostnikih. Slika 2 nazorno prikazuje gibanje sreče skozi življenjski cikel.

Slika 2: Življenjski cikel sreče

Prerejeno po Easterlin (2021, str. 92).

2.1.2 Zakonski stan in število otrok

Raziskovalci se strinjajo, da ljubezen, prijateljstvo in pozitivni odnosi z drugimi ljudmi v veliki meri prispevajo k sreči, saj smo ljudje v osnovi socialna bitja in običajno nam partnerji zagotavljajo bližino, ki jo potrebujemo. Zato je smiselno sklepanje, da partner povečuje človekovo srečo, tesne vezi v družini pa so pomembne tako za starše kot tudi za otroke (Bok, 2010, str. 139).

Raziskave kažejo, da lahko zakonska zveza oz. življenje s partnerjem pozitivno vpliva na srečo in je povezana z večjim blagostanjem in boljšim duševnim zdravjem. Pri tem Easterlin (2021, str. 44) poudarja, da poroka sama po sebi nima nekega dodatnega učinka in sreča ni nič večja s sklenitvijo formalne zakonske zveze.

Hsu, Chang, Chong in An (2016, str. 1830) menijo, da je zakonska zveza oz. izvenzakonska skupnost pozitivna in vzajemno koristna iz več razlogov. Zakonska zveza zagotavlja čustveno podporo, finančno podporo, spodbuja zdrave navade in socialno vključenost poročenih posameznikov, zato je zakonska zveza koristna za fizično in psihično zdravje. Prednosti zakonske zveze se kažejo v tem, da poročeni ljudje na splošno navajajo višjo stopnjo zadovoljstva kot samske osebe ter ovdovele ali ločene osebe. Majumdar in Gupta, (2015, str. 57) sta ugotovila, da se pri proučevanju vpliva zakonskega stanu na srečo sociologi osredotočajo na monogamnost, psihologi na čustveno podporo, varnost, ljubezen in druženje, ekonomisti pa na delitev dela in finančne koristi.

Grover in Helliwell (2019) sta z analizo longitudinalnih podatkov zahodnih držav ugotovila, da so tisti, ki se poročijo, zadovoljnejši kot tisti, ki ostanejo samski. Zavrnila sta mnenje, da se posameznik prilagodi zakonski zvezi in se sreča po nekaj letih vrne na predhodno raven. Menita, da se njene koristi ohranijo dolgoročno, čeprav so koristi za srečo največje takoj po poroki. Prav tako pravita, da je poroka najpomembnejša v srednjih letih, ko so ljudje najmanj

srečni, saj je takrat zakonec pomemben podpornik. Sreča, ki jo prinaša zakonska zveza, je v povprečju približno dvakrat večja za tiste, katerih zakonec je tudi njihov najboljši prijatelj. Njuni rezultati analize kažejo, da so dolgoročne koristi zakonske zveze precejšnje. S tem sta pritrdila dejstvu, da imajo spremembe pri ključnih življenjskih okoliščinah velike in trajne posledice za ocene sreče.

Vpliv otrok na srečo ni ravno jasen. Po dosedanjih raziskavah se vpliv starševstva na srečo malenkost razlikuje glede na fazo življenjskega cikla. Easterlin (2021, str. 36) meni, da so sprva novopečeni starši srečnejši kot prej, vendar začne sreča kmalu padati. Predvsem pri ženskah. Sklepa se, da je to posledica stresa, ki ga prinese starševstvo, večje finančne obremenitve, usklajevanja dela in družinskega življenja ter drugih skrbi, povezanih z otrokom. Becker, Kirchmaier in Trautmann (2019, str. 1) ugotavljajo, da so na splošno ljudje z otroki srečnejši kot tisti brez, vendar je pri tistih osebah, ki imajo že odrasle otroke, sreča precej bolj izrazita kot pri mlajših. Pozitivna povezava je tako izrazitejša pri starejši populaciji, saj je, kot kaže, vloga otrok oblika socialne opore v poznejšem življenjskem obdobju, medtem ko pri mlajši populaciji obstajajo šibke povezave s srečo. Predvsem pri ženskah so lahko izrazitejša tveganja za depresijo zaradi povečanega stresa in slabega telesnega zdravja.

Majumdar in Gupta (2015, str. 57) to utemeljujeta s tem, da otroci v družini lahko zagotovijo večji občutek družinske kohezije in s tem večjo srečo, vendar je vzgoja otrok lahko stresna, kar povzroča psihološke napetosti in zmanjšuje raven sreče. In poročata, da medtem ko nekateri ugotavljajo, da so družine z otroki srečnejše, drugi opažajo, da povečanje velikosti družine lahko povzroči znižanje kakovosti življenja in sreče. To je lahko posledica zmanjšanja izdatkov na osebo, oteženega razporejanja časa matere za varstvo otrok in podobno.

Če so okoliščine relativno negativne, se zdi, da so otroci dodaten izziv za srečo. Dolan, Peasgood in White (2008, str. 107) opažajo, da otroci na splošno bolj negativno vplivajo na počutje staršev, če so ti samohranilci ali ločene matere ter če se je družina nedavno preselila, če je družina revna ali če je otrok bolan in potrebuje več pomoči kot povprečen otrok.

2.1.3 Stopnja izobrazbe

Neposrednega vpliva stopnja izobrazbe na srečo nima, vendar imajo na splošno izobraženi ljudje večjo možnost prilagajanja na spremembe v življenju, zato bi lahko sklepali, da pozitivno vpliva na srečo. Ima pa izobrazba pozitivne posredne učinke, predvsem na dohodek in zdravje. Višja izobrazba lahko zagotovi ekonomsko blaginjo z boljšo zaposlitvijo in višjimi dohodki, pozitivno vpliva na zakonsko zvezo, zdravje in druge segmente življenja. Nasprotno pa lahko višja izobrazba poveča želje in visoko izobražena oseba ima lahko več neizpoljenih ciljev, manj prostega časa in je podvržena večjemu stresu, zato se lahko pozitivni učinki izničijo (Majumdar & Gupta, 2015, str. 56).

Kot navajajo Dolan, Peasgood in White (2008, str. 99), so bolj izobraženi posamezniki na splošno srečnejši, čeprav do sedaj še ni čisto jasno, ali vsaka dodatna stopnja izobrazbe tudi dodatno prispeva h sreči. Jasno pa je, da ima izobrazba bolj pozitiven vpliv v državah z nizkimi prihodki, saj so njeni učinki posredno povezani z višjimi dohodki in boljšim zdravjem.

OECD (2019, str. 9) zaznava, da visoko izobraženi ljudje v povprečju živijo približno 6 let dlje kot nizko izobraženi, imajo višjo stopnjo zaposlenosti in manj negotovosti na trgu dela. Vendar ima višja izobrazba negativen vpliv na ravnovesje med poklicnim in zasebnim življenjem. Kljub temu rezultati skupnega neto učinka izobraževanja na blaginjo, z upoštevanjem koristnih učinkov na področju zdravja in zaposlovanja, kažejo, da se donosnost izobraževanja več kot podvoji.

2.1.4 Zdravje in fizična aktivnost

Eden najpomembnejših dejavnikov, ki pojasnjuje razlike v sreči, je zdravstveno stanje. Majumdar in Gupta (2015, str. 56) sta opravila analizo različnih študij, v katerih so bili uporabljeni tako samoocena zdravstvenega stanja kot določeni zdravstveni parametri. Ugotovila sta, da študije kažejo močno povezanost med srečo ter telesnim in psihološkim zdravjem.

Ko se ljudi povpraša, kaj jim je pomembno, da so srečni, zdravje običajno zasede najvišje mesto. Po raziskavah sodeč zdravstveni problemi vplivajo na srečo in večja je težava, večje je zmanjšanje sreče. Zdravje in sreča sta pozitivno povezana – spreminjata se v isti smeri (Easterlin, 2021, str. 34).

Ljudje s slabim zdravjem so manj srečni, nasprotno pa ljudje z boljšim zdravstvenim stanjem poročajo o večjem zadovoljstvu z življenjem. Zmanjšanje zadovoljstva z zdravjem poteka vzporedno z dejanskim zdravstvenim stanjem ljudi. S starostjo se fizično zdravje ljudi slabša, posledično se zmanjša njihovo zadovoljstvo z zdravjem in upadanje zadovoljstva z zdravjem posledično zmanjšuje srečo (Dolan, Peasgood & White, 2008, str. 100).

Graham in Pozuelo (2017, str. 227) navajata, da je slabo zdravje s sočasno revščino in negotovostjo povezan z nižjimi stopnjami sreče in z manj srečnimi leti življenja, tj. leta, ki so srečna in brez stresa, ter so značilni za večino držav. Menita, da se pri ljudeh, ki imajo več srečnejših let življenja, t. i. krivulja U prej obrne navzgor.

Dobro telesno zdravje je med drugim povezano tudi z redno fizično aktivnostjo. D'Agostino, Grilli in Regoli (2019, str. 88) povzemajo številne študije, ki kažejo na posredno povezavo med športno aktivnostjo in srečo, saj obstaja pozitivna povezava med aktivnim športom in telesnim zdravjem, le-to pa je povezano z večjo srečo. Ta povezava je močnejša pri mlajši in starejši starostni skupini kot pri ljudeh v srednjih letih. Prav tako je ta povezava močnejša pri ljudeh s slabim zdravjem v primerjavi s tistimi s povprečnim zdravjem. Dolan, Peasgood

in White (2008, str. 100) pravijo, da obstajajo dokazi, da so celo preproste vrste vadbe lahko povezane z večjo srečo, kar je še posebej pomembno za starejše od 60 let. Menijo, da vadba pomaga zmanjšati številne negativne posledice, kot je povečanje telesne teže, ter spodbuja vrsto drugih pozitivnih posledic, kot je na primer zmanjšanje depresivnih simptomov.

Raziskovalcem pa je uspelo dokazati tudi neposredno povezavo med udeležbo v športu in srečo, ki je neodvisna od zdravja. Frey in Gullo (2021, str. 435 in 451) ugotavljata, da pogostejše kot je ukvarjanje s športom, močnejša je pozitivna povezava s srečo. Sklepata, da aktivno ukvarjanje s športom zagotavlja priložnosti za druženje, služi kot odvracanje pozornosti od neugodnih dražljajev, izboljšuje samozavest ter pomaga razvijati veščine komuniciranja in sodelovanja. Vsi ti dejavniki so po njunem mnenju tesno povezani s srečo. Prav tako navajata, da so športi, ki vključujejo več socialnih interakcij, bolj pozitivno povezani s srečo kot športi z manj socialnimi interakcijami.

2.2 Ekonomski dejavniki

Med ekonomskimi dejavniki na srečo najbolj vplivajo zaposlenost oz. brezposelnost, dohodek in inflacija. Za ekonomsko politiko je poznavanje njihovega vpliva na srečo izjemno pomembno, saj prizadevanje za določen ekonomski cilj vpliva na blaginjo.

Raziskave sreče ugotavljajo, da inflacija sistematično in izrazito zmanjšuje blaginjo posameznikov. V sklopu inflacije razlikujemo med pričakovano in nepričakovano inflacijo. Če je porast ravni cen pričakovana, se lahko posamezniki nanje pripravijo in prilagodijo. Če porast cen pride nepričakovano, potem takšna prilagoditev ni mogoča. Takrat ima inflacija večje negativne učinke, saj zmanjšuje subjektivno blaginjo. To se odraža v povečanju življenjskih stroškov in padcu življenjskega standarda (Frey in drugi, 2008, str. 55–57).

Med vsemi ekonomskimi dejavniki sreče je najbolj proučevan dohodek. Bok (2010, str. 10) vzrok pripisuje splošnemu prepričanju, da so bogatejši ljudje srečnejši, prav tako države. Vendar se je izkazalo, da je povezava dohodka in sreče precej bolj zapletena.

2.2.1 Dohodek

V ekonomski teoriji je dolgo časa veljalo, da višji dohodek pomeni večjo blaginjo, saj omogoča večjo potrošnjo, povečuje možnost izbire in zadovoljuje več potreb. Vendar je R. A. Easterlin z analizo sreče ugotovil paradoksalno povezavo med ravnjo dohodka in srečo. Easterlin je med empiričnimi raziskavami opazil, da so v določenem trenutku ljudje z višjimi dohodki v povprečju res srečnejši od ljudi z nižjimi dohodki. Vendar pa po določeni višini dohodka povprečna samoocenjena sreča kljub nadaljnji rasti dohodka ostaja skozi čas skorajda nespremenjena. Kar je paradoksalno, saj naj bi več denarja prinašalo več materialnih koristi, več možnosti za izpolnjevanje želja in posledično bi pričakovali višjo raven sreče (Majumdar & Gupta, 2015, str. 52–53).

Pri vplivu dohodka na srečo se soočamo s tremi različnimi primerjavami. Prvo primerjavo lahko naredimo med posamezniki ob istem času, tj. primerjava sreče med revnimi in premožnejšimi ljudmi, drugo primerjavo med posamezniki v različnem času, tj. vpliv gospodarske rasti na srečo, in tretjo primerjavo med državami, tj. primerjava sreče med razvitimi državami in državami v razvoju.

Primerjava med posamezniki v istem času, torej povezava med dohodkom in srečo, je subjekt velikega števila empiričnih študij. Ugotovljeno je bilo, da bogatejši ljudje v povprečju poročajo o večji sreči. V tem smislu dohodek resda »kupi srečo«, vendar dodatni dohodek ne povečuje sreče v neskončnost. Razmerje med dohodkom in srečo ni linearno, saj se mejna koristnost zmanjšuje z absolutnim dohodkom. Pri višjih ravneh dohodka proporcionalno enako povišanje dohodka srečo poveča v manjši meri (Frey in drugi, 2008, str. 27–28).

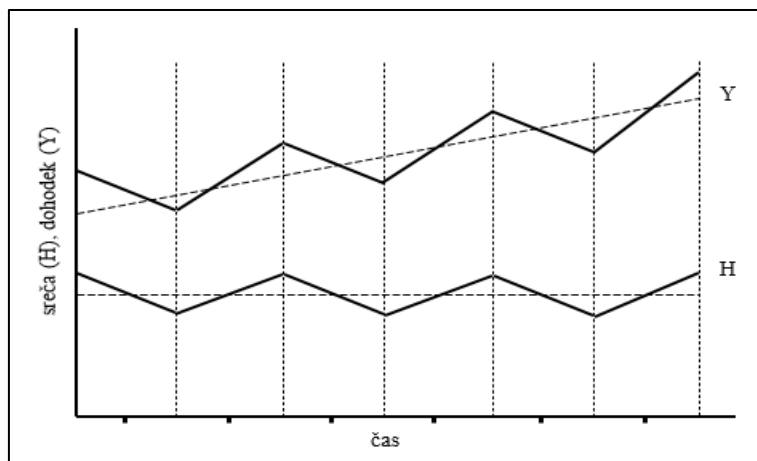
Obstajajo trije razlogi, zakaj višji dohodek ne pomeni večje sreče. Prvič, Diener (1984, str. 553) meni, da ima dohodek učinek na posameznikovo srečo le pri skrajnih stopnjah revščine, ko pa so osnovne potrebe zadovoljene, dohodek nima več pomembnejšega vpliva na srečo. Takrat v ospredje pridejo drugi dejavniki, ki začnejo močneje vplivati na srečo posameznika. Drugič, Easterlin (2021, str. 51–52) je pri proučevanju dejavnikov zaznal, da je sreča odvisna ali od družbene oz. medosebne primerjave (angl. interpersonal comparison) ali ireverzibilne primerjave oz. primerjave z lastno preteklo izkušnjo (angl. intrapersonal comparison). Določene dejavnike, kot je ekonomski položaj, ljudje ocenjujejo na podlagi medosebne primerjave, medtem ko za ocenjevanje zdravja in družinskega življenja večinoma uporabljajo preteklo izkušnjo. V primeru višjega dohodka tako posameznik na kratek rok občuti večjo srečo, vendar se na dolgi rok tudi preostalim ljudem v njegovi okolici dvigne dohodek in sreča ne narašča več tako hitro kot na začetku. Tretjič, Easterlin (2021, str. 133) to utemeljuje tudi s tem, da je sreča višja, ko ima človek čim več in si želi čim manj. Namreč, ločiti je treba med »imeti«, kar označuje naše dejanske okoliščine, in »želeto«, kar označuje referenčne ravni, s katerimi ocenjujemo okoliščine. V primeru, da so človekove želje konstantne, se sreča povečuje, če se tisto, kar človek ima, povečuje. Če ostane tisto, kar človek ima, nespremenjeno, želje pa se povečujejo, se sreča zmanjšuje. Če se oba indikatorja povečujeta v enakem razmerju, ostane sreča nespremenjena. In ko se dohodki na splošno zvišujejo, tudi z zelo nizkih ravni, se povečuje tudi predstava ljudi o tem, kaj je dobro življenje – njihove referenčne ravni dohodka se povečujejo. Imajo več, vendar si tudi želijo več. Posledica tega ni izboljšanje sreče, čeprav so njihovi materialni pogoji bistveno boljši. Zato lahko sklenemo, da kratkoročno višji dohodek povzroča večjo srečo, vendar se dolgoročno učinek višjega dohodka izniči.

Njuna kratkoročna povezava se je dobro videla v času zadnje recesije, saj so tako evropski kot ameriški podatki pokazali na sočasna kratkoročna gibanja. Z nastopom recesije so se dohodki zmanjšali in sreča je padla na najnižjo zabeleženo točko, s poznejšim okrevanjem gospodarstva pa se je tudi sreča zvišala. To je posledica tega, da se v recesiji, ko dohodki upadajo in imajo ljudje vedno več težav pri zadovoljevanju potrošniških navad in finančnih

obveznosti, merilo za ocenjevanje dohodka premakne na primerjavo z lastnimi preteklimi izkušnjami, tj. trenutni dohodek se primerja s prejšnjim najvišjim dohodkom. Večji kot je primanjkljaj, manjša je človekova sreča. Ko dohodek pade pod prejšnji vrh in so pretekle osebne izkušnje osnova za ocenjevanje dohodkovnega položaja, začne sreča padati in naraščati z dohodkom. Ko se gospodarska rast po recesiji nadaljuje in se dohodek vrne proti prejšnjemu vrhuncu, se finančne stiske postopoma zmanjšujejo in sreča se povečuje. Ko se dohodek dvigne nad prejšnji vrh, pritisk zaradi pomanjkljivega izpolnjevanja finančnih obveznosti izgine. Takrat se pojavi družbena primerjava kot dominantna determinanta referenčne ravni dohodka in izniči se pozitiven učinek dodatnega povečanja lastnega dohodka na srečo. Z drugimi besedami, družbena primerjava prevladuje v dolgoročni zvezi, medtem ko togost potrošniških navad in viri finančnih težav (dolg) prevladujejo v kratkoročnem razmerju (Easterlin, 2023, str. 200–204).

Druga primerjava med posamezniki v različnem času je najzanimivejša in nepričakovana. Največ raziskav sreče v ekonomiji je posvečeno proučevanju vzrokov tega fenomena, kjer se vse vrti okoli kritike Easterlinovega paradoksa. Ekonomisti se nikakor ne morejo zediniti, ali paradoks pravzaprav obstaja. Easterlin (2023, str. 201) trdi, da imata sreča in dohodek kratkoročno pozitivno ciklično razmerje. Toda na dolgi rok ugotovimo, da sreča ne raste navzgor, čeprav dohodek raste. To je razmerje ničelnega dolgoročnega trenda, na katerem temelji Easterlinov paradoks. Kratkoročno gresta sreča in dohodek navzgor in navzdol skupaj s skupnimi vrhovi in padci, dolgoročno pa trend sreče ne sledi trendu dohodka, kar je razvidno iz slike 3.

Slika 3: Kratkoročna nihanja in dolgoročni trendi sreče in dohodka

Prerejeno po Easterlin (2023, str. 201).

Precej raziskovalcev je prišlo do podobnih zaključkov. Več preteklih raziskav, vključno z Oswaldom (1997), Dienerjem in Oishijem (2000) ter Blanchflowerjem in Oswaldom (2004), je potrdilo upadajočo dolgoročno povezavo med dohodkom na prebivalca in povprečno srečo v zahodnih državah. Ugotovili so, da je razvitim državam ekonomski napredek v povojnem obdobju prinesel le malo dodatne sreče. Predvsem v zadnjih desetletjih je dohodek

močno narasel, povprečna sreča pa je v istem obdobju ostala skorajda nespremenjena. Na primer na Kitajskem, v Indiji, ZDA, Nemčiji in Turčiji se je sreča kljub gospodarski rasti in izboljšanju življenjskega standarda celo zmanjšala.

Glede na ugotovljeno lahko predpostavimo, da gospodarska rast izboljšuje srečo le v obdobju enega poslovnega cikla, dolgoročno (več kot 10 let) pa gospodarska rast nima nobenega pomembnega učinka na srečo. Vendar to ne velja za vse države. Obstajajo države, v katerih sta se sreča in kakovost življenja izboljšali skupaj z gospodarsko rastjo, na primer na Danskem in v Švici. To kaže, da gospodarska rast sama po sebi ne povečuje sreče. Sarracino (2019, str. 355 in 357) trdi, da se v literaturi sicer pogosto proučuje, ali gospodarska rast povečuje srečo, a je pomembnejša njena kakovost. Ključni vprašanji sta, kdaj in pod kakšnimi pogoji gospodarska rast trajno izboljša srečo in družbeno blaginjo.

Prizadevanja, usmerjena v ustvarjanje dohodka, neposredno ne prispevajo k sreči (v bogatih družbah), vendar pa to velja za naložbe v socialni kapital. Sreča se s politikami, ki spodbujajo polno zaposlenost in močno mrežo socialne varnosti, namreč poveča tudi v državah s precej nizkimi ravnimi BDP na prebivalca, saj socialni kapital veliko bolj vpliva na srečo kot dohodek (Easterlin & O'Connor, 2022, str. 19).

OECD (2019, str. 10) opredeljuje dva mehanizma, preko katerih socialna zaščita in redistribucija dohodka vplivata na blaginjo in gospodarsko rast. Kot prvo, socialni transferji ščitijo ljudi pred gospodarsko nestabilnostjo in jim pomagajo hitreje okrevati po negativnih pretresih. Socialni transferji po drugi strani tudi preprečujejo, da bi se neenakost sedanjih rezultatov prenesla v neenake možnosti za naslednjo generacijo, zlasti na področju zdravja, izobraževanja in trga dela. Vpliv socialne zaščite in prerazporeditve dohodka ne vpliva samo na dohodek temveč je povezan tudi z višjo subjektivno blaginjo.

Bjørnskov (2003, str. 14) meni, da gospodarska rast in sreča raste skupaj, ob prisotnosti naraščajočega socialnega kapitala, padajoče dohodkovne neenakosti in obsežnih mrež socialne varnosti. Easterlin in O'Connor (2022, str. 19) se strinjata, saj sta na primer ZDA in Kitajska dva paradigmatična primera gospodarske rasti, ki jima ni uspelo povečati sreče. Sklepata, da je to posledica povečane dohodkovne neenakosti in zmanjšanja socialnega kapitala v obeh državah.

Vendar pa te ugotovitve ne podpirajo rezultatov študij, kjer podatki južnoameriških držav redno prikazujejo precejšnjo srečo prebivalstva. Za te države sta značilni precejšnja družbena neenakost in slaba socialna varnost. Inglehart (2010, str. 384–385) pojasnjuje, da v teh državah blaginja ni tako visoka, vendar imajo ljudje tradicionalno močna omrežja družine in prijateljev, ki zagotavljajo socialno podporo in finančno pomoč, kar pomaga nadomestiti odsotnost državne blaginje in povečuje srečo.

Bogastvo je nedvomno povezano s srečo znotraj države. Agregatno bogastvo vpliva po eni strani pozitivno, in sicer z boljšo kakovostjo institucij, splošnega zdravja in izobrazbe ter daljšo pričakovano življenjsko dobo. Zlasti, če se z gospodarskim razvojem povečata tudi

družbena strpnost in demokracija. Vendar študije sreče v družbah dosledno kažejo, da posamezniki cenijo stvari, kot so zdravje, družbene vezi in stabilna zaposlitev, bolj kot dohodek, hkrati pa se manj hitro prilagajajo spremembam na teh področjih kot spremembam dohodka (Graham, 2005, str. 225; Inglehart, 2010, str. 384).

Po drugi strani gospodarska rast prinaša tudi negativne eksternalije, ki izničijo pozitivne učinke. Na primer, višji dohodki so lahko sčasoma povezani tudi z večjim onesnaževanjem, okoljsko degradacijo, zastoji, stresom ali drugimi negativnimi vplivi, ki preprečujejo, da bi se sreča povečevala z dohodkom. Raziskave kažejo, da anketiranci, ki bivajo na območjih z visoko onesnaženostjo zraka ali slabo kakovostjo vode, običajno izrazijo slabšo srečo. Spremenljivke onesnaženosti vplivajo na srečo, prav tako podnebne razmere (Majumdar & Gupta, 2015, str. 58).

Gospodarska rast ustvarja nekatere negativne učinke, ki po drugi strani spodbujajo gospodarsko rast. Na primer, ko se kakovost življenja poslabša, so ljudje prisiljeni trošiti zasebne dobrine, da bi izboljšali kakovost življenjskega okolja, kar seveda spodbuja gospodarsko rast (Sarracino, 2019, str. 357–359; Senik, 2014, str. 105).

Znanstveniki so obsežno preučevali vprašanje, ali so razvite države bolj srečne od manj razvitih. Diener in Scollon (2014) ugotavljata, da so po raziskavah bogati narodi na splošno srečnejši kot revnejši, čeprav obstajajo tudi izjeme. Na primer, pri bogatejših državah, kot so ZDA, višji dohodek ne pomeni nujno več pozitivnih čustev nad določeno stopnjo dohodka. Obstaja precej raziskav, ki celo dokazujejo negativne vplive materializma na zadovoljstvo z življenjem. Z drugimi besedami, vedno več materialnega bogastva ima vedno manjši učinek na srečo.

Kenny (1999) to utemeljuje s tem, da ko država doseže določen življenjski standard, razmerje med gospodarsko rastjo in srečo oslabi. Določena stopnja ekonomske blaginje je nujen pogoj za srečo, vendar obstaja veliko dokazov, ki kažejo, da ko je dosežen določen življenjski standard, razmerje med rastjo in srečo ni več pozitivno povezano. Gospodarska rast je pozitivno povezana z rastjo sreče pri državah z relativno nizkim dohodkom, medtem ko se v bogatejših državah na dolgi rok splošči in postane negativna.

Bogatejše družbe resda omogočajo boljše življenjske priložnosti, pospešujejo znanstvene raziskave, omogočajo boljše zdravstvo, šolstvo, več vlagajo v javne objekte, podpirajo prostočasne dejavnosti, a po drugi strani se ljudje v bogatih družbah soočajo s pomanjkanjem prostega časa, več stresa in pomanjkanja socialnih interakcij. Ekonomski razvoj pa ima tudi potencial uničenja okolja (Diener & Oishi, 2000, str. 215).

Bogastvo ne kupi sreče, vendar pa omogoča ljudem določeno svobodo in kar najbolje poveča blaginjo. Posamezniki v razmeroma bogatih družbah si lahko privoščijo cilje, ki prinašajo večjo stopnjo sreče in zadovoljstva, saj imajo osnovne potrebe, kot so hrana, streha nad glavo, izobrazba in zdravje, zagotovljene (Coyone & Boettke, 2006, str. 20–21). Gospodarska rast zato kljub ugotovitvam, da le malo prispeva h sreči, lahko še vedno

spodbuja blaginjo do določene mere. Pri tem je ključno, da se države namesto prizadevanja za visoko ekonomsko rast osredotočijo na to, kako se bo povečano bogastvo porabilo.

2.2.2 Zaposlenost

Zaposlitev je v sodobni družbi bistvenega pomena za večino ljudi. Zadovoljstvo pri delu, položaj na delovnem mestu, delovni pogoji, višina plače, odnosi s sodelavci in druge nematerialne komponente pomembno vplivajo na srečo. Delo ni zgolj sredstvo za doseg materialnih ciljev, ampak gre za dejavnost, ki prinaša globoko zadovoljstvo. Tudi prostovoljno delo. Bok (2010, str. 156) trdi, da so raziskave sreče pripomogle k drugačni percepciji dela v ekonomski teoriji, ki obravnava delo zgolj kot nezadovoljivo dejavnost z namenom pridobitve dohodka.

Glede na osrednjo vlogo zaposlitve v sodobni družbi lahko izguba le-te posamezniku povzroči hudo stisko. Brezposelnost ima izjemno negativen vpliv na srečo, ne le s finančnega vidika temveč precej širše (Diener, 1984, str. 555).

Študije dosledno kažejo velik negativni učinek brezposelnosti posameznika na srečo. Dolan, Peasgood in White (2008, str. 101) ugotavljajo, da raziskave kažejo, da imajo brezposelni za približno 5 do 15 odstotkov nižje vrednosti sreče kot zaposleni. Moramo omeniti, da gre pri tem za neposredni vpliv na srečo. To utemeljujejo s tem, da so v ozadju tako socialni elementi, tj. stigmatizacija družbe, kot tudi psihološki faktorji, tj. slabša samozavest ali depresivnost. Brezposelnost je precej problematična ravno zaradi dolgoročnega psihološkega vpliva na posameznika. Poleg neposrednih ima brezposelnost mnogo posrednih vplivov, kot je izguba dohodka.

Kako brezposelnost vpliva na srečo ljudi, je bilo predmet proučevanja številnih študij. Frey (2019, str. 46–48) ugotavlja, da običajno brezposelnost bolj vpliva na srečo moških kot na ženske. Mlajši in starejši zaposleni manj trpijo zaradi brezposelnosti kot zaposleni v sredini delovne dobe. Bolj izobraženi imajo večje zmanjšanje subjektivne sreče zaradi brezposelnosti kot osebe z nizko izobrazbo.

2.3 Institucionalno-politični dejavniki

V tretji sklop dejavnikov sreče spadajo politični sistem, vlada in njeno delovanje, ustavna ureditev, centralizacija, možnost neposredne udeležbe v politiki, delovanje institucij in podobno.

Institucionalni dejavniki sistematično in znatno pozitivno vplivajo na poročanje o sreči. Tem dejavnikom je bilo posvečeno razmeroma malo pozornosti, saj so kultura in institucije v določeni državi v določenem času konstantne, zato ne morejo pojasniti nobene razlike, ugotovljene v študiji ene države. Vendar se ti dejavniki med različnimi družbami in skozi čas zelo razlikujejo (Inglehart, Foa, Peterson & Welzel, 2008).

Coyone in Boettke (2006, str. 9) menita, da ko politične institucije v določeni družbi delujejo dobro, tj. učinkovito in v skladu z voljo volivcev, neodvisno povečujejo srečo. Poleg institucij so pomembne tudi značilnosti samega političnega procesa odločanja v družbi, kot je možnost udeležbe v javnih odločitvah z referendumom. Obstoj razširjenih možnosti sodelovanja posameznika v obliki pobud in referendumov ter decentraliziranih vladnih struktur povečuje srečo ljudi. Decentralizacija vlade je ključni mehanizem za povečanje politične participacije in s tem sreče. Vpliv politike na srečo je v skladu s hipotezo, da so politiki v močno razviti neposredni demokraciji prisiljeni bolj slediti preferencam volivcev. Frey in Stutzer (2000, str. 931) to utemeljujeta s tem, da so ljudje, ki živijo v ustavnih demokracijah, srečnejši zato, ker so politiki bolj motivirani, da vladajo v skladu z njihovimi interesi. Domnevata, da pravica do neposredne udeležbe državljanov pri odločanju o pomembnih temah, kot so razne iniciative in referendumi, izdatno pripomorejo k višji sreči posameznikov. In sicer, demokratične pravice in obseg lokalne avtonomije pozitivno vplivajo na srečo, saj imajo v demokraciji ljudje pravico do neposredne politične udeležbe, politične odločitve pa se sprejemajo v skladu z željami in čustvi ljudi.

Raziskovalci sreče so podrobno preučevali medsebojni vpliv demokracije in sreče. V kolikšni meri je ustava demokratična in omogoča državljanom, da je sprejemanje odločitev v skladu z njihovimi preferencami, so analitiki zajemali z različnimi indeksi svobode. Inglehart, Foa, Peterson in Welzel (2008) so izpostavili tri ključne oblike svobode:

- politična svoboda. Ljudje v državah, v katerih je stopnja demokracije naraščala, so imeli tudi večji občutek svobodne izbire. V vseh državah, ki so v tem obdobju prešle iz avtoritarne vladavine v demokracijo, se je povečal občutek svobodne izbire;
- gospodarska svoboda. Pri ljudeh, živečih v državah, ki so doživele razmeroma močno gospodarsko rast, se je občutek svobodne izbire povečal. Gospodarsko pomanjkanje je ena od najpomembnejših omejitev, ki vplivajo na obseg izbire, povečevanje virov pa povečuje svobodo izbire;
- osebna svoboda. Z razvojem je vpliv naraščajoče strpnosti do različnih življenjskih slogov dodatno vplival na občutek svobode ljudi in posledično na večjo srečo. Inglehart in Welzel (2005) sta ugotovila, da sta podpora enakosti spolov in strpnost do pripadnikov skupin drugih močno povezani s srečo, in sicer na dva načina. Na eni strani so strpni ljudje srečnejši in po drugi strani življenje v strpni družbi povečuje svobodo izbire vsakega posameznika. Tako kot demokratizacija tudi družbena strpnost širi možnosti izbire, ki so na voljo ljudem, in s tem povečuje srečo. Ko družbe postajajo bogatejše, so grožnje za preživetje manj pereče, ljudje pa postajajo bolj strpni do enakosti spolov in družbene raznolikosti ter dajejo večjo prednost samoizražanju.

Neposredni vpliv demokracije na srečo posameznikov je izjemno težko izmeriti, saj precej dejavnikov, povezanih z demokracijo, posredno vpliva na srečo in jih je izjemno težko izločiti iz analize. Podatke o sreči v avtoritativnih režimih tudi težko pridobimo. Kljub temu so, gledano v celoti, ljudje, ki živijo v demokraciji, srečnejši kot tisti v avtoritarnih režimih (Frey in drugi, 2008, str. 64).

Inglehart (1997) po drugi strani meni, da demokracija ne prinese nujno tudi večje sreče. V postkomunističnih družbah je demokracija, s hkratnim ekonomskim in socialnim kolapsom, prinesla znižanje sreče in družbene blaginje. Easterlin (2021, str. 71–72 in 77) to pojasnjuje z izkušnjami držav v času tranzicije, ki kažejo, da je prehod iz socializma v kapitalizem močno vplival na srečo, ki se je v tistem času zmanjšala. Razlog tiči v opustitvi politike socialne države. V socializmu so bila delovna mesta zagotovljena, prevladovala je socialna varnost. Osebnne potrebe glede varnosti dela in dohodka, družine ter zdravstvenega varstva so bile v veliki meri zadovoljene. Sreča je bila visoka, predvsem zato, ker so bili manj privilegirani sloji prebivalstva prav tako srečni kot tisti, ki so bili v boljšem položaju. S prehodom na proste trge je gotovost zaposlitve izginila, s tem pa tudi socialna varnost. To je še posebej prizadelo manj premožne. Ko se je politika, ki je zagotavljala delovna mesta in ugodnosti, odpravila, se je pojavila poplava novih skrbi in tesnobe v vsakdanjem življenju, sreča pa se je zmanjšala. Politike zaposlovanja in socialne varnosti so bistvenega pomena za srečo. To velja tudi na primeru skandinavskih držav, ki so vodilne na svetu tako na področju sreče kot porabe sredstev za socialno varnost, kar kaže na to, da so politike socialne države in sreče povezane, neodvisno od političnega sistema.

Ljudje, ne glede na politično okolje, na vprašanje o stvareh, ki so pomembne za njihovo srečo, večinoma navajajo neposredne osebne okoliščine, torej stvari, s katerimi se srečujejo na dnevni ravni in imajo nanje neposreden vpliv. Le malo ljudi omeni širša sistemska področja, kot so oblika vlade ali politične in državljanske pravice. Radodarnije politike na področjih zdravstva, izobraževanja, otroškega varstva, skrbi za starejše in pokojnine so podlaga za večjo srečo, saj se odražajo na zadovoljstvu ljudi na ključnih področjih, ki jih ljudje ocenjujejo kot najpomembnejše – zdravje, družinsko življenje in delo. Posledično politike za izgradnjo države blaginje, ki se osredotočajo na omenjena področja, povečujejo blaginjo. Hkrati pa zaradi številnih posebnosti med državami ni enotnega optimalnega nabora programov socialne države, vendar pa so splošni okvirji vladnih politik, ki bi povečale srečo, precej jasni. Seznam programov, ki spadajo v ta okvir, vključuje zaposlitev za nedoločen čas in programe dohodkovne podpore, dostopna stanovanja, splošno zdravstveno varstvo, šolstvo, otroško varstvo in starševski dopust ter socialno varnost v starosti. Za izvajanje takšnih politik gospodarska rast ni ključna. Prav tako ne politični ali gospodarski režim (Easterlin, 2021, str. 64 in 73–77).

Frey in drugi (2008, str. 64) pravijo, da ima kakovost vlade presenetljivo velik vpliv pri pojasnjevanju mednarodnih razlik v blaginji. Eden od vidikov kakovosti vlade se nanaša na poštenost in učinkovitost vlade in bolj povečuje zadovoljstvo z življenjem v revnejših državah. Drugi vidik se nanaša na učinkovitost, pravno državo in odsotnost korupcije ter bolj povečuje zadovoljstvo z življenjem v bogatih državah. Zaupanje ali nezaupanje v politične institucije, kot so EU, OZN in Evropska centralna banka ter nacionalne vlade, prav tako znatno povečuje ali zmanjšuje srečo.

Učinkovita, odgovorna in stabilna vlada lahko zagotovi pravno državo ter nadzor nad korupcijo in kriminalom. Za učinkovito upravljanje je pomembno delovanje

administrativnega sistema, zlasti policije. Ljudje, ki so žrtve kaznivih dejanj ali živijo na območjih, izpostavljenih kaznivim dejanjem, poročajo o nižji stopnji sreče (Majumdar & Gupta, 2015, str. 58). Kakovostno delovanje ključnih institucij povečuje ekonomsko in psihološko varnost, kar močno vpliva na srečo.

Zaključimo lahko, da politični dejavniki nedvomno vplivajo na življenje ljudi in bi zato morali biti pomemben dejavnik sreče v različnih državah. Zlasti politični sistem, ideologija in struktura vladajoče vlade ter posebne zgodovinske izkušnje, kot so spremembe režimov, lahko vplivajo na srečo. Ti politični dejavniki vplivajo na to, v kolikšni meri je trenutna razporeditev dobrin in virov v skladu z željami ljudi. Nazadnje, politični dejavniki vplivajo na to, kaj ljudje pričakujejo od prihodnosti, vsaj z ekonomskega vidika, in s tem prispevajo k blaginji ljudi (Bjørnskov, Dreher & Fischer, 2008, str. 122).

2.4 Razlika v pomenu dejavnikov glede na starostno skupino

V sodobni družbi sta ravno mlajša in starejša populacija precej podvrženi negativnim predsodkom, ki so povezani s starostjo. Razlog bi lahko pripisali odsotnosti medgeneracijskih stikov, kar posledično vodi v oblikovanje negativnih stereotipov. K zmanjševanju medgeneracijskega sodelovanja pa prispeva tudi to, da se zaradi vedno večje individualizacije zmanjšuje pomen skupnosti, kar prikrito krepi medgeneracijski konflikt. Zaradi spreminjajočega numeričnega razmerja med skupinami prebivalstva in posledično njihove družbene moči, se ustvarja tekmovanje za omejene družbene vire in pravične porazdelitve blaginje med generacijami (Lavrič in drugi, 2021, str. 76).

Starejši so, numerično gledano, precej številčnejši od mlajših generacij, ki so v razvitih državah demografsko najšibkejši. Mladi so hkrati tudi manj volilno aktivni, kar vpliva na javne politike, ki so bolj prijazne do starejših in zapostavljajoče do mladih. Ključno je sistematično prilagajanje javnih politik demografskim spremembam, kot so podaljševanje življenjske in delovne dobe ter nizka stopnja rodnosti, da bodo lahko ohranjale in krepile medgeneracijsko sodelovanje (Lavrič in drugi, 2021, str. 78).

Poleg demografskih sprememb v družbi se danes soočamo še z opaznimi kulturnimi spremembami. Zahodne družbe se soočajo z izrazitim individualizmom in nestabilnimi medsebojnimi odnosi, ki so posledica višje kakovosti življenja. Z razvojem se je začela pojavljati nova tehnologija (npr. družbena omrežja), precejšnja dohodkovna neenakost, anksioznost in stres. Po drugi strani pa imajo ljudje v razvitih družbah več prostega časa, boljše fizično zdravje, višjo izobrazbo in daljšo življenjsko dobo (Twenge, Sherman & Lyubomirsky, 2015).

Na tovrstne spremembe se mlajša in starejša populacija odzivata drugače. Razlog je v tem, da se posamezniki v posameznih skupinah soočajo z različnimi življenjskimi obdobji, zato naj bi se dejavniki, povezani s srečo, med različnimi skupinami hipotetično razlikovali. Na primer, z individualizmom mladi nimajo toliko težav, medtem ko starejši ne dobijo socialne

interakcije, ki jo potrebujejo. Vendar nekateri dejavniki podobno vplivajo na obe populaciji. Tak dejavnik je zdravje, ki ga po raziskavah cenijo tako mladi kot starejši. Zato je ključna identifikacija tistih dejavnikov sreče, ki imajo vpliv na blaginjo določene starostne skupine, saj je le tako mogoče oblikovati ustrezne politike.

V tabeli 2 je predstavljen pregled ključnih dejavnikov z naborom tistih, ki imajo najpomembnejši vpliv na srečo mlajše oz. starejše starostne skupine in jih v nadaljevanju podrobneje preučim.

Tabela 2: Pregled ključnih dejavnikov sreče po starostni skupini

Starostna skupina	Ključni dejavniki	Največji vpliv na srečo
Mlajša	<ul style="list-style-type: none"> – Domače in šolsko okolje – Izobraževanje in učenje – Vključenost in družbeni odnosi – Materialna blaginja – Prehod na trg dela – Zdravje – Osebnost 	<ul style="list-style-type: none"> – Brezposelnost – Življenjsko okolje – Odnosi – Zdravje (psihično)
Starejša	<ul style="list-style-type: none"> – Zdravje – Zmožnost opravljanja vsakodnevnih življenjskih aktivnosti – Socialni stiki – Materialna blaginja – Samospoštovanje 	<ul style="list-style-type: none"> – Zdravje (fizično) – Neodvisnost/samostojnost – Socialna izključenost – Materialne razmere

Vir: lastno delo.

2.4.1 Dejavniki sreče pri mladih

Sreča je zaželen cilj družbe kot celote in zlasti za mladostnike, ki so ključni segment prebivalstva. Mladostniki so za družbo pomembni ne le kot državljani današnje družbe, ampak tudi kot državljani prihodnje družbe, kot sestavni del gospodarske delovne sile. Lahko bi rekli, da so naložba za prihodnost (D'Agostino, Grilli & Regoli, 2019, str. 88). Hkrati so mladostniki zelo ranljiva skupina, ki sta jo gospodarska recesija in pandemija še posebej prizadela.

Poglobljene študije o sreči otrok in mladostnikov so izjemno redke, sploh v ekonomiji. Predvsem na globalnem nivoju so primerjave sreče med mlajšo populacijo izjemno redke. Nekaj ekonomskih študij sicer je obravnavalo srečo mladostnikov, vendar samo v vlogi njihovega vpliva na srečo odraslih ali v okviru odnosa z družino, niso pa proučevale njihove lastne sreče kot take. Beaton in Frijters (2019, str. 412–413) ugotavljata, da se ekonomske študije običajno osredotočajo na povezavo med brezposelnostjo ali ekonomskim položajem staršev in srečo otrok. Nekaj študij o sreči srednješolcev je bilo opravljenih v ZDA in Avstraliji, kjer so prišli do ugotovitev, da na njihovo srečo vplivajo predvsem družina,

prijatelji, šola in okolje, v katerem živijo. Ugotavljata tudi, da na srečo pomembno vplivajo še pozitivna naravnost, zaupanje v lastne sposobnosti in interakcija z vrstniki. Sklepata, da na spremembe v sreči najbolj vplivajo domače in šolsko okolje, prijatelji ter sama osebnost otrok.

Precej več literature o sreči otrok in mladostnikov je zaslediti s področja psihologije in drugih družboslovnih ved. Številne študije o sreči obravnavajo teme od šolskega uspeha, medvrstniškega nasilja, družinske strukture do debelosti (Beatton & Frijters, 2019, str. 413).

Handa, Pereira in Holmquist (2023) na podlagi ugotovitev iz literature s področja zdravja in psihologije o dobrem počutju mladih povzemajo pet ključnih življenjskih področij, povezanih z njihovo srečo:

- izobraževanje in učenje,
- zdravje,
- materialna blaginja,
- prehod na trg dela,
- vključenost in družbeni odnosi.

Zgodnjo odraslost zaznamuje vrsta pomembnih življenjskih dogodkov. Zaključek šolanja, odhod od doma, iskanje službe in partnerja ter ustvarjanje družine. Splošno zadovoljstvo mladih je močno odvisno od zadovoljstva z življenjskimi področji, kot so stanovanje, odnosi in splošno življenjsko okolje. Najpomembnejši negativni napovedovalci sreče za mlade odrasle pa so z zdravjem povezane težave in brezposelnost (D'Agostino, Grilli & Regoli, 2019, str. 88 in 106).

Ravno brezposelnost se je v času zadnje finančne krize in epidemije izkazala za enega od ključnih dejavnikov, ki vplivajo na (ne)srečo mladih. Ti dve krizi sta preoblikovali trg dela in postavili mlade v relativno neugoden položaj na trgu dela. Tradicionalne oblike zaposlenosti za nedoločen čas so zamenjale fleksibilne, manj gotove oblike zaposlenosti. Mladi na trgu dela prednjačijo predvsem v okviru fleksibilnih oblik zaposlovanja, ki poleg začasnega zaposlovanja vključujejo prekarno delo in delo v atipičnem času. To pa posledično vpliva na možnost mladih za ekonomsko osamosvojitve, saj začasne zaposlitve povečujejo tveganje za revščino. Analize kažejo, da so prekarno zaposleni in brezposelni mladi manj srečni, se počutijo manj zdravi in se pozneje odločijo za starševstvo. Prav tako je nezanemarljivo dejstvo, da danes za zasedbo delovnega mesta v povprečju potrebujemo več znanj in višjo izobrazbo, kar lahko pojasni višjo starost prvega vstopa na trg dela (Lavrič in drugi, 2021, str. 117–126 in 144).

V zadnjih desetletjih se v razvitih družbah kaže trend poznejše osamosvojitve, poznejšega prehoda od izobraževanja k delu in odloženega starševstva. Vse to lahko povežemo z nestabilnostjo zaposlitve, saj si mladi pred temi koraki želijo zagotoviti predvsem finančno

stabilnost in rešiti stanovanjski problem ter nato uresničiti še družinske želje (Lavrič in drugi, 2021, str. 57–63). To pa ima lahko dolgoročnejshe posledice za celotno družbo.

Opravljenih je bilo nekaj raziskav o vplivu določenih življenjskih dogodkov na srečo mladih. Običajno je bilo ugotovljeno, da sklepanje partnerstev povečuje srečo, njihovo prenehanje pa jo zmanjšuje. Rezultati o vplivu starševstva na srečo mladih so bili nekoliko mešani. Najnovejša spoznanja, pridobljena v longitudinalnih študijah, kažejo, da se sreča poveča tik pred rojstvom prvega otroka in se v naslednjih nekaj letih ohrani, nato upada. Sklepa se, da je to posledica iskanja ravnovesja med zasebnim življenjem in delom (Switek & Easterlin, 2018, str. 298). Predvsem se slednje nanaša na mlade ženske, saj se morajo izkazati na delovnem mestu in hkrati prevzamejo večji delež skrbi za družino, kar lahko pripelje do precejšnjega pritiska in stresa. Zato so družinske politike za mlade ključne.

Mladostništvo in zgodnja odraslost sta obdobji hitrega telesnega in čustvenega razvoja, ki sovpadata s pomembnimi socialnimi in ekonomskimi procesi v življenjskem ciklu. Poleg tega, da gre za obdobje hitrih sprememb in razvoja, številni dokazi kažejo tudi na to, da se v tem pomembnem življenjskem obdobju natančno postavijo temelji za zdravje in dobro počutje skozi vse življenje. Tveganja za raka ter srčno-žilne in druge bolezni se začnejo ravno v mladostništvu kot posledice kajenja, nepravilne prehrane in telesne neaktivnosti. Dokazano je, da obstajajo pozitivne povezave med srečo mladih in telesno vadbo. Med mladimi odrasli je zaznana precej duševnih težav in depresivnosti, zato je ustrezna socialna podpora prijateljev in družine bistven element za pozitivno duševno zdravje in srečo mladih (Proctor, Linley & Maltby, 2009). Čeprav nedavne študije kažejo, da mladi precej več časa namenjajo zdravemu načinu življenja kot njihovi predhodniki, hkrati zaužijejo precej več procesirane hrane in se premalo vsakodnevno gibajo, zato se pozitivni učinki izničijo.

Dobro psihično in fizično zdravje mladih prispeva k osebnemu počutju in samozavesti, še bolj pomembno pa vpliva na kakovost poznejšega življenja in pričakovano življenjsko dobo. Zdravi mladi so uspešnejši v izobraževalnem procesu in pozneje na delovnem mestu, zato je zdravje opredeljeno kot eno izmed ključnih področij Evropske strategije za mlade. O tem, kako resen dejavnik postaja zdravje med mladimi, priča tudi dejstvo, da med mladostniki postajata debelost in diabetes resen problem kljub povečani skrbi za zdravje med mladimi v zadnjih letih. Še večjo težavo predstavljajo duševne stiske, depresija in stres ter osamljenost med mladimi, ki v zahodnih družbah povzročajo precejšnje ekonomske in druge stroške (Lavrič in drugi, 2021, str. 195). Epidemija covid-19 je duševno stanje in osamljenost med mladostniki še poslabšala, težave pa so se začele kazati že pri otrocih.

Večina dejavnikov, ki določajo splošno srečo mladih odraslih, je dejansko pod nadzorom oblikovalcev politik, ki lahko s svojimi odločitvami izboljšajo njihovo stanje. Bogatejše države so tudi tiste, ki lahko mladim zagotavljajo več socialne zaščite v obliki nadomestil za brezposelnost ter družinskih in stanovanjskih nadomestil, s čimer zmanjšujejo negotovost državljanov (D'Agostino, Grilli & Regoli, 2019, str. 88 in 106).

V naslednjih desetletjih ni za pričakovati drastičnega porasta mladih, prej nasprotno. Po drugi strani pa narašča število starejše populacije, ki že danes številčno precej presega mlade, kar se bo v naslednjih desetletjih samo še stopnjevalo. Tovrstni trendi sprožajo številne skrbi in potrebe po medgeneracijskem sodelovanju (Lavrič in drugi, 2021, str. 394 in 397). Obe starostni skupini sta precej bolj podvrženi negativnim dogodkom, kot je finančna kriza, in zato izjemno ranljivi. Istočasno pa se soočata še s stigmatizacijo družbe in sta nemalokrat zapostavljeni, ko gre za blaginjo.

2.4.2 Dejavniki sreče pri starejših

Običajno so »starejši« opredeljeni kot osebe, stare 65 let ali več, pri čemer se osebe, stare od 65 do 74 let, imenujejo »zgodnji starostniki«, starejši od 75 let pa »pozni starostniki«. Definicija starejših, torej oseb starih več kot 65 let, v zadnjih letih ni več ustrezna, saj se pričakovana življenjska doba zvišuje, delovna doba pa podaljšuje. Že nekaj let nastajajo pobude, da se starostna meja za označitev osebe za »starejšo« premakne na vsaj 70 let (Orimo in drugi, 2006, str. 149).

Razumevanje sreče starejših posameznikov je izjemno pomembno. Starostniki pogosteje doživljajo težke življenjske dogodke, kot so zdravstvene težave ter smrti prijateljev in sorodnikov, katerih učinkov merila materialne blaginje ne zajemajo. Javne politike in vladni programi se običajno zanašajo le na objektivne kazalnike blaginje, kot sta dohodek ali bogastvo, vendar pa ti kazalniki zajemajo le ozko komponento splošne blaginje starejših. Starc (2009, str. 5) meni, da je za zagotavljanje kakovosti življenja starejših treba spremljati njihovo srečo in ne le zgolj materialne preskrbljenosti ali zdravstvenega stanja.

Pomemben del empirične literature o sreči preučuje njeno povezanost s starostjo. Kot že omenjeno, ima sreča v povezavi s starostjo obliko črke U, torej naj bi bili starostniki precej bolj srečni kot ljudje v srednjih letih. Kar se zdi presenetljivo, glede na njihovo pogosto soočanje s kroničnimi in akutnimi zdravstvenimi težavami ali ekonomsko stisko. Nekateri raziskovalci so ta empirični vzorec poimenovali celo »paradoks blaginje«.

Hudomiet, Hurd in Rohwedder (2021, str. 431) pravijo, da analize ne kažejo dejanske sreče starejših. Prvič, zaradi omejenih podatkov je v številnih študijah le malo opazovanj o posameznikih po 65. letu, ko postajajo negativni življenjski dogodki precej pogostejši. Drugič, težava nastane tudi pri tem, da posamezniki, ki so bolj zadovoljni z življenjem, običajno živijo dlje, ta selekcija zaradi umrljivosti pa napihne ocenjeno povprečje sreče, zlasti pri poznih starostnikih, kjer so stopnje umrljivosti višje.

Tessier, Bussière in Sirven (2021) sklepajo, da bi bila možna, čeprav še premalo raziskana, razlaga večje sreče med starostniki ta, da se sčasoma prilagodijo naravnemu upadu zdravja, tako da se njegov prispevek k sreči sčasoma spremeni, zmanjšajo pa se tudi pričakovanja v življenju. Z drugimi besedami, življenjske prioritete se lahko s starostjo spremenijo.

Fagerström in drugi (2007, str. 35) so opredelili več dejavnikov, ki so pomembni za kakovost življenja starejših, in sicer:

- zdravje,
- zmožnost opravljanja vsakodnevnih življenjskih aktivnosti,
- socialni stiki,
- materialne razmere,
- samospoštovanje.

Zadovoljivi socialni stiki, finančno stanje, samospoštovanje in občutek oviranosti zaradi zdravstvenih težav so najpogostejši dejavniki, ki jih v anketah navedejo starejši v povezavi s srečo in so zato pomembni za usmerjanje preventivnih ukrepov. Populacijske študije, ki so vključevale vzorce starejših ljudi, so pokazale, da so zdravstvene težave in oslABLJENA sposobnost opravljanja vsakodnevnih življenjskih dejavnosti negativno povezane s srečo. Občutek zdravja in neodvisnost pomembno prispevata k sreči starostnikov, vendar nista edina. Pomembno vlogo pri sreči igra tudi sposobnost osebe, da se je zmožna spopasti s težavami, kot je poslabšanje zdravja, kar se kaže v samospoštovanju. Samospoštovanje naj bi bilo osebna razsežnost, ki odraža sposobnost osebe, da se prilagodi življenjskim spremembam in se z njimi spopade. Ugotovljeno je bilo, da so mladi z visokim samospoštovanjem bolj asertivni, neodvisni, ustvarjalni in bolj sposobni najti rešitve za težave kot tisti z nizkim samospoštovanjem. To verjetno velja tudi za starejše ljudi, saj lahko samospoštovanje blaži učinke povečanih zdravstvenih težav na srečo v starosti (Fagerström in drugi, 2007, str. 35–36).

Na področju socialno-ekonomskih dejavnikov, kot so finančni položaj, socialna mreža in socialna podpora, v povezavi s srečo starejših je bilo dokaj zgodaj ugotovljeno, da so za srečo starejših pomembna finančna sredstva in prisotnost virov socialne opore v njihovem odnosnem okolju. Študije so pokazale, da so visoka finančna sredstva skupaj z zmožnostjo opravljanja vsakodnevnih življenjskih aktivnosti in visoko socialno podporo pozitivno povezana s srečo (Sotgiu, Galati, Manzano & Rognoni, 2011, str. 354 in 367).

Običajno v državah, ki imajo boljše režime blaginje, predvsem v skandinavskih državah, starejši ljudje poročajo o večji sreči in socialni vključenosti. Ključna področja socialne vključenosti so materialni viri, kot je pokojninski sistem, družbeni odnosi, na primer odnosi z družino in sosedi, dostopnost storitev, življenjsko okolje in politična participacija (Lee, 2021, str. 428–432).

Becker, Kirchmaier in Trautmann (2019, str. 1) ugotavljajo, da so socialne povezave ključen dejavnik sreče v vseh življenjskih obdobjih, ki postane izrazitejši pri starejši populaciji. Helliwell, Huang, Norton in Wang (2019, str. 479–480) to pojasnjujejo s tem, da pri starostnikih služba ni več center vsakdanjega življenja, zato potrebujejo druge socialne povezave, da se počutijo še vedno koristni. Z njimi se strinja tudi Kroll (2014, str. 2–4), ki pravi, da ko vzgajamo otroke in smo zaposleni, imamo občutek, da ima naše življenje

pomen. Pozneje, ko se upokojimo in se otroci osamosvojijo, potrebujemo substitut za tovrstne občutke, zato je ključno, da starejši ostanejo povezani in aktivni ter vključeni v družbeno okolje.

Za starejše ljudi so družbene vezi ključnega pomena za srečo. To potrjujejo tudi raziskave, ki razkrivajo, da so starejši, ki občutijo večjo pripadnost neki skupnosti in imajo več socialne interakcije, precej srečnejši. Izsledki kažejo, da starejšim ljudem izjemno veliko pomenijo socialne povezave, okolje, v katerem živijo, ter aktivnosti in razni konjički, saj se tako počutijo produktivne in ima njihovo življenje še nek pomen (Ramovš, 2011, str. 6). Različne aktivnosti v starosti lahko uravnavajo razpoloženje ljudi in zadovoljujejo različne osebne potrebe, kar je močno povezano s srečo. Raziskave kažejo, da so starejši, ki se ukvarjajo z družabnimi (npr. interakcija z družinskimi člani, prijatelji), fizičnimi (npr. telovadba, hoja) in kognitivnimi dejavnostmi (npr. študij, reševanje ugank), srečnejši (Oerlemans, Bakker & Veenhoven, 2011, str. 665–667).

Helliwell, Huang, Norton in Wang, (2019, str. 478–480) trdijo, da sta življenje v samoti ali v izolaciji dejavnika tveganja, ki povečujeta verjetnost, da bodo starejše osebe razvile depresivne simptome. Osamljenost in socialna izključenost pomembno in negativno vlivata na zdravje in srečo starejše populacije. Yang in Leone (2021) to utemeljujeta s tem, da spremembe v življenju starejših, kot so slabše fizične in kognitivne sposobnosti ter vse manjša sposobnost prilagajanja družbenim potrebam, lahko povzročijo socialni umik, izolacijo in tesnobo, ki sčasoma privedejo do blage, zmerne ali klinične depresije. Izguba oprijema skladnosti z družbenimi normami, kot je na primer sposobnost vožnje, lahko ustvari občutek izgubljene neodvisnosti, zmanjša socialno vključenost in poveča zdravstvene težave, zlasti depresijo. Zato izguba družbene vloge in socialne mreže ter naraščajoča verjetnost, da bo človek živel sam, lahko privedejo do manjše sreče v starejših letih.

Hsu, Chang, Chong in An (2016, str. 1830) menijo, da bi bila lahko uporaba interneta za starejšo populacijo dober pristop k socialnemu povezovanju, kar bi lahko zmanjšalo njihovo socialno izoliranost in povečalo srečo. Razvoj tehnologije pa bi tudi močno olajšal življenje starejših, kar bi posledično lahko vplivalo tudi na njihovo srečo.

Razumevanje dejavnikov, ki vplivajo na srečo starejših ljudi, je pomembno, saj bo s podaljševanjem življenjske dobe ta starostna skupina vse številčnejša. Ključno je, da se z ustreznimi ukrepi pripomore k sreči najstarejših, saj upadanje zdravja v visoki starosti zmanjša možnosti za kakovostno življenje, s tem pa tudi srečo.

3 EMPIRIČNA ANALIZA DEJAVNIKOV SREČE PRI MLADIH IN STAREJŠIH V SLOVENIJI

V teoretičnem delu naloge, ki je pripravljen na podlagi pregleda domače in tuje strokovne literature, so predstavljena teoretična izhodišča ekonomske analize sreče. Opredeljena sta

blaginja in vpliv izbranih dejavnikov na srečo posameznika. Podrobneje so opredeljeni posamezni dejavniki sreče in vpliv le-teh na mlajšo in starejšo populacijo.

Z raziskovalnim delom želimo prikazati, kateri dejavniki sreče najbolj vplivajo na srečo mlajše in starejše starostne skupine v Sloveniji. S pridobljenimi rezultati analize in predelanim teoretskim znanjem želimo pokazati, da je analiza dejavnikov sreče pomembna za širše razumevanje blaginje ljudi, saj koncept sreče v ekonomiji omogoča precej bolj poglobljeno analitično razumevanje posameznika kot izključno BDP. Prav tako želimo prikazati, da k občutenju sreče ne prispevajo le ekonomski dejavniki, temveč tudi neekonomski dejavniki, kot so zdravje, stopnja izobrazbe in podobno.

Ekonomske analize sreče so v zadnjih letih postale precej pogoste. Kljub temu je v Sloveniji tovrstno področje manj raziskano, čeprav je upoštevanje sreče v posameznih politikah ključnega pomena za družbeno stabilnost, produktivnost in gospodarsko rast. Indeks staranja prebivalstva se povečuje, zato je v luči družbene kohezije analiza sreče po različnih starostnih skupinah izjemno pomembna, saj lahko le s poglobljeno analizo problematike oblikujemo ustrezne ukrepe.

Predvsem starejša in mlajša starostna skupina se dandanes soočata s precejšnjimi izzivi, ki so posledica starajoče se družbe, nedavne finančne krize in epidemije covid-19. V celotni populaciji sta ti dve starostni skupini najranljivejši, zato je sistemsko spremljanje njunega položaja v družbi ključno pri oblikovanju ustreznih politik, s katerimi bi se uspešneje soočili z demografskimi spremembami, kar bi pripomoglo k blaginji celotne družbe.

3.1 Raziskovalni okvir

V empiričnem delu raziskujem oziroma analiziram učinke izbranih dejavnikov na srečo slovenske mlajše populacije, tj. oseb, starih med 18 in 29 let, ter učinke enakih dejavnikov na srečo starejše slovenske populacije, tj. oseb, starih nad 65 let. S pomočjo analize določim: »Kateri so ključni dejavniki, ki vplivajo na srečo mlajše in starejše starostne skupine v Sloveniji, in ali obstajajo morebitne razlike?«

Ob preverjanju zastavljene trditve se osredotočam na tretje raziskovalno vprašanje s podvprašanji, in sicer:

RV3: Kakšno je stanje na področju sreče v ciljnih skupinah?

- Kakšna je blaginja oz. sreča prebivalcev v Sloveniji?
- Kateri so glavni dejavniki sreče mladih?
- Kateri so glavni dejavniki sreče starejših?
- Kje so glavne razlike med starostnima skupinama in kako jih lahko razložimo?

Podatki, uporabljeni v magistrski nalogi, v celoti temeljijo na analizi vzorca Slovenije iz 4. kroga Evropske raziskave o kakovosti življenja (angl. European Quality of Life Surveys, v

nadaljevanju EQLS). Gre za Eurofoundovo raziskavo, ki praviloma poteka vsaka štiri leta. Prva je bila izvedena leta 2003, druga 2007, tretja 2012 in zadnja leta 2016. Raziskava je izvedena s pomočjo ankete in poteka preko intervjujev posameznikov oz. gospodinjstev. V anketi, izvedeni leta 2016, je sodelovalo skupno 37.000 oseb iz 33 evropskih držav.

Raziskava je sestavljena iz 104 vprašanj, nekatera med njimi so vsebovala tudi podvprašanja, in je razdeljena na tri glavne sklope (Eurofound, 2016):

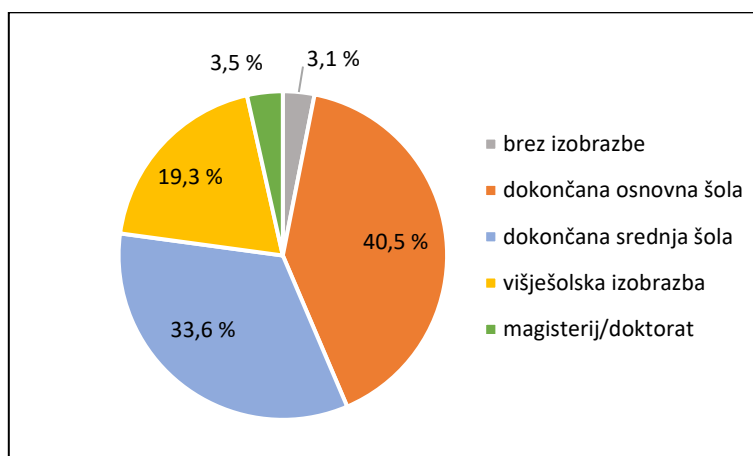
- kakovost življenja (zdravje, življenjski standard, optimizem, blaginja, usklajevanje zasebnega in poklicnega življenja),
- kakovost družbe (vključenost v družbo, socialna negotovost, socialna izključenost, zaupanje v institucije, vseživljenjsko učenje) in
- kakovost javnih storitev (varstvo otrok, zdravstveno varstvo, dolgotrajna oskrba in druge javne storitve).

Ker so pridobljeni podatki sekundarne narave, so spremenljivke in način merjenja določeni vnaprej. Dejavniki sreče zato niso celoviti ali formulirani na način, ki bi popolnoma ustrezal hipotezi. Pri podrobnejši analizi se je izkazalo, da vzorec ni dobro porazdeljen in se precej dejavnikov ne da vključiti v analizo. Omejitev analize podatkov se kaže tudi v vzorcu mladih in starejših, ki je premajhen in posledično ni reprezentativen za celotno populacijo. Kljub tem omejitvam je mogoče pripraviti ustrezno analizo podatkov za verodostojen odgovor na zastavljena raziskovalna vprašanja.

3.2 Opis vzorca

V anketi so sodelovali 1.003 Slovenci, od tega 46,7 % moških in 53,3 % žensk. Večina anketirancev živi na vasi (48,0 %), 35,3 % v manjšem mestu in 16,7 % v večjem mestu. Večina, kar 54 %, anketirancev, živi v skupnem gospodinjstvu, ki šteje dva ali tri člane, 19,4 % v gospodinjstvu s štirimi člani, le 13 % jih živi samih. Večina vprašanih je končala osnovno (40,5 %) ali srednjo šolo (33,6 %), 19,3 % vprašanih ima višješolsko izobrazbo. Delež tistih brez izobrazbe je 3,1 % in delež tistih z magisterijem ali doktoratom (skupaj) 3,5 %. Večina anketirancev je zaposlenih (46,7 %), 6,8 % se jih še izobražuje, 37,4 % pa jih je upokojenih. Brezposelnih je 9,1 %. Slika 4 prikazuje značilnosti vseh anketirancev glede na stopnjo izobrazbe v odstotkih.

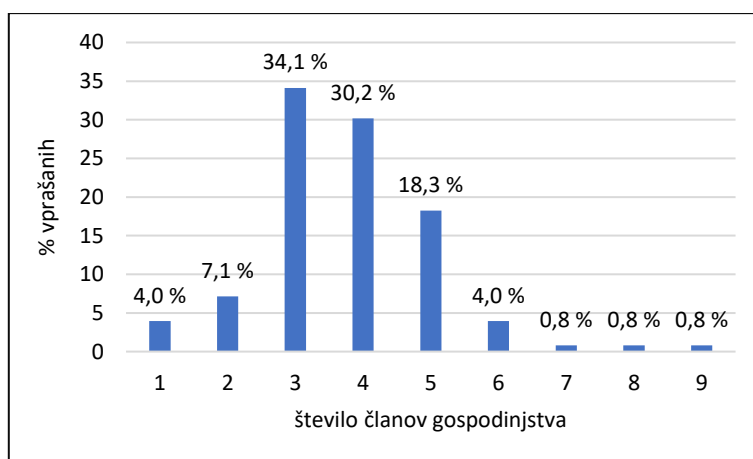
Slika 4: Značilnosti celotnega vzorca glede na stopnjo izobrazbe

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Vzorec proučevane mlajše starostne skupine, tj. starih med 18 do 29 let, zajema 126 posameznikov (12,6 % celotnega vzorca), od tega 54,8 % moških in 45,2 % žensk. Večina anketiranih mladih živi na vasi (53,2 %), 31,7 % v manjšem mestu, preostali pa v večjem mestu. Kot je razvidno iz slike 5, 64,3 % vprašanih mladih živi v gospodinjstvu, ki šteje tri ali štiri člane, 18,3 % v gospodinjstvu s po petimi člani, 7,1 % v gospodinjstvu z dvema članoma in le 4 % jih živi samih. 56,8 % anketiranih mladih je dokončalo srednjo šolo, 20 % ima višješolsko izobrazbo, 19,2 % dokončano osnovno šolo in le 4 % magisterij oz. doktorat. Več kot polovica vprašanih mladih (54 %) je v fazi izobraževanja, 36,5 % jih je zaposlenih in 9,5 % brezposelnih.

Slika 5: Značilnosti vzorca mladih glede na število članov gospodinjstva

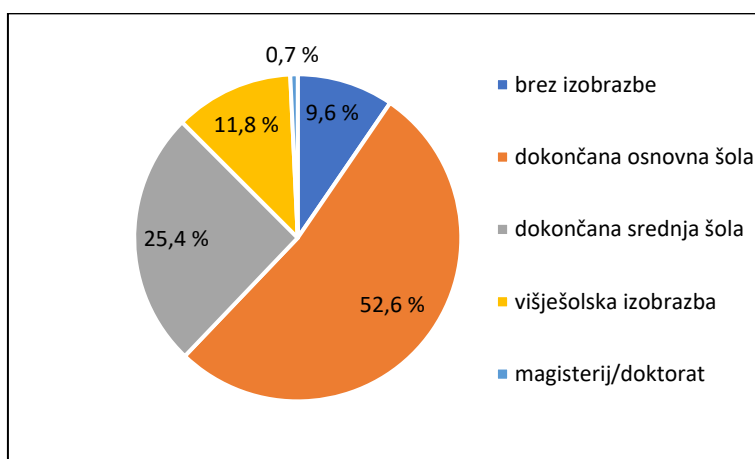

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Vzorec proučevane starejše starostne skupine, tj. starejših od 65 let, zajema 272 posameznikov (27,2 % celotnega vzorca), od tega 43,6 % moških in 56,4 % žensk. Večina anketiranih starejših živi na vasi (45,1 %), 35,2 % v manjšem mestu, preostali pa v večjem

mestu. 53,5 % vprašanih starejših živi v gospodinjstvu, ki šteje dva člana, 28,2 % jih živi samih, 12,5 % v gospodinjstvu s po tremi ali štirimi člani, 5,8 % pa v gospodinjstvu, ki šteje pet članov ali več. Kot je razvidno iz slike 6, je 52,6 % anketiranih starejših dokončalo osnovno šolo, 25,4 % srednjo šolo, 11,8 % ima višješolsko izobrazbo, 9,6 % vprašanih starejših je brez izobrazbe in le 4 % z magisterijem oz. doktoratom. Večina vprašanih starejših (95 %) je upokojenih, 3,8 % jih je zaposlenih in 1,2 % brezposelnih.

Slika 6: Značilnosti vzorca starejših glede na stopnjo izobrazbe

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

3.3 Rezultati analize

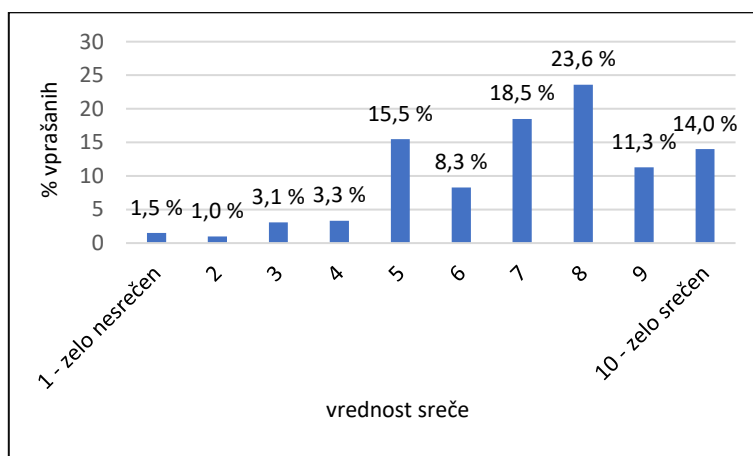
Odgovor na zastavljeno trditev sem z različnimi metodami analizirala v programu za statistično analizo IBM SPSS Statistics V25.

3.3.1 Demografski in osebni dejavniki

Za opazovanje odvisne spremenljivke se osredotočam na vprašanje 5, ki poskuša izmeriti splošno srečo anketiranca. Vprašanje se glasi: »Gledano v celoti, kako srečni bi rekli, da ste? Uporabite lestvico od 1 do 10, kjer 1 pomeni, da ste zelo nesrečni in 10 pomeni, da ste zelo srečni«. Torej, odvisna spremenljivka se meri na Likertovi lestvici z desetimi vrednostmi od 1 do 10 – višje vrednosti pomenijo večjo srečo.

Kot kažejo rezultati, prikazani na sliki 7, so proučevani Slovenci načeloma dokaj srečni, saj je večina anektiranih oseb bolj srečnih kot nesrečnih. Največ anketirancev (23,6 %) je podalo oceno 8 (na Likertovi lestvici od 1 do 10), 18,5 % pa jih je srečo ocenilo s 7. Zelo srečnih je bilo 14,0 % anektiranih oseb, zelo nesrečnih pa 1,5 %. Povprečno občutenje sreče – ocenjevano na lestvici od 1 (zelo nesrečen) do 10 (zelo srečen) – je bilo med vsemi anketiranci 7,1.

Slika 7: Občutenje sreče celotnega vzorca

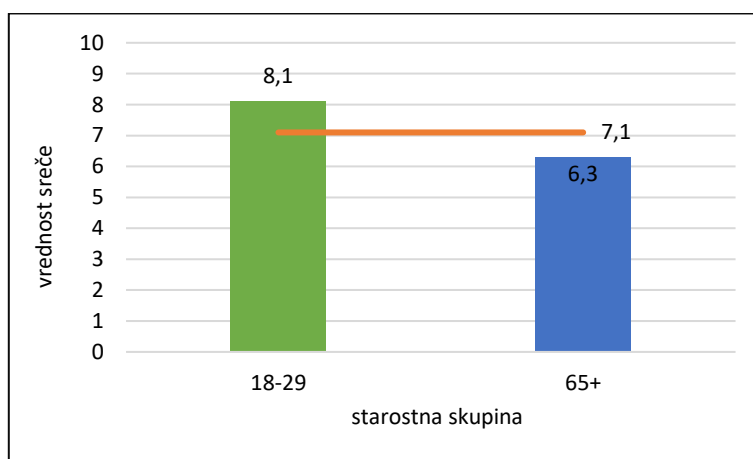

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Pri čemer so ljudje v mlajši starostni skupini v povprečju precej bolj srečni (8,1) od tistih v starejši (6,3), ki so tudi manj srečni od povprečja celotne populacije, tj. 7,1 (slika 8).

Na podlagi rezultatov t-testa lahko z zanemarljivo stopnjo tveganja trdimo, da obstaja statistično značilna razlika v povprečni sreči med mladimi in starejšimi ($t = 9,607$, $p = 0,000$). Povprečna sreča starejših je za 1,81 manjša od povprečne sreče mladih.

Slika 8: Povprečno občutenje sreče glede na starostno skupino

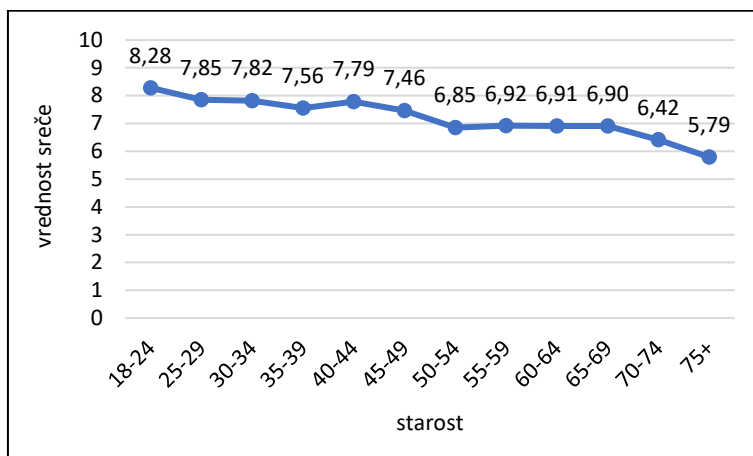

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Podrobnejša analiza starosti vzorca kaže, da sreča z leti upada, s prvim doseženim dnom med 35. in 39. letom starosti, nato sreča malenkost naraste in doseže drugo dno med 50. in 54. letom starosti. Sreča nato začne ponovno naraščati, vendar predhodnih vrednosti ne doseže. Po 70. letu sreča začne občutno padati in doseže najnižjo vrednost po 75. letu starosti. Kot je razvidno iz slike 9, so najsrečnejši posamezniki stari med 18 in 24 let, s povprečnim občutenjem sreče 8,3, najmanj pa osebe, starejše od 75 let (5,8). Rezultati

potrjujejo Easterlinovo domnevo (2021, str. 92–94), ki pravi, da sreča s starostjo pada, z vmesnimi nihanji in z občutnim končnim padcem.

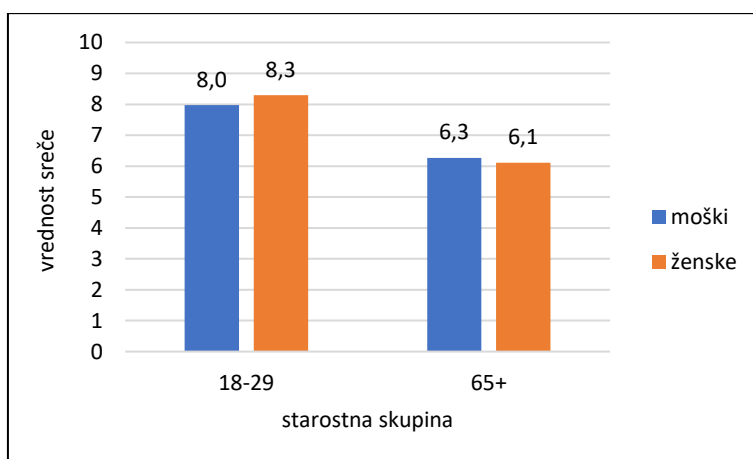
Slika 9: Povprečno občutenje sreče glede na starost

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

V povprečju so moški in ženske v celotnem vzorcu približno enako srečni (7,11 oz. 7,14). Rezultati t-testa kažejo, da ni statistično značilnih razlik ($t = -0,298$; $p = 0,766$) glede povprečne sreče med moškimi in ženskami.

Slika 10: Povprečno občutenje sreče glede na spol

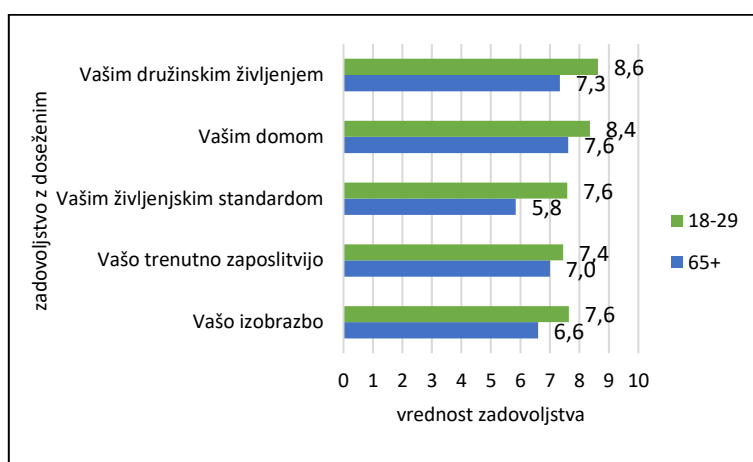
Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Vendar, kot je razvidno iz slike 10, so razlike med spoloma glede na starostno strukturo različne. Mlajše ženske so malenkost srečnejše od mlajših moških, saj v povprečju ocenjujejo srečo z 8,3, medtem ko moški z 8,0. Prav tako so mlajše ženske v povprečju precej srečnejše od starejših žensk, ki so precej pod povprečjem, saj ocenjujejo srečo na Likertovi lestvici le s povprečno oceno 6,1. Pri tem je zanimivo, da so tudi v povprečju manj srečne od moških vrstnikov, ki srečo v povprečju ocenjujejo s 6,3. Rezultati t-testa za mlade in

starejše kažejo, da ni statistično značilnih razlik glede povprečne sreče med moškimi in ženskami.

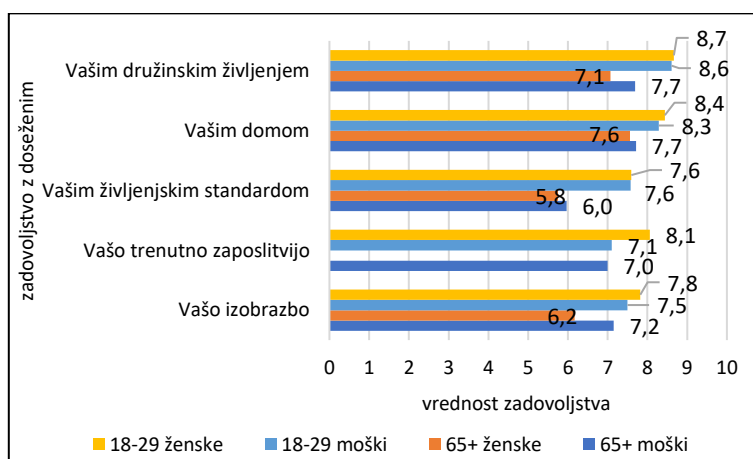
Slika 11 povzema povprečne vrednosti zadovoljstva z doseženo izobrazbo, trenutno zaposlitvijo, življenjskim standardom, prebivališčem in družinskim življenjem, ocenjevano na Likertovi lestvici od 1 do 10. Anketirane osebe, stare med 18 in 29 let, so v povprečju precej bolj zadovoljne z vsemi trditvami v tem sklopu vprašanj kot osebe, starejše od 65 let. Največja razlika je pri zadovoljstvu z življenjskim standardom, kjer so starejši izrazito nezadovoljni (5,8).

Slika 11: Povprečne vrednosti zadovoljstva z doseženim glede na starostno skupino

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Slika 12: Povprečne vrednosti zadovoljstva z doseženim po spolu in starostni skupini

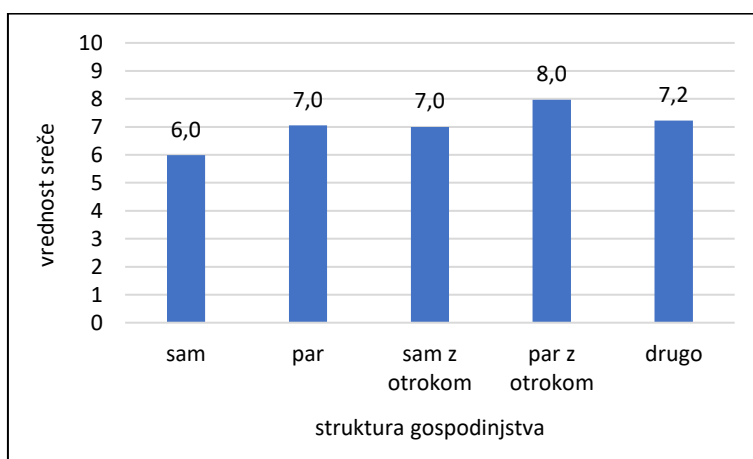
Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Pri analizi podatkov glede na spol (slika 12), so v povprečju starejše ženske najbolj nezadovoljne pri vseh trditvah v tem sklopu vprašanj, medtem ko so mlajše ženske pri vseh trditvah v povprečju najbolj zadovoljne. Na podlagi analize zadovoljstva z doseženim v

življenju glede na izobrazbo in starostno skupino so pri vseh trditvah bolj izobraženi v povprečju bolj zadovoljni, ne glede na starostno skupino. Pri starejših neizobraženih je moč opaziti izrazito nezadovoljstvo, saj vse trditve v povprečju ocenjujejo z manj kot 5,7. Podrobnejši podatki so razvidni iz priloge 1.

Slika 13 ponazarja vpliv strukture gospodinjstva na srečo. Ugotovimo lahko, da so osebe, ki živijo same, najmanj srečne (6,0), sledijo pari brez otrok in enostarševske družine (7,0). Najbolj srečni so pari z otroki (8,0).

Slika 13: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na strukturo gospodinjstva

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

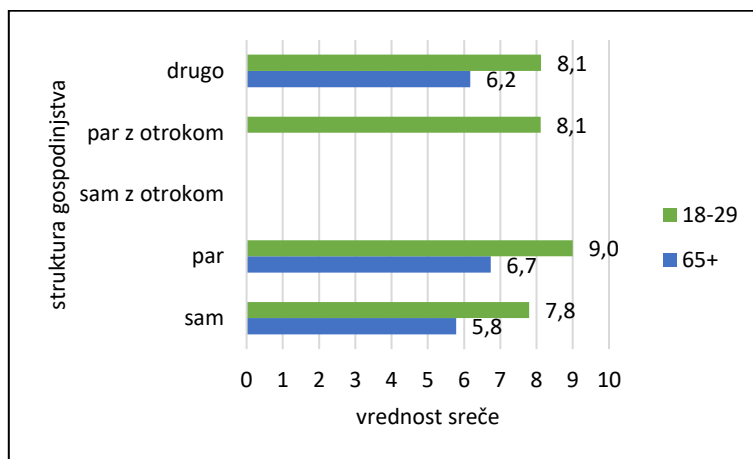
Z analizo variance (ANOVA) sem preverila razlike v povprečni sreči glede na strukturo gospodinjstva. Rezultati testa ($F = 17,618$; $p = 0,000$) kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na strukturo gospodinjstva.

Pri opazovanju strukture gospodinjstva glede na starostno skupino (slika 14) lahko opazimo, da v proučevanem vzorcu starejši večinoma živijo skupaj s partnerjem (44 %) in so v povprečju srečnejši (6,7) od tistih, ki živijo sami (5,8). Precej jih je kot strukturo gospodinjstva navedlo »drugo« (28 %). Sklepamo lahko, da gre za starejše, ki živijo v domovih starejših občanov ali v skupnem gospodinjstvu več generacij. Iz podatkov lahko razberemo, da so srečnejši od tistih, ki živijo sami (6,2). Z analizo variance sem preverila razlike v povprečni sreči starejših glede na strukturo gospodinjstva in na podlagi rezultatov testa ($F = 4,960$; $p = 0,008$) lahko pri 0,8-% stopnji tveganja trdimo, da obstajajo statistično značilne razlike v povprečni sreči pri starejših glede na strukturo gospodinjstva.

Pri mlajši starostni skupini lahko opazimo, da so mladi, ki živijo s partnerjem, v povprečju najbolj srečni (9,0), najmanj pa tisti, ki živijo sami (7,8). 88 % vprašanih mladih živi v strukturi gospodinjstva, označeni pod »drugo«, za kar lahko sklepamo, da po vsej verjetnosti še živijo pri starših ali pa skupaj s sostanovalci. Le 12 % vprašanih mladih živi v kateri drugi obliki gospodinjstva. Čeprav je videti razlike v povprečjih, rezultati testa analize variance

kažejo, da ni statistično značilnih razlik v povprečni sreči med mladimi glede na strukturo gospodinjstva ($F = 0,181$; $p = 0,909$).

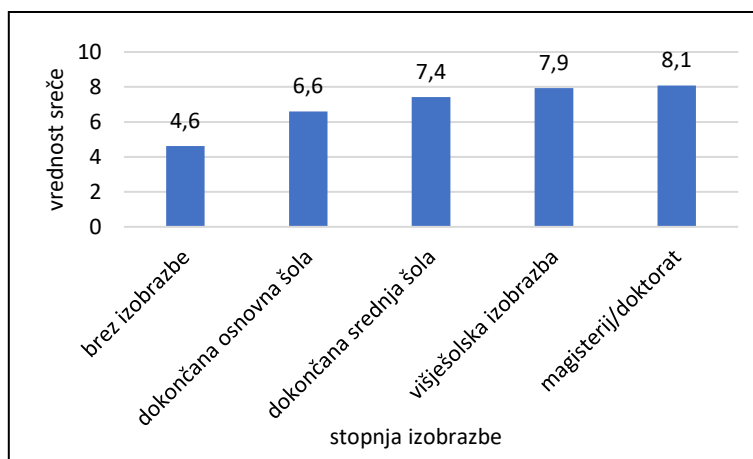
Slika 14: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na strukturo gospodinjstva

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Kot kaže, tudi izobrazba vpliva na srečo. Z analizo variance (ANOVA) sem preverila razlike v povprečni sreči glede na stopnjo izobrazbe in rezultati testa ($F = 33,112$; $p = 0,000$) kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na stopnjo izobrazbe. Kot vidimo iz slike 15, so osebe z nižjo izobrazbo v povprečju precej bolj nesrečne kot osebe z višjo doseženo izobrazbo. Najbolj srečni so tisti, ki so dokončali magistrski ali doktorski študij (8,1), medtem ko so osebe z nedokončano osnovno šolo precej nesrečne (4,6).

Slika 15: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na stopnjo izobrazbe

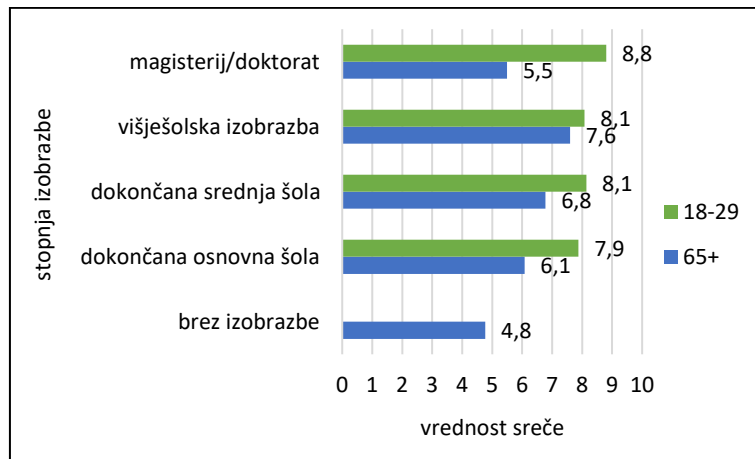

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Kot je razvidno iz slike 16, med mladimi razlike v sreči glede na dokončano izobrazbo niso opazne. To potrjuje tudi analiza variance, saj rezultati testa kažejo na statistično neznačilnost razlik v povprečni sreči glede na stopnjo izobrazbe ($F = 0,539$; $p = 0,657$). Vzrok bi lahko

pripisali temu, da večina anketiranih mladih še živi skupaj s straši in so v fazi izobraževanja, zato stopnja izobrazbe še ne igra tako pomembne vloge pri občutenju sreče kot pri starejši populaciji.

Slika 16: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na stopnjo izobrazbe

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Pri podrobnejši analizi starejših lahko vidimo, da so najbolj nesrečni tisti brez izobrazbe (4,8) in z dokončanim magisterijem oz. doktoratom (5,5). Po natančnejši analizi spremenljivk bi lahko razlog v nižji povprečni sreči med najbolj izobraženimi starejšimi pripisali kronični bolezni ali invalidnosti, zaradi česar le redko počnejo stvari, v katerih resnično uživajo.

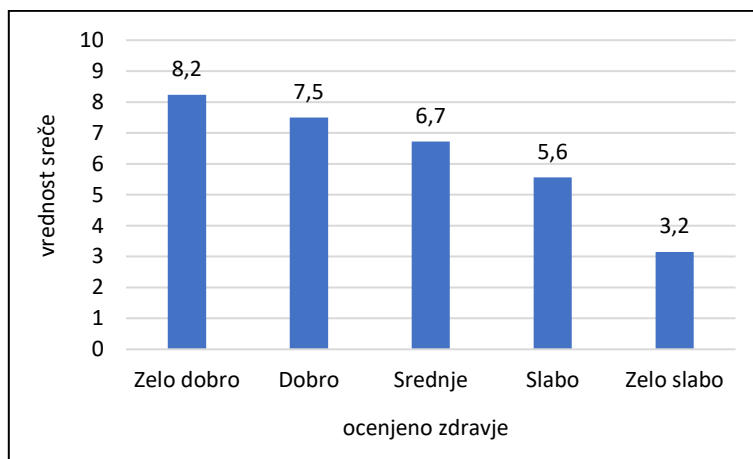
Kot kaže, zdravje močno vpliva na srečo, saj so tisti, ki so bolj zdravi, tudi bolj srečni in obratno. Kot je razvidno iz slike 17, so osebe, ki zdravje ocenjujejo kot »zelo dobro«, v povprečju tudi bolj srečne (8,2). Na drugi strani so osebe, ki zdravje ocenjujejo kot »zelo slabo«, v povprečju manj srečne (3,2). Z analizo variance sem preverila razlike v povprečni sreči glede na ocenjeno zdravje in rezultati testa ($F = 68,306$; $p = 0,000$) kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na ocenjeno zdravje. Moški so v povprečju malce bolj srečni (6,3) kot ženske (6,2) glede na ocenjeno zdravje.

To še posebno velja pri starejši starostni skupini (slika 18), kjer so ljudje s slabšim zdravjem izrazito bolj nesrečni (3,1) od svojih zdravih vrstnikov (7,6). Kar potrjuje tudi analiza variance, saj rezultati testa kažejo na statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na ocenjeno zdravje ($F = 21,719$; $p = 0,000$). Prav tako so starejši moški v povprečju bolj srečni od žensk glede na ocenjeno zdravje (6,4 oz. 5,7).

Medtem pri mlajših razlike niso tako izrazite kot pri starejših. Tisti, ki zdravje ocenjujejo kot dobro, so precej srečni (8,1), tisti, ki zdravje ocenjujejo kot slabo, pa so v povprečju malce manj srečni, in sicer 7,0. Pri čemer izmed vseh vprašanih mladih nihče ni ocenil zdravja kot zelo slabega. Z analizo variance sem preverila, ali obstajajo razlike v povprečni

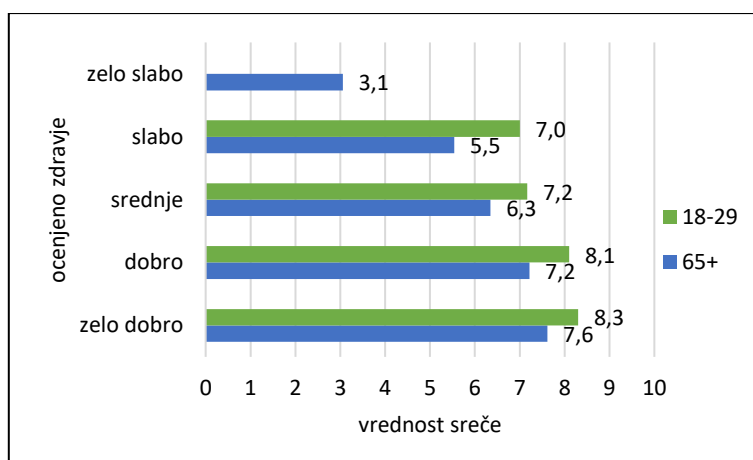
sreči glede na ocenjeno zdravje in rezultati kažejo, da razlike niso statistično značilne ($F = 2,143$; $p = 0,098$). Mlajše ženske so v povprečju srečnejše (7,8) od moških (7,7) glede na ocenjeno zdravje. Rezultati so razvidni iz slike 18 in priloge 2.

Slika 17: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na ocenjeno zdravje

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Slika 18: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na ocenjeno zdravje

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

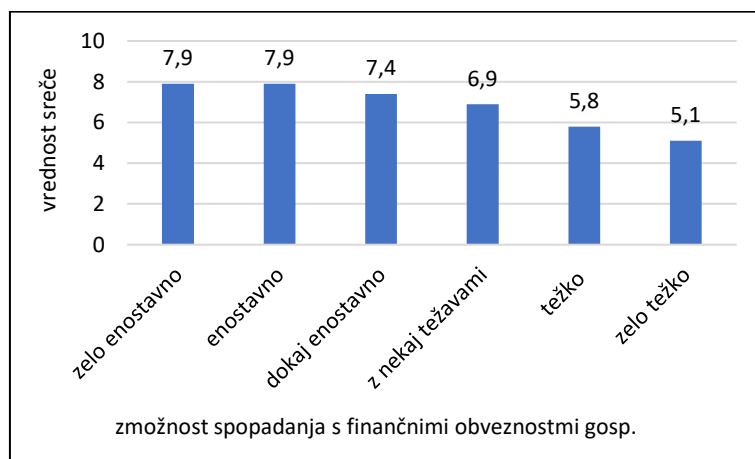
Anektirane osebe so dokaj fizično aktivne, saj je 40 % vprašanih odgovorilo, da se gibljejo vsak dan ali vsaj enkrat tedensko. Okoli 30 % vprašanih pa se nikoli ne giblje in kot kaže so tudi manj srečni (6,2) od tistih, ki se redno gibljejo (7,8). Enako velja tudi za proučevani starostni skupini, pri čemer med mladimi ni toliko opazna razlika med redno aktivnimi (8,5) in neaktivnimi (7,2), medtem ko so starejši aktivni posamezniki občutno srečnejši (7,7) od neaktivnih vrstnikov (5,7). Rezultati so razvidni iz priloge 3.

3.3.2 Ekonomski dejavniki

Podatki o skupnem neto dohodku gospodinjstva na tedenski, mesečni ali letni ravni niso vključeni v analizo, saj tovrstnega podatka večina anketirancev ni navedla. Zato sem se osredotočila na vprašanje, ki posredno prikazuje višino dohodka gospodinjstev. Anketiranci so morali oceniti, kako so se zmožni finančno prebiti čez mesec z vsemi prihodki gospodinjstva.

Na sliki 19 so predstavljene povprečne vrednosti sreče celotne proučevane populacije, kjer so anketiranci podali oceno finančnih zmožnosti spopadanja z mesečnimi obveznostmi gospodinjstva. Kot vidimo, so tisti posamezniki, ki se lažje prebijejo čez mesec, precej bolj srečni od posameznikov, ki težko poplačajo vse mesečne obveznosti. To sem preverila tudi z analizo variance in rezultati testa ($F = 34,415$; $p = 0,000$) kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na ocenjene finančne zmožnosti gospodinjstva.

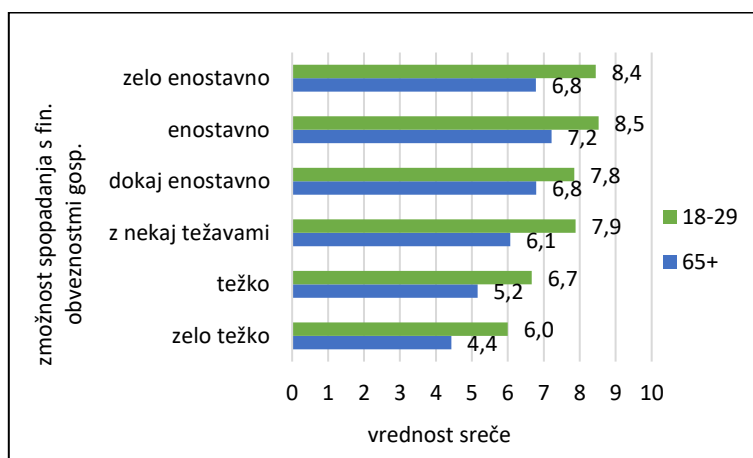
Slika 19: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na finančne zmožnosti gospodinjstva

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Podobno velja tudi za proučevani starostni skupini (slika 20). Tisti, ki težje shajajo skozi mesec, so občutno manj srečni, ne glede na starostno skupino. To potrjuje tudi analiza variance, kjer test tako za mlade kot za starejše kaže na statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na finančne zmožnosti gospodinjstva. Je pa zanimivo, da tisti anketiranci, ki nimajo nikakršnih težav, niso najsrečnejši, ne glede na starostno skupino. Prvi rezultati bi tako lahko nakazovali na »Easterlinov paradoks«, ki pravi, da dohodek vpliva na srečo do določene meje, potem pa ne več. Prav tako bi lahko potrdili domnevo Dienerja (1984, str. 553), ki meni, da ima dohodek učinek na posameznikovo srečo le pri skrajnih stopnjah revščine, nato pa učinek ni več tako močan.

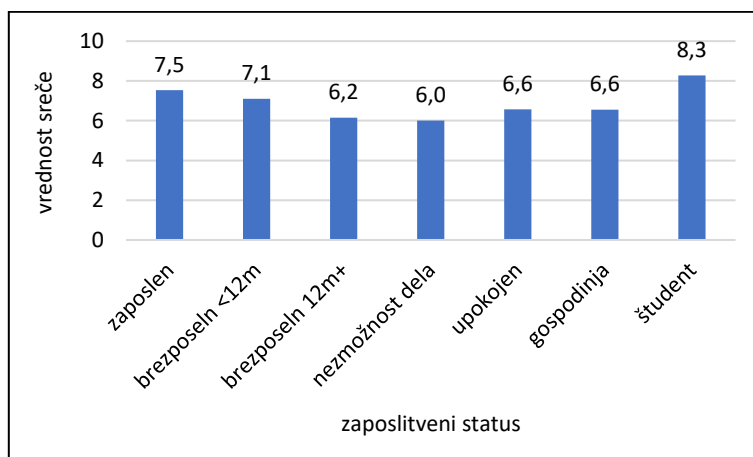
Slika 20: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na finančne zmožnosti gospodinjstva

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Z analizo variance sem preverila razlike v povprečjih sreče glede na zaposlitveni status. Rezultati testa kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na zaposlitveni status ($F = 14,716$; $p = 0,000$). Iz slike 21 je razvidno, da so najbolj srečni dijaki in študenti (8,3), sledijo zaposleni (7,5) in kratkotrajno brezposelni (7,1). Pod povprečjem so upokojenci in gospodinjje, ki so srečo ocenili s 6,6. Najmanj srečni so dolgotrajno brezposelni (6,2) in tisti, ki zaradi različnih razlogov ne morejo delati (6,0).

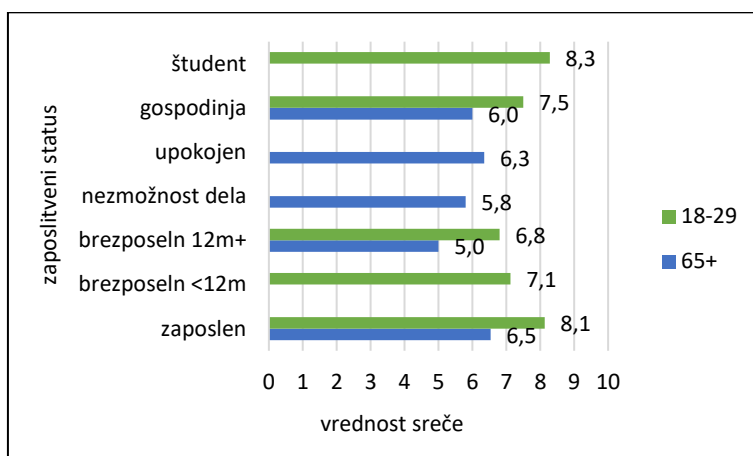
Slika 21: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na zaposlitveni status

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Podobno velja pri analizi zaposlitvenega statusa glede na starostno strukturo (slika 22). Dolgotrajno brezposelni so tako pri mlajši kot starejši populaciji bolj nesrečni (6,8 oz. 5,0), čeprav analiza variance tega ne potrjuje, saj rezultati testa tako pri mlajših kot starejših kažejo, da ni statistično značilnih razlik v povprečni sreči glede na zaposlitveni status.

Slika 22: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na zaposlitveni status

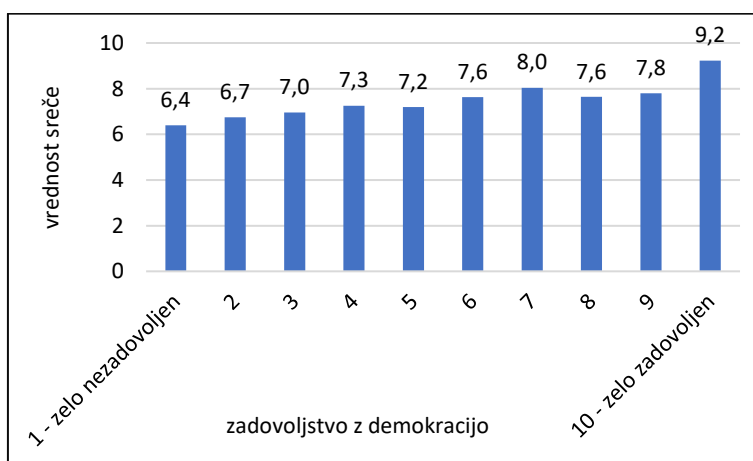

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

3.3.3 Institucionalno-politični dejavniki

Z analizo variance sem preverila, ali zadovoljstvo z demokracijo vpliva na srečo. Rezultati testa kažejo na statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na zadovoljstvo z demokracijo ($F = 7,177$; $p = 0,000$). Kot je razvidno iz slike 23, so tisti, ki so zelo zadovoljni s stanjem demokracije, tudi v povprečju srečnejši in obratno, tisti, ki so zelo nezadovoljni so v povprečju manj srečni.

Slika 23: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na zadovoljstvo z demokracijo

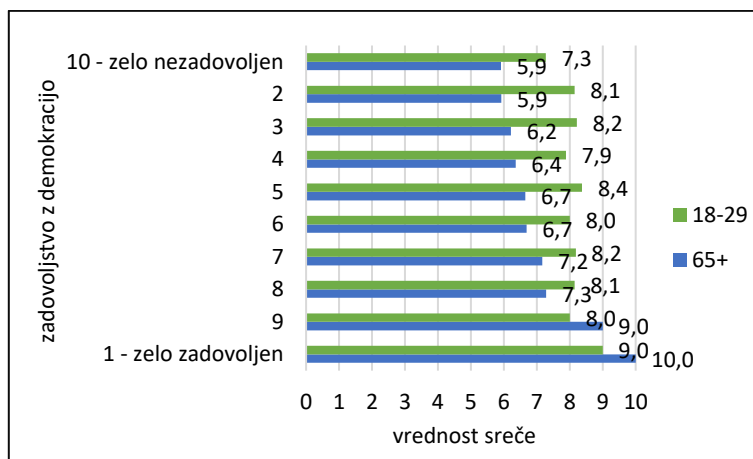

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Kot kaže slika 24, zadovoljstvo z demokracijo bolj vpliva na srečo pri starejši starostni skupini. Anketiranci, ki ocenjujejo zadovoljstvo z demokracijo z 9 ali 10, so povprečno srečnejši. Čeprav je videti razlike v povprečjih, rezultati analize variance kažejo, da ni statistično značilnih razlik v povprečni sreči glede na zadovoljstvo z demokracijo ($F = 1,693$; $p = 0,091$). Pri mladih razlike v sreči glede na zadovoljstvo z demokracijo niso izrazite, kar

potrjuje tudi analiza variance, saj rezultati testa kažejo na statistično neznačilne razlike v povprečni sreči glede na zadovoljstvo z demokracijo.

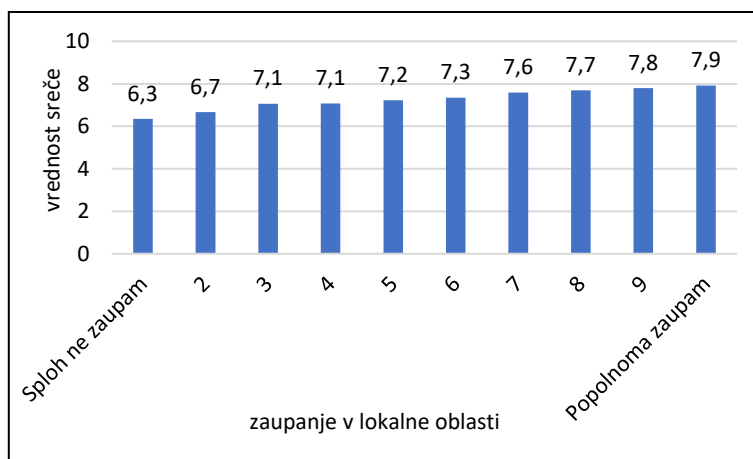
Slika 24: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na zadovoljstvo z demokracijo

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Z analizo variance sem preverila še, ali zaupanje v lokalne oblasti vpliva na srečo. Rezultati testa kažejo na statistično značilne razlike v povprečni sreči glede na zaupanje lokalnim oblastem ($F = 5,155$; $p = 0,000$). Tisti, ki sploh ne zaupajo lokalnim oblastem, so v povprečju manj srečni (slika 25).

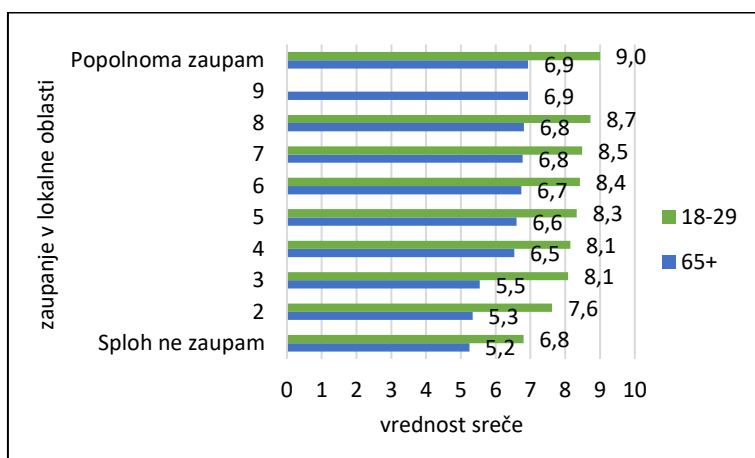
Slika 25: Povprečne vrednosti sreče celotnega vzorca glede na zaupanje v lokalne (občinske) oblasti

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

Čeprav je pri podrobnejši analizi glede na starostno skupino opaziti razlike v povprečni sreči (slika 26), rezultati analize variance kažejo na statistično neznačilne razlike v povprečni sreči glede na zaupanje lokalnim oblastem.

Slika 26: Povprečne vrednosti sreče mladih in starejših glede na zaupanje v lokalne (občinske) oblasti

Vir: Eurofound (2016), lastni izračuni.

3.3.4 Analiza vpliva preučevanih dejavnikov na srečo

Slabe Erker in Lavrač (2009, str. 10) opredeljujeta srečo kot odvisno spremenljivko, ki jo lahko merimo na podlagi vpliva neodvisnih spremenljivk. Podobno Frey in Stutzer (2002, str. 2) menita, da je sreča odvisna od številnih dejavnikov in v ekonomski analizi sreče so najpogosteje obravnavani demografski in osebni, ekonomski in institucionalno-politični dejavniki. McCullagh (1980) pravi, da je statističnih metod za raziskovanje vpliva ene ali več neodvisnih spremenljivk na odvisno spremenljivko precej, vendar je izbor odvisen od števila in narave spremenljivk, njihovega medsebojnega odnosa, porazdelitve podatkov in podobno. Meni, da je za proučevanje vpliva dejavnikov na ordinalno spremenljivko, merjeno s pomočjo Likertove lestvice, najprimernejša uporaba ordinalne logistične regresijske analize (angl. Ordinal Logistic Regression), tj. metode za ugotavljanje razmerja neodvisnih spremenljivk z ordinalno odvisno spremenljivko. Tovrstna metoda ne predpostavlja linearne povezave med odvisnimi in neodvisnimi spremenljivkami, prav tako normalna porazdelitev neodvisnih spremenljivk ni potrebna.

Na podlagi sedmih proučevanih neodvisnih spremenljivk – »struktura gospodinjstva«, »stopnja izobrazbe«, »zdravje«, »zaposlitveni status«, »finančne zmožnosti gospodinjstva«, »zadovoljstvo z demokracijo« in »zaupanje v lokalne (občinske) oblasti« – sem s pomočjo ordinalne logistične regresije preverila njihovo razmerje s »srečo« (odvisna spremenljivka). Pri tem nam razmerje obetov (angl. odds ratio), ki je večje od ena, kaže, da je verjetnost nastanka dogodka (v tem primeru večja sreča) večja, če se napovedovalni dejavnik povečuje. Razmerje obetov, ki je manjše od ena, pa kaže na padajočo verjetnost, da bo dogodek v višji kategoriji (sreča) s povečanjem napovednega dejavnika za eno enoto. Podrobnejši podatki analize so na voljo v prilogi 4.

»Struktura gospodinjstva« za celotni proučevani vzorec kaže, da je verjetnost za večjo srečo v povprečju za 0,599-krat manjša pri tistih, ki živijo sami v primerjavi s tistimi, ki živijo v skupnem gospodinjstvu, označenim pod »drugo«, medtem ko je pri ostalih strukturah ta verjetnost večja. Na primer pri paru z otroki je verjetnost za večjo srečo za 1,616-krat večja kot pri tistih, ki označujejo strukturo gospodinjstva pod »drugo«. Pri vzorcu mladih je verjetnost za večjo srečo za 1,844-krat večja pri parih z otroci kot pri tistih, ki označujejo strukturo gospodinjstva pod »drugo«. Verjetnosti so prav tako večje pri tistih, ki živijo sami ali v paru. Pri vzorcu starejših je verjetnost za večjo srečo v povprečju za 0,975-krat manjša pri tistih, ki živijo sami, v primerjavi s tistimi, ki živijo v skupnem gospodinjstvu, označenim pod »drugo«, medtem ko je pri tistih, ki živijo še z nekom, ta verjetnost za 1,559-krat večja.

Pri »stopnji izobrazbe« se verjetnost večje sreče povečuje z višanjem stopnje izobrazbe. Na primer verjetnost za večjo srečo je v povprečju za 0,373-krat manjša pri neizobraženih v primerjavi s tistimi, ki imajo magisterij ali doktorat. Pri vzorcu mladih so na primer verjetnosti za večjo srečo v povprečju za 0,296-krat manjše pri tistih, ki imajo dokončano srednjo šolo v primerjavi z magisterijem ali doktoratom. Zanimivo je, da so rezultati pri starejših ravno obratni. Na primer verjetnost za večjo srečo je v povprečju za 12,001-krat večja pri tistih z doseženo višješolsko izobrazbo v primerjavi s tistimi, ki imajo magisterij ali doktorat. Vzrok bi lahko pripisali vzorcu, saj je med visoko izobraženimi starejšimi večina precej manj srečna zaradi vrste drugih (tudi zdravstvenih) težav, ki verjetno precej vplivajo na ostale dejavnike.

Pri »zdravju« se verjetnost večje sreče povečuje z izboljševanjem zdravja. Na primer verjetnost za večjo srečo je v povprečju za 41,846-krat večja pri tistih, ki zdravje ocenjujejo kot »zelo dobro«, v primerjavi s tistimi, ki zdravje ocenjujejo »kot zelo slabo«. Enako velja pri mladih in starejših, pri čemer je verjetnost za večjo srečo v povprečju za 84,775-krat večja pri tistih starejših, ki zdravje ocenjujejo kot »zelo dobro«, v primerjavi s tistimi, ki zdravje ocenjujejo »kot zelo slabo«.

Pri »finančnih zmožnostih gospodinjstva« je verjetnost za večjo srečo v povprečju za 4,035-krat večja pri tistih, ki se enostavno prebijejo čez mesec, v primerjavi s tistimi, ki se zelo težko, medtem ko je na primer pri tistih, ki se z nekaj težavami prebijejo skozi mesec, v povprečju le za 2,118-krat večja od tistih, ki se zelo težko. Verjetnost večje sreče se povečuje z boljšimi finančnimi zmožnostmi, vendar imajo najbogatejši verjetnost za večjo srečo v povprečju le za 3,164-krat večjo v primerjavi s tistimi, ki imajo precejšnje finančne težave. Torej se verjetnost za večjo srečo povečuje le do neke stopnje, potem pa je ta verjetnost manjša. Podobno velja tudi pri vzorcu mladih in starejših.

Pri »zaposlitvenem statusu« je verjetnost za večjo srečo v povprečju za 0,664-krat manjša pri zaposlenih v primerjavi s študenti, medtem ko je ta verjetnost pri nezaposlenih 0,552-krat nižja v primerjavi s študenti. Podobno velja pri vzorcu mladih, kjer je verjetnost za večjo srečo v povprečju za 0,734-krat manjša pri zaposlenih v primerjavi s študenti. Pri vzorcu starejših je verjetnost za večjo srečo v povprečju za 1,665-krat večja pri zaposlenih v

primerjavi z upokojenimi, medtem ko je verjetnost za večjo srečo pri nezaposlenih za 0,504-krat nižja v primerjavi z upokojenci.

Pri »zadovoljstvu z demokracijo« se verjetnost večje sreče povečuje z zadovoljstvom z demokracijo, saj je verjetnost za večjo srečo v povprečju za 1,047-krat večja pri tistih, ki so bolj zadovoljni v primerjavi s tistimi, ki so manj zadovoljni. Enako velja pri vzorcu starejših, medtem ko je pri mladih verjetnost večje sreče v povprečju za 0,927-krat manjša pri tistih, ki so bolj zadovoljni, v primerjavi s tistimi, ki so manj zadovoljni.

Pri »zaupanju v lokalno oblast« se verjetnost večje sreče povečuje z zaupanjem v lokalno oblast. Na primer verjetnost za večjo srečo je v povprečju za 1,110-krat večja pri tistih, ki popolnoma zaupajo lokalnim oblastem, v primerjavi s tistimi, ki ji manj zaupajo. Podobno velja pri vzorcu mladih in starejših.

Pri mladih so vsi dejavniki statistično neznačilni, kar bi lahko pripisali velikosti vzorca, ki je premajhen, ali pa dejstvu, da proučevani dejavniki na mlade nimajo večjega vpliva. Pri starejših ima statistično značilen vpliv na srečo le »zdravje«, preostali dejavniki so statistično neznačilni, kar spet lahko pripišemo premajhnemu vzorcu ali pa ima izmed proučevanih dejavnikov le zdravje vpliv na srečo.

3.4 Raziskovalni sklepi

Predstavljeni rezultati analiz izbranih dejavnikov so le manjši del možnih dejavnikov, ki bi bili lahko proučevani v sklopu vprašalnika EQLS. Omejitve analize se kaže v vzorcu, ki ni reprezentativen za celotno populacijo. Vzorec bi bil lahko enakomerneje porazdeljen po starostni strukturi, saj sta bila vzorca za mlajšo in starejšo starostno skupino majhna. Tudi po drugih komponentah vzorec mlajše populacije ni bil najboljši, saj so bili anketirani večinoma študentje brez otrok in po vsej verjetnosti v skupnem gospodinjstvu s starši, zato precej dejavnikov ni bilo možno proučevati. Za boljše rezultate bi lahko pri mlajši starostni skupini dvignila starostno mejo na 35 let in v analizo zajela boljši vzorec mladih. Kljub precejšnjim omejitvam vzorca rezultati ponujajo nekaj zanimivih sklepov, pa tudi izzivov za nadaljnje raziskovanje.

Rezultati analize potrjujejo izsledke proučevane obstoječe literature, predstavljene v prvem delu magistrskega dela. Ugotovila sem, da se sreča med spoloma bistveno ne razlikuje, kar so podrobneje raziskovali in tudi potrdili avtorji Dolan, Peasgood in White (2008, str. 99). Obstaja možnost, da se sreča razlikuje med spoloma, vendar bi bile za potrditev ali zavrnitev te domneve potrebne podrobnejše analize.

Veliko zanimivejši so rezultati analize vpliva starosti na srečo. Pričakovano obstajajo razlike med posameznimi starostnimi skupinami. Preučevana mlajša populacija je precej bolj srečna kot starejša. To potrjuje tudi podrobnejša analiza gibanja ocenjene sreče celotnega proučevanega vzorca. Prvi rezultati potrjujejo Easterlinovo domnevo (2021, str. 92–94), ki

pravi, da sreča s starostjo pada, z vmesnimi nihanji in z občutnim končnim padcem. Analiza ne potrjuje t. i. oblike U gibanja sreče v povezavi s starostjo, kot to trdi Blanchflower (2021), čeprav se nakazuje precejšen padec sreče pri populaciji okoli 50. leta, s poznejšim dvigom, vendar predhodne ravni niso dosežene. Za potrditev domneve bi bila potrebna precej bolj natančna analiza, vsekakor pa lahko trdimo, da pozni starostniki niso najsrečnejši v celotni proučevani populaciji.

Med analizo sem opazila, da pridobljeni podatki ne omogočajo podrobnejše analize vpliva otrok ali zakonskega stanu na srečo proučevane populacije, zato sem analizirala vpliv strukture gospodinjstva. Iz podatkov je razvidno, da so ljudje, ki živijo sami, v povprečju manj srečni, kot tisti, ki živijo v skupnem gospodinjstvu še z drugimi osebami. Ugotovila sem, da mladi večinoma živijo v strukturi gospodinjstva, označeni kot »drugo«, in sklepamo lahko, da živijo skupaj s starši ali pa s sostanovalci. Pri starejši populaciji pa sem zaznala, da jih večina živi skupaj z zakoncem ali v gospodinjstvu, označenem kot »drugo«, za kar spet lahko sklepamo, da po vsej verjetnosti živijo v domu starejših občanov ali pa več generacij živi skupaj. Pričakovano, ljudje, ki živijo sami, poročajo o nižji sreči.

Izobrazba vpliva na srečo, kar potrjuje analiza OECD (2019, str. 9). Manj izobraženi ljudje so v povprečju poročali o nižji sreči kot tisti z doseženo višjo izobrazbo. Vendar pri podrobnejši analizi mlajše populacije razlika v sreči glede na stopnjo izobrazbe ni bila izrazita. Iz tega lahko sklepamo, da stopnja izobrazbe pri mladih še ne predstavlja težave in se verjetno učinek pojavi šele pozneje v življenju. Zanimiv pa je vpliv dosežene izobrazbe pri starejši populaciji. V povprečju sreča z višjo izobrazbo narašča, vendar so tisti, ki so dosegli magisterij ali doktorat, poročali o precej nižji sreči kot tisti z doseženo nižjo stopnjo izobrazbe. Eden izmed možnih vzrokov bi bil lahko ta, da zaradi bolezni ne morejo početi tistih stvari, ki jih veselijo, vendar bi bile za potrditev te domneve potrebne precej poglobljene analize možnih vzrokov.

Rezultati analize so potrdili izsledke avtorjev Majumdar in Gupta (2015, str. 56), ki sta proučevala različne študije o vplivu zdravja na srečo. Osebe, ki so zdravje ocenile kot »zelo slabo«, so bile izrazito manj srečne kot osebe, ki so zdravje ocenile kot »zelo dobro« ali »dobro«. Enako velja pri starejši populaciji, medtem ko pri mlajši populaciji razlike v sreči niso bile velike med tistimi, ki so zdravje ocenjevali kot slabše, in tistimi, ki so ga ocenjevali dobro, pri čemer nihče ni ocenil zdravja kot »zelo slabega«. Možna razlaga je ta, da mladim zdravje še ne predstavlja pretiranih težav, medtem ko starejšim lahko predstavlja slabšo kakovost življenja, kar se odrazi tudi v sreči.

Analiza prav tako potrjuje domnevo Dienerja (1984, str. 555), ki pravi, da so zaposleni posamezniki v povprečju srečnejši od brezposelnih. V proučevanem vzorcu mlajših oseb so najsrečnejši študentje in zaposleni, medtem ko so pri starejši populaciji o največji sreči poročali zaposleni posamezniki, ki so precej bolj srečni od upokojencev in brezposelnih, čeprav razlike niso bile statistično značilne. Sklepamo lahko, da se starejši počutijo bolj

srečne, če so zmožni delati in lahko prispevajo h družbi, vendar bi bile o možnih vzrokih potrebne bolj poglobljene analize.

Kljub temu da je anketa vsebovala nekaj vprašanj o povprečnem neto dohodku gospodinjstva, je bilo le malo podatkov dejansko zabeleženih, zato podrobnejša analiza vpliva dohodka na srečo ni bila mogoča. Bi pa lahko na podlagi zastavljenega vprašanja, kako posamezniki ocenjujejo zmožnost »finančnega prebijanja« gospodinjstva skozi mesec, sklepali, kakšen je posreden vpliv dohodka na srečo. Iz podatkov je možno razbrati, da osebe, ki se lažje prebijejo skozi mesec, poročajo o višji povprečni sreči, medtem ko osebe, ki se težje soočajo s finančnimi obveznostmi, tudi poročajo manjši sreči. Podobno velja pri analizi starostnih skupin, kjer so tako mladi kot starejši izraziteje nesrečni, če se težje prebijejo skozi mesec. Pričakovati je, da tisti z najnižjimi dohodki zaradi finančnih težav odstopajo navzdol. Podatki pa kažejo na še eno zanimivost. Ne glede na starostno skupino tisti, ki se z lahkoto prebijejo skozi mesec, niso najsrečnejši ali izraziteje srečnejši. Seveda bi bili potrebni konkretniji podatki za analizo, vendar na prvi pogled potrjujejo »Easterlinov paradoks«, ki pravi, da dohodek vpliva na srečo do določene meje potem pa ne več. Prav tako bi lahko potrdili domnevo Dienerja (1984, str. 553), ki meni, da ima dohodek učinek na posameznikovo srečo le pri skrajnih stopnjah revščine, nato pa učinek ni več tako močan.

Pri analizi vpliva zadovoljstva z demokracijo na srečo na proučevanem vzorcu je moč razbrati razlike v stopnji sreče. Pri podrobnejši analizi starostnih skupin lahko opazimo, da se sreča ne razlikuje izrazito glede na zadovoljstvo z demokracijo, razen pri tistih, ki na Likertovi lestvici od 1 do 10 stanje demokracije ocenjujejo z 9 ali 10, kjer je povprečna sreča precej visoka.

Podobno se je izkazalo tudi pri analizi zaupanja v lokalne (občinske) oblasti. Na proučevanem vzorcu je moč razbrati razlike v povprečni sreči, predvsem pri posameznikih, ki ne zaupajo lokalnim oblastem. Pri podrobnejši analizi po starostnih skupinah lahko opazimo, da se sreča ne razlikuje izrazito glede na zaupanje lokalnim oblastem, razen pri tistih, ki na Likertovi lestvici od 1 do 10 zaupanje ocenjujejo z 1 ali 2, saj je povprečna sreča nižja. Sklepamo lahko, da zaupanje lokalnim oblastem vpliva na srečo le pri skrajnih nizkih vrednostih.

Glavni cilj magistrskega dela sem dosegla, saj na podlagi rezultatov empirične analize lahko določim ključne dejavnike, ki vplivajo na srečo proučevane mlajše in starejše starostne skupine v Sloveniji, ter obstoj razlik.

3.5 Diskusija raziskovalnih vprašanj in priporočila

V nadaljevanju so predstavljena raziskovalna vprašanja, ki so povezana z ugotovitvami izvedene analize podatkov in proučevane literature.

Prvo raziskovalno vprašanje se nanaša na pomen analize širšega nabora indikatorjev za celovito analizo blaginje in ne zgolj rasti. Podvprašanja pa so vezana na razliko med gospodarsko rastjo in razvojem, opredelitev blaginje, njeno merjenje in opredelitev koncepta sreče v ekonomski analizi.

Gospodarsko rast bi lahko opredelili kot povečanje denarne vrednosti blaga in storitev v določenem gospodarstvu v določenem obdobju, ki ga običajno merimo z BDP. Gospodarska rast spodbuja proizvodnjo, napredek tehnologije in izboljšuje življenjski standard, torej gospodarski razvoj. Gospodarska rast je kratkoročen proces, ki omogoča povečevanje ekonomskih kazalnikov, kot je dohodek na prebivalca, medtem ko je gospodarski razvoj dolgoročen proces, ki omogoča izboljšanje splošne blaginje, tj. socialno-ekonomskih razmer (Colombatto, 2006).

Še do nedavnega se je domnevalo, da za merjenje blaginje potrebujemo le ekonomske indikatorje, saj je veljalo prepričanje, da večji dohodek prinaša večjo blaginjo, tako na ravni posameznika kot na ravni celotne družbe. Vendar nam današnja spoznanja kažejo, da je blaginja sestavljena iz več med seboj prepletenih ekonomskih in neekonomskih komponent. Zato merjenje blaginje izključno na osnovi BDP ni optimalno, saj se pri tem izpustijo ključni neekonomski dejavniki, ki pomembno vplivajo na blaginjo. Zlasti psihološki dejavniki igrajo pomembno vlogo, saj z njimi lahko pojasnimo marsikatero ekonomsko vprašanje (OECD, 2019).

Ekonomisti se vedno bolj trudijo opredeliti ekonomske in neekonomske vire blaginje, da bi se na podlagi izsledkov oblikovale politike, katerih cilj je čim bolj povečati družbeno srečo. Srečni ljudje so na primer produktivnejši in bolj zdravi, kar je ključno za družbeno stabilnost in gospodarsko rast. Zato ni naključje, da se v zadnjem času ekonomisti vse bolj zanimajo za proučevanje teorije sreče, ki celoviteje obravnava vidike blaginje (Kurdija & Korošec, 2016, str. 65; Piekalkiewicz, 2017).

Drugo raziskovalno vprašanje se nanaša na opredelitev blaginje v ekonomski analizi sreče. Zastavljena podvprašanja so vezana na opredelitev dejavnikov blaginje oz. sreče posameznika, njihovo ekonomsko klasifikacijo in razliko dejavnikov sreče med mladimi in starejšimi.

V ekonomski analizi sreče lahko blaginjo opredelimo kot pozitivno ali negativno vrednotenje dobrega počutja, sreče ali zadovoljstva z življenjem (Frey in drugi, 2008, str. 3). Blaginja ljudi je sestavljena iz materialnih in nematerialnih komponent, kot so zdravje, izobraževanje, delo in druge dejavnosti, družbene povezave, okolje in podobno (Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009, str. 14–16).

Blaginja se tradicionalno meri s statističnimi podatki o dohodku in zaposlitvi, pričakovani življenjski dobi in drugimi objektivnimi merili, ki pogosto nepopolno prikažejo, kako ljudje dejansko živijo in ali določene politike prispevajo k boljši blaginji ljudi. Prav tako objektivni indikatorji ne morejo zajeti celotnega področja, kot je zdravstvo, temveč je potrebna uporaba

tako objektivnih kot subjektivnih kazalnikov. Ravno tako standardni indikatorji nekaterih težav ne zaznajo, temveč na nastajajoče težave pokažejo subjektivni kazalniki (Eurofound, 2010, str. 7; Nikolova & Graham, 2020, str. 1–3).

Ekonomija sreče predstavlja dopolnilni a hkrati bistveno drugačen pristop k proučevanju človekove blaginje. Glavno orodje za kvantifikacijo blaginje so običajno raziskave. Tovrstno merjenje sreče omogoča proučevanje gibanja sreče in daje možnost vpogleda v to, kako ljudje vrednotijo dobrine in storitve ter družbene razmere. Ta spoznanja presegajo okvir ekonomije in vključujejo nematerialne vrednote, kot je vrednost družbenih odnosov, saj raziskave sreče kažejo, da so individualna vrednotenja veliko širša od tistih, ki jih vsebuje standardna ekonomska teorija. Sreča je odvisna od številnih dejavnikov, kot so zdravje, izobrazba in pristočasne dejavnosti, zato ekonomske raziskave o sreči niso omejene zgolj na vpliv ekonomskih dejavnikov. Danes tako vemo, da je treba pri ekonomski analizi sreče obravnavati tudi druge neekonomske dejavnike in pri tem upoštevati spoznanja s področja drugih ved, kot je psihologija. Ključna naloga pri raziskovanju sreče je ugotoviti, katere okoliščine vse vplivajo na posameznikovo in družbeno blaginjo ter v kolikšni meri (Frey, 2008, str. 10; Frey & Stutzer, 2002, str. 2).

Ekonomska teorija razvršča dejavnike v tri skupine – demografski in osebni, ekonomski ter institucionalno-politični dejavniki. Mlajša in starejša populacija se na tovrstne dejavnike odzivata drugače, saj se soočata z različnimi življenjskimi obdobji, zato naj bi se dejavniki, povezani s srečo, hipotetično razlikovali med družbenima skupinama. Poglobljene študije o sreči mlajše in starejše starostne skupine so redke, sploh v ekonomiji. Po nekaterih študijah na srečo mladih vplivajo predvsem materialna blaginja, družina, družbeni odnosi, in izobraževanje. Pri starejši starostni skupini na srečo vplivajo materialna blaginja, zdravstveno stanje in socialni stiki.

Tretje raziskovalno vprašanje se nanaša na stanje na področju sreče v ciljnih skupinah. Podvprašanja so vezana na srečo prebivalcev v Sloveniji, opredelitev ključnih dejavnikov sreče mladih in starejših ter glavne razlike.

Analiza vzorca je pokazala, da so anketirani Slovenci v povprečju dokaj srečni, tj. 7,1 na Likertovi lestvici od 1 do 10, pri čemer je mlajša populacija v povprečju srečnejša (8,1), medtem ko je starejša manj srečna od povprečja celotne populacije (6,3). Rezultati tako potrjujejo Easterlinovo domnevo (2021, str. 92–94), ki pravi, da sreča s starostjo pada.

Rezultati analize so potrdili, da med izbranimi dejavniki na srečo celotne proučevane populacije najbolj negativno vpliva zdravje, kar potrjuje izsledke analize različnih študij o vplivu zdravja na srečo, ki sta jo opravila Majumdar in Gupta (2015, str. 56). Na srečo precej vpliva tudi dohodek gospodinjstva, čeprav najbogatejši niso občutneje srečnejši, kar potrjuje domnevo Dienerja (1984, str. 553), ki pravi, da je učinek dohodka na srečo močan samo pri najrevnejših, pri bogatejših pa je vpliv manj izrazit. Na srečo vpliva tudi stopnja izobrazbe, predvsem nižje izobraženi so precej manj srečni, kar potrjuje tudi ugotovitve OECD (2019,

str. 9). Na srečo vplivata še struktura gospodinjstva, kjer so ljudje, ki živijo sami, v povprečju manj srečni, in zaposlitveni status, kjer so nezaposlene osebe v proučevanem vzorcu v povprečju manj srečne, kar zopet potrjuje ugotovitve Dienerja (1984, str. 555), ki pravi, da so brezposelne osebe v povprečju manj srečne od zaposlenih.

Prav tako lahko potrdim tezo, da dejavniki različno vplivajo na mlajšo in starejšo starostno skupino. Ravno tako na proučevano starejšo populacijo vplivajo dejavniki precej bolj izrazito. Na srečo proučevane mlajše starostne skupine najbolj vpliva dohodek gospodinjstva, preostali dejavniki pa neke izrazite vloge niso pokazali. Domnevamo lahko, da je razlog za tako majhen vpliv določenih dejavnikov na mlajšo populacijo predvsem v tem, da je bila večina anketirancev verjetno še v izobraževalnem procesu in živela skupaj s starši, zato lahko sklepamo, da na njihovo srečo bolj vplivajo nekateri drugi dejavniki, proučevani pa pridobijo na pomenu pozneje v življenju. Za identifikacijo teh dejavnikov bi bilo treba precej bolj razširiti analizo na druge segmente, ki bi presegli začrtani raziskovalni okvir magistrskega dela. Prav tako v vprašalniku ni bilo zajetih vprašanj, ki bi se nanašali izključno na mlade, zato konkretnejša analiza ni bila možna. To nam po drugi strani lahko pove, da neki splošni dejavniki sreče, ki jih lahko proučujemo na ravni celotne populacije, ne pokažejo rezultatov pri proučevanju specifičnih skupin. Od ključnih dejavnikov, ki vplivajo na srečo mladih, tj. izobraževanje, zdravje, materialna blaginja, prehod na trg dela in družbeni odnosi, in jih na podlagi analiz literature navajajo Handa, Pereira in Holmquist (2023), lahko potrdimo le vpliv materialne blaginje. Za preostale dejavnike zaradi premajhnega vzorca ne moremo z gotovostjo trditi, da vplivajo na srečo mlajše populacije.

Na srečo proučevane starejše populacije izrazito vplivajo slabo zdravje, nizek dohodek gospodinjstva in nizka dosežena izobrazba. Predvsem zdravje ima izjemno velik vpliv na srečo starejše proučevane populacije, saj so tisti, ki so poročali o precejšnjih zdravstvenih težavah, dosegali nižje povprečne vrednosti sreče. Precej nesrečni so tudi posamezniki, ki se težko prebijejo čez mesec, kar bi bila lahko posledica nižje dosežene izobrazbe in s tem nizkega dohodka. Seveda je za podrobnejše razumevanje razlogov posameznih dejavnikov na srečo proučevane populacije potrebna natančnejša empirična analiza. Izmed dejavnikov, ki najpomembneje vplivajo na srečo starejših, ter so jih opredelili Fagerström in drugi (2007, str. 35), lahko na podlagi analize potrdimo vpliv zdravja in materialnih razmer, za potrditev preostalih dejavnikov (kot sta samospoštovanje in socialni stiki) pa bi bile potrebne bolj poglobljene analize.

Magistrsko delo ponuja iztočnice za nadaljnje raziskovanje dejavnikov sreče, ki vplivajo na mlajšo in starejšo populacijo. Kajti ugotovitve analize kažejo, da lahko dejavniki sreče zelo različno vplivajo na posamezne družbene skupine, vendar je za potrditev te teze potrebna nadaljnja analiza na večjem proučevanem vzorcu, iz katere bi pridobili zanesljivejše rezultate.

Podrobnejše analize mlajše in starejše starostne skupine so zaradi dinamičnih sprememb, ki smo jim priča v zadnjih letih, izjemno pomembne za soočenje z nižjo rodnostjo in

podaljševanjem življenjske dobe. Pomembno je, da se z nadaljnjimi analizami identificirajo ključni dejavniki sreče in oblikujejo ustrezni ukrepi, ki bi pripomogli k sreči mlajših in starejših, ki skupaj tvorita pomemben del slovenske populacije.

Eden izmed ključnih dejavnikov sreče, razvoja in stabilnosti celotne družbe je kakovosten izobraževalni sistem. Izobraževanje pozitivno vpliva na številne vidike blaginje in hkrati povečuje gospodarsko rast. Zato so smiselne nadaljnje analize, s katerimi bi se oblikovale ključne politike, ki bi vsem skupinam prebivalstva omogočile boljši dostop do visokošolskega izobraževanja, povečale avtonomijo šol in univerz ter spodbujale vseživljenjsko učenje.

Drugi ključen dejavnik pa je zdravje. OECD (2019, str. 10) meni, da je z ustreznimi ukrepi politike mogoče izboljšati blaginjo in povečati gospodarsko uspešnost, in sicer z zagotavljanjem dostopa do visokokakovostnega zdravstvenega varstva za vse skupine prebivalstva in z izboljšanjem učinkovitosti sistemov zdravstvene oskrbe, zlasti z razširitvijo obsega blaga in storitev, ki jih pokriva osnovno zdravstveno varstvo. Ključna naložba so preventivni ukrepi, visoka raven varovanja zdravja in zmanjševanje zdravstvene neenakosti, ki ne sme biti pogojena z ekonomsko, izobrazbeno ali poklicno strukturo.

Ključno je, da raziskave potekajo redno, se vanjo vključi čim večji vzorec in razširi sklop vprašanj. To bi omogočilo analizo številnih novih vidikov, povečalo zanesljivost rezultatov in zagotovilo medčasovno primerjavo podatkov.

SKLEP

Za ocenjevanje napredka in blaginje družbe niso dovolj zgolj ekonomski kazalniki, temveč se morajo le-ti dopolnjevati z drugimi neekonomskimi dejavniki. Čeprav je BDP ključen kazalnik blaginje, se vse bolj zavedamo njegovih omejitev v vlogi merila za ocenjevanje napredka družb in dolgoročne vzdržnosti gospodarske rasti. Razprava o ustreznosti BDP kot merila blaginje poteka že kar nekaj časa – zagon je dobila po finančni krizi iz leta 2008, po koncu epidemije covid-19 pa je le še eskalirala. Pojavlja se vedno več akademskih gibanj, ki pozivajo k razmisleku o tem, kaj je blaginja in k čemu bi morala družba stremeti. Vse več iniciativ zahteva nova merila napredka družbe, saj je BDP zastarelo merilo. Pojavljati se je začelo tudi novo pojmovanje napredka kot sreče.

OECD (2019, str. 17) navaja, da bi oblikovalci politik lažje razumeli širšo sliko stanja v državi in uspešnosti gospodarstva za državljane, če bi se osredotočili na blaginjo ljudi in postavili srečo v vlogo merila za spremljanje blaginje. Oblikovalci politik bi s širšo osredotočenostjo na večdimenzionalno blaginjo bolje opredelili področja dobrega delovanja, zgodaj odkrili izzive in razumeli, kako različne sestavine blaginje medsebojno vplivajo na določeno nacionalno okolje. To bi jim omogočilo učinkovitejše določanje prednostnih nalog, boljšo oceno stroškov in koristi različnih možnosti politike ter lažjo izbiro vzvodov za ukrepanje.

V zadnjem desetletju se ekonomisti vse bolj osredotočajo na posledice sreče na ekonomsko teorijo in politiko. Vendar ekonomske raziskave o sreči niso zgolj »ekonometrija sreče«, temveč dejanska »ekonomika sreče«, tj. implementacija sreče v ekonomske modele in njena uporaba kot napovedovalec ekonomskih učinkov. Sreča namreč lahko služi kot determinanta ekonomskih rezultatov. Ekonomija sreče predstavlja dopolnilni a hkrati bistveno drugačen pristop k proučevanju človekove blaginje (Piekałkiewicz, 2017, str. 362).

Treba je poudariti, da je sreča odvisna od številnih dejavnikov in ekonomske raziskave o sreči niso omejene zgolj na vpliv ekonomskih dejavnikov. Pravzaprav je ena ključnih ugotovitev ta, da so neekonomski vidiki posameznikovega življenja, zlasti družbeni odnosi, izjemno pomembni. Sreča je sestavljena iz skupka dejavnikov, ki se močno prepletajo. Zato je ena najpomembnejših nalog raziskovanja sreče ugotoviti, katere okoliščine vse vplivajo na posameznikovo in družbeno blaginjo ter v kolikšni meri (Frey & Stutzer, 2002, str. 2; Frey in drugi, 2008, str. 4).

Splošnega soglasja glede nabora dejavnikov, ki bi jih bilo smiselno vključiti v analizo sreče, ni. Izmed neštete množice dejavnikov je težko izbrati ključne, ki pomembno vplivajo na določeno populacijo, zato so podrobne in redne raziskave izjemno pomembne. V sodobni družbi sta ravno mlajša in starejša populacija precej podvrženi negativnim predsodkom, ki so povezani s starostjo. Obe starostni skupini se soočata s precejšnjimi sodobnimi izzivi in sta v celotni populaciji najranljivejši. Mladi vedno težje rešujejo stanovanjski problem in se soočajo z nestabilnostjo zaposlitve, starejši pa se spoprijemajo s socialno izključenostjo ter slabim zdravstvenim in materialnim stanjem. Zaradi spreminjajočega numeričnega razmerja med skupinami prebivalstva in posledično njihove družbene moči se ustvarja tekmovanje za omejene družbene vire in pravične porazdelitve blaginje med generacijami. Zato je ključno sistematično prilagajanje javnih politik demografskim spremembam, kot so podaljševanje življenjske in delovne dobe ter nizka stopnja rodnosti.

V magistrskem delu sem analizirala vpliv določenih dejavnikov na srečo posameznikov. Cilj je bil proučiti teoretičen okvir in na podlagi tega oblikovati empirično raziskavo, s katero bi raziskala, kateri dejavniki vplivajo na srečo mlajše in starejše slovenske populacije ter ugotoviti morebitne razlike. V teoretičnem delu magistrskega dela sem opisala, kaj je blaginja, proučevala, zakaj BDP ni primeren kazalnik blaginje, nakazala na alternativno mero blaginje, tj. srečo, in raziskala, kateri dejavniki vplivajo na srečo posameznika ter ali ti dejavniki različno vplivajo na mlajšo in starejšo starostno skupino.

Z empirično raziskavo sem raziskala, kateri dejavniki vplivajo na srečo mlajše in starejše starostne skupine in ali obstajajo razlike. Potrdila sem, da dejavniki, proučevani v teoretičnem delu, podobno vplivajo na srečo proučevane populacije. Prav tako sem z analizo dokazala, da nekateri dejavniki, kot je zdravje, različno vplivajo na obravnavani starostni skupini. Kljub temu določeni dejavniki vplivajo na podoben način, na primer dohodek.

Čeprav so ekonomske analize sreče v zadnjih letih postale precej pogoste, je v Sloveniji tovrstno področje še dokaj neraziskano, kljub temu da je upoštevanje sreče v posameznih politikah ključnega pomena za družbeno stabilnost, produktivnost in gospodarsko rast. Indeks staranja prebivalstva se povečuje, zato je v luči družbene kohezije analiza sreče po različnih starostnih skupinah izjemno pomembna, saj lahko le s poglobljeno analizo problematike oblikujemo ustrezne ukrepe.

LITERATURA IN VIRI

1. Beaton, T. & Frijters, P. (2019). Happiness amongst teens in Australia. V M. Rojas (ur.), *The economics of happiness* (str. 409–438). Switzerland: Springer Nature.
2. Becker, C. K., Kirchmaier, I. & Trautmann, S. T. (2019). Marriage, parenthood and social network: Subjective well-being and mental health in old age. *PLoS One*, *14*(7), 1–20.
3. Becker, C. K. & Trautmann, S. T. (2022). Does happiness increase in old age? Longitudinal evidence from 20 European countries. *Journal of Happiness Studies*, *23*(7), 3625–3654.
4. Bell, D. N. & Blanchflower, D. G. (2021). The U-shape of happiness in Scotland. *Scottish Journal of Political Economy*, *68*(4), 407–433.
5. Bjørnskov, C. (2003). The happy few: Cross-country evidence on social capital and life satisfaction, *Kyklos*, *56*(1), 3–16.
6. Bjørnskov, C., Dreher, A. & Fischer, J. A. V. (2008). Cross-country determinants of life satisfaction: exploring different determinants across groups in society. *Social Choice and Welfare*, *30*(1), 119–173.
7. Blanchflower, D. G. (2021). Is happiness U-shaped everywhere? Age and subjective well-being in 145 countries. *Journal of Population Economics*, *34*(2), 575–624.
8. Blanchflower, D. G. & Oswald A. J. (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics*, *88*(7/8), 1359–1386.
9. Bok, D. (2010). *The politics of happiness: What government can learn from the new research on well-being* (1. izd.). Princeton: Princeton University Press.
10. Clark, A. E. & Oswald, A. J. (2006). The curved relationship between subjective well-being and age. *Paris-Jourdan Science Economiques working paper*, (29), 1–20.
11. Colombatto, E. (2006). On economic growth and development. *The Review of Austrian Economics*, *19*(4), 243–260.
12. Costanza, R., Hart, M., Posner, S. & Talberth, J. (2009). Beyond GDP: The need for new measures of progress. *The Pardee Papers*, (4), 1–37.
13. Coyone, C. J. & Boettke, P. J. (2006). Economics and happiness research: Insights from Austrian and public choice economics. V Y. K. Ng & L. S. Ho (ur.), *Happiness and public policy: theory, case studies and implications* (str. 89–105). Shanghai: Palgrave Macmillan.
14. D'Agostino, A., Grilli, G. & Regoli, A. (2019). The determinants of subjective well-being of young adults in Europe. *Applied Research Quality Life*, *14*, 85–112.

15. Deutsche Bank Research. (2006, 8. september). *Measures of well-being*. Pridobljeno 5. avgusta 2022 iz https://zgf-fortschritt.de/media/pages/studien/bip-allein-macht-nicht-gluecklich/4223390962-1660709573/bergheim-2006-measures_of_well-being
16. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575.
17. Diener, E. & Oishi, S. (2000). Money and happiness: Income and subjective well-being across nations. V E. Diener & E. M. Suh (ur.), *Culture and subjective well-being* (str. 185–218). Cambridge, MA: MIT Press.
18. Diener, E. & Scollon, C. (2014). The what, why, when, and how of teaching the science of subjective well-being. *Teaching of Psychology*, 41(2), 175–183.
19. Diener, E. & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40(1/2), 189–216.
20. Dixon, H. D. (1997). Controversy – economics and happiness. *The Economic Journal*, 107(445), 1812–1814.
21. Dolan, P., Peasgood, T. & White, M. (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology*, 29(1), 94–122.
22. Easterlin, R. A. (2019a). Foreword: Happiness or GDP?. V M. Rojas (ur.), *The economics of happiness* (str. v–viii). Switzerland: Springer Nature.
23. Easterlin, R. A. (2019b). Three revolutions of the modern Era. *Comparative Economic Studies*, 61, 521–530.
24. Easterlin, R. A. (2021). *An economist's lessons on happiness: Farewell dismal science!* (1. izd.). New York: Springer US.
25. Easterlin, R. A. (2023). Why does happiness respond differently to an increase vs. decrease in income?. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 209, 200–204.
26. Easterlin, R. A. & O'Connor, K. J. (2020). The Easterlin paradox. *IZA Discussion Papers*, 13923, 1–40.
27. Easterlin, R. A. & O'Connor, K. J. (2022). The Easterlin paradox. V K. F. Zimmermann (ur.), *Handbook of labor, human resources and population economics* (str. 1–25). Cham: Springer.
28. Eurofound. (2010). *Second European quality of life survey: Subjective well-being in Europe*. Pridobljeno 2. septembra 2022 iz <https://www.eurofound.europa.eu/nb/publications/report/2010/quality-of-life/second-european-quality-of-life-survey-subjective-well-being-in-europe>
29. Eurofound. (2016). *European quality of life survey 2016*. Pridobljeno 18. julija 2022 iz <https://www.eurofound.europa.eu/sl/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016>
30. European Commission. (2007, november). *Summary notes from the Beyond GDP conference: Highlights from the presentations and the discussion*. Pridobljeno 10. marca 2023 iz https://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/proceedings/bgdp_proceedings_summary_notes.pdf
31. Fagerström, C., Borg, C., Balducci, C., Burholt, V., Wenger, C. G., Dieter, F., Weber, G., Holst, G. & Hallberg, I. R. (2007). Life satisfaction and associated factors among

- people aged 60 years and above in six European countries. *Applied Research in Quality of Life*, 2, 33–50.
32. Frey, B. S. (2019). Research on happiness and economics. *Life Satisfaction - An Expanding Research Area Policy Brief*, 19, 71–76.
 33. Frey, B. S. & Gullo, A. (2021). Does sports make people happier, or do happy people make sports?. *Journal of Sports Economics*, 22(4), 432–458.
 34. Frey, B. S. & Stutzer, A. (2000). Happiness, economy and institutions. *The Economic Journal*, 110(446), 918–938.
 35. Frey, B. S. & Stutzer, A. (2002). The economics of happiness. *World Economics*, 3(1), 1–17.
 36. Frey, B. S. & Stutzer, A. (2004). Reported subjective well-being: A challenge for economic theory and economic policy. *Schmollers Jahrbuch: Journal of Applied Social Science Studies*, 124, 191–231.
 37. Frey, B. S., Stutzer, A., Benz, M., Meier, S., Luechinger, S., & Benesch, C. (2008). *Happiness: A revolution in economics*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
 38. Graham, C. (2005). Insights on development from the economics of happiness. *World Bank Research Observer*, 20(2), 201–231.
 39. Graham, C. & Pozuelo, J. R. (2017). Happiness, stress, and age: How the U curve varies across people and places. *Journal of Population Economics*, 30, 225–264.
 40. Grover, S. & Helliwell, J. F. (2019). How's life at home? New evidence on marriage and the set point for happiness. *Journal of Happiness Studies*, 20, 373–390.
 41. Handa, S., Pereira, A. & Holmqvist, G. (2023). The rapid decline of happiness: Exploring life satisfaction among young people across the world. *Applied Research in Quality of Life*, 2, 1–31.
 42. Helliwell, J. F., Huang, H., Norton, M. B. & Wang, S. (2019). Happiness at different ages: The social context matters. V M. Rojas (ur.), *The economics of happiness* (str. 455–481). Switzerland: Springer Nature.
 43. Hsu H. C., Chang W. C., Chong Y. S. & An J. S. (2016). Happiness and social determinants across age cohorts in Taiwan. *Journal of Health Psychology*, 21(9). 1828–1839.
 44. Hudomiet, P., Hurd, M. D. & Rohwedder, S. (2021). The age profile of life satisfaction after age 65 in the U.S. *The Journal of Economic Behavior and Organization*, 189, 431–442.
 45. Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic and political change in 43 societies* (1. izd.). Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
 46. Inglehart, R. (2010). Faith and freedom: Traditional and modern ways to happiness. V E. Diener, D. Kahneman & J. Helliwell (ur.), *International Differences in Well-Being* (str. 351–397). New York, NY: Oxford University Press.
 47. Inglehart, R., Foa, R., Peterson, C. & Welzel, C. (2008). Development, freedom, and rising happiness: A global perspective (1981-2007). *Perspectives on Psychological Science*, 3, 264–285.

48. Inglehart R. & Welzel C. (2005). *Modernization, cultural change and democracy: The human development sequence* (2. izd.). Cambridge: Cambridge University Press.
49. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. (2019). *Terminološka svetovalnica – ekonomija blaginje*. Pridobljeno 27. avgusta 2022 iz <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/ekonomija-blaginje>
50. Kenny, C. (1999). Does growth cause happiness, or does happiness cause growth?. *Kyklos*, 52(1), 3–26.
51. Kroll (2014). Towards a sociology of happiness: The case of an age perspective on the social context of well-being. *Social research online*, 19(2), 1–18.
52. Kurdija, S. & Korošec, V. (2016). Pomen in uporabnost kazalnika zadovoljstvo z življenjem. *Teorija in praksa*, 53(posebna izdaja), 64–89.
53. Lavrič, M., Deželan, T., Klanjšek, R., Lahe, D., Naterer, A., Radovan, M., Rutar, T., Sardoč, M., Uršič, M., Majce, M., Cupar, T., Matjašič, M., Nacevski, K., Vombergar, N. & Prešeren, J. (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji* (1. izd.). Maribor: Univerza v Mariboru.
54. Lee, S. (2021). Social exclusion and subjective well-being among older adults in Europe: Findings from the European social survey. *The Journals of Gerontology*, 76(2), 425–434.
55. Majumdar, C. & Gupta, G. (2015). Don't worry, be happy: A survey of the economics of happiness. *Economic and Political Weekly*, 50(40), 50–62.
56. Marcuss, R. D. & Kane, R. E. (2007). US national income and product statistics: Born of the Great depression and World war II. *Bureau of Economic Analysis: Survey of Current Business*, 87(2), 32–46.
57. McCullagh, P. (1980). Regression models for ordinal data. *Journal of the Royal Statistical Society*, 42(2), 109–142.
58. Nikolova, M. & Graham, C. (2020). The economics of happiness. *GLO Discussion Paper*, 640, 1–33.
59. Nordhaus, W. & Tobin, J. (1973). Is growth obsolete?. *National Bureau of Economic Research - Economic growth*, 5, 509–564.
60. OECD. (2019, 18. september). *The economy of well-being: Creating opportunities for people's well-being and economic growth*. Pridobljeno 17. januarja 2023 iz https://www.oecd-ilibrary.org/economics/the-economy-of-well-being_498e9bc7-en
61. Oerlemans, W. G., Bakker A. B. & Veenhoven R. (2011). Finding the key to happy aging: a day reconstruction study of happiness. *The Journals of Gerontology*, 66B(6), 665–674.
62. Orimo, H., Ito, H., Suzuki, T., Araki, A., Hosoi, T. & Sawabe, M. (2006). Reviewing the definition of »elderly«. *Geriatrics and Gerontology International*, (6), 149–158.
63. Oswald, A. J. (1997). Happiness and economic performance. *The Economic Journal*, 107(445), 1815–1831.
64. Piekalkiewicz, M. (2017). Why do economists study happiness?. *The Economic and Labour Relations Review*, 28(3), 361–377.
65. Proctor, C. L., Linley, P. A. & Maltby, J. (2009). Youth life satisfaction: A review of the literature. *Journal of Happiness Studies*, 10, 583–630.

66. Ramovš, J. (2011). Potrebe, zmožnosti in stališča starejših ljudi v Sloveniji. *Kakovostna starost*, 14(2), 3–21.
67. Redek, T., Frajman Jakšič, A. & Ograjšek, I. (2010). Sreča kot alternativna mera blaginje v družbi in trajnostni razvoj. V M. Noč Razinger, B. Panič & I. Zobec (ur.), *20. statistični dnevi*. Statistični urad Republike Slovenije.
68. Rojas, M. (2019). The relevance of richard A. Easterlin's groundbreaking work. A historical perspective. V M. Rojas (ur.), *The Economics of Happiness* (str. 3–24). Switzerland: Springer Nature.
69. Sarracino, F. (2019). When does economic growth improve well-being?. V M. Rojas (ur.), *The Economics of Happiness* (str. 355–370). Switzerland: Springer Nature.
70. Sastre, M. T. M. (1999). Lay conceptions of well-being and rules used in well-being judgments among young, middle-aged, and elderly adults. *Social Indicators Research*, 47, 203–231.
71. Senik, C. (2014). Wealth and happiness. *Oxford Review of Economic Policy*, 30(1), 92–108.
72. Slabe Erker, R. & Lavrač, V. (2009). Mesto sreče v ekonomiji in strategiji trajnostnega razvoja. *IB revija*, 43(3-4), 5–17.
73. Sotgiu, I., Galati, D., Manzano, M. & Rognoni, E. (2011). Happiness components and their attainment in old age: A cross-cultural comparison between Italy and Cuba. *Journal of Happiness Studies*, 12, 353–371.
74. Starc, M. (2011). Doživljanje sreče pri starejših Slovencih: medgeneracijski dejavniki in povezanost z življenjskim smislom. *Kakovostna starost*, 14(3), 3–23.
75. Stiglitz, J. E., Sen, A. & Fitoussi, J.-P. (2009). *Report of the Commission on the measurement of economic performance and social progress*. Paris: The Commission.
76. Svet EU. (2019, 24. oktober). *Ekonomija blaginje: Svet sprejel sklepe*. Pridobljeno 23. avgusta 2022 iz <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13432-2019-INIT/sl/pdf>
77. Switek, M. & Easterlin, R. A. (2018). Life transitions and life satisfaction during young adulthood. *Journal of Happiness Studies*, 19, 297–314.
78. *System of national accounts*. (2008). New York: United Nations. Pridobljeno 15. avgusta 2022 iz <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>
79. Tessier, P., Bussière, C. & Sirven, N. (2021). Does ageing alter the contribution of health to subjective well-being?. *Social Science & Medicine*, 268, 113–145.
80. Twenge, J. M., Sherman, R. A. & Lyubomirsky, S. (2015). More happiness for young people and less for mature adults: Time period differences in subjective well-being in the United States, 1972–2014. *Journal of Social Psychological and Personality Science*, 7(2), 131–141.
81. Veenhoven, R. (2001). *What do we know about happiness*. Pridobljeno 9. 11. 2022 iz <http://hdl.handle.net/1765/8778>
82. Yang, P. Q. & Leone, E. (2021). Are older people really happier than younger people?. *The Journal of Public and Professional Sociology*, 13(1).

PRILOGE

Priloga 1: Povprečne vrednosti zadovoljstva z doseženim po starostni skupini in izobrazbi – izpis iz SPSS

* Custom Tables.

CTABLES

/VLABELS VARIABLES=starost edu Y16_Q6a Y16_Q6b Y16_Q6c Y16_Q6d Y16_Q6e

DISPLAY=LABEL

/TABLE starost [C] > edu BY Y16_Q6a [S][MEAN] + Y16_Q6b [S][MEAN] + Y16_Q6c [S][MEAN] + Y16_Q6d [S][MEAN] + Y16_Q6e [S][MEAN]

/CATEGORIES VARIABLES=starost edu ORDER=A KEY=VALUE EMPTY=INCLUDE /CRITERIA CILEVEL=95.

				Satisfaction with education (1 very dissatisfied, 10 very satisfied)	Satisfaction with job (1 very dissatisfied, 10 very satisfied)	Satisfaction with standard of living (1 very dissatisfied, 10 very satisfied)	Satisfaction with accommodation (1 very dissatisfied, 10 very satisfied)	Satisfaction with family life (1 very dissatisfied, 10 very satisfied)
				Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
starost	18-29	edu	brez izobrazbe
			dokončana osnovna šola	7,00	7,29	7,29	7,79	8,54
			dokončana srednja šola	7,44	7,00	7,56	8,45	8,55
			višješolska izobrazba	8,46	7,57	7,60	8,32	8,72
			mag./doktorat	9,40	9,67	9,00	9,80	9,80
	65+	edu	brez izobrazbe	3,80	.	4,42	5,73	5,60
			dokončana osnovna šola	6,29	5,00	5,49	7,59	7,40
			dokončana srednja šola	7,16	9,00	6,16	7,71	7,29
			višješolska izobrazba	8,81	.	7,72	9,03	8,65
			mag./doktorat	9,50	.	9,00	10,00	7,00

Priloga 2: Povprečne vrednosti sreče po spolu glede na ocenjeno zdravje – izpis iz SPSS

* Custom Tables.

```
CTABLES
/VLABELS VARIABLES=Y16_HH2a Y16_Q48 Y16_Q5 DISPLAY=LABEL
/TABLE Y16_HH2a [C] > Y16_Q48 [C] BY Y16_Q5 [S][MEAN]
/CATEGORIES VARIABLES=Y16_HH2a Y16_Q48 ORDER=A KEY=VALUE
EMPTY=INCLUDE MISSING=EXCLUDE
/CRITERIA CILEVEL=95.
```

Taking all things together on a scale of 1 to 10, how happy would you say you are?				
Mean				
Respondent sex	Male	In general, how is your health?	Very good	8,00
			Good	7,38
			Fair	6,53
			Bad	5,75
			Very bad	3,86
	Female	In general, how is your health?	Very good	8,49
			Good	7,61
			Fair	6,87
			Bad	5,47
			Very bad	2,77

* Custom Tables.

```
CTABLES
/VLABELS VARIABLES=starost_new Y16_HH2a Y16_Q48 Y16_Q5
DISPLAY=LABEL
/TABLE starost [C] > Y16_HH2a > Y16_Q48 BY Y16_Q5 [S][MEAN]
/CATEGORIES VARIABLES=starost Y16_HH2a Y16_Q48 ORDER=A KEY=VALUE
EMPTY=INCLUDE MISSING=EXCLUDE
/CRITERIA CILEVEL=95.
```

Taking all things together on a scale of 1 to 10, how happy would you say you are?						
Mean						
starost	18-29	Respondent sex	Male	In general, how is your health?	Very good	7,97
					Good	8,25
					Fair	7,38
					Bad	7,00
					Very bad	.

se nadaljuje

nadaljevanje

			Female	In general, how is your health?	Very good	8,70
					Good	7,95
					Fair	6,75
					Bad	.
					Very bad	.
	65+	Respondent sex	Male	In general, how is your health?	Very good	8,43
					Good	7,14
					Fair	6,16
					Bad	5,94
					Very bad	4,20
			Female	In general, how is your health?	Very good	6,67
					Good	7,29
					Fair	6,51
					Bad	5,38
					Very bad	2,58

Priloga 3: Povprečne vrednosti sreče glede na fizično aktivnost – izpis iz SPSS

* Custom Tables.

```
CTABLES
/VLABELS VARIABLES=Y16_Q27c Y16_Q5 DISPLAY=LABEL
/TABLE Y16_Q27c BY Y16_Q5 [S] [MEAN]
/CATEGORIES VARIABLES=Y16_Q27c ORDER=A KEY=VALUE EMPTY=INCLUDE
MISSING=EXCLUDE
/CRITERIA CILEVEL=95.
```

Taking all things together on a scale of 1 to 10, how happy would you say you are?		
Mean		
Take part in sports or physical exercise	Every day or almost every day	7,79
	At least once a week	7,73
	One to three times a month	7,40
	Less often	7,11
	Never	6,23

Taking all things together on a scale of 1 to 10, how happy would you say you are?				
Mean				
starost	18-29	Take part in sports or physical exercise	Every day or almost every day	8,45
			At least once a week	8,17
			One to three times a month	7,45
			Less often	8,30
			Never	7,23
	65+	Take part in sports or physical exercise	Every day or almost every day	7,66
			At least once a week	6,91
			One to three times a month	6,33
			Less often	7,03
			Never	5,65

Take part in sports or physical exercise					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Every day or almost every day	203	20,2	20,3	20,3
	At least once a week	222	22,1	22,2	42,5
	One to three times a month	70	7,0	7,0	49,5
	Less often	180	17,9	18,0	67,6

	Never	324	32,3	32,4	100,0
	Total	999	99,6	100,0	
Missing	Don't know	1	,1		
	Refusal	3	,3		
	Total	4	,4		
Total		1003	100,0		

Priloga 4: Ordinalna logistična regresijska analiza – izsek iz SPSS

Model Fitting Information – celotni vzorec				
Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	3706,159			
Final	3357,173	348,986	25	,000
Link function: Logit.				

Model Fitting Information - mladi				
Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	365,117			
Final	333,950	31,167	20	,053
Link function: Logit.				

Model Fitting Information - starejši				
Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	1015,759			
Final	910,254	105,505	21	,000
Link function: Logit.				

Dejavnik		Razmerje obetov (odds ratio)		
		vsi	mladi	starejši
Struktura gospodinjstva	sam	0,598697	1,145682	0,97531
	par	1,319166	1,252323	1,55893
	sam z otrokom	1,168826	/	/
	par z otrokom	1,616074	1,844116	/
	drugo	referenca	referenca	referenca
Stopnja izobrazbe	brez izobrazbe	0,373066	/	4,513171
	osnovna šola	0,473312	0,142559	5,403247
	srednja šola	0,685231	0,296117	5,629384
	višješolska	0,906649	0,193206	12,00112
	magisterij/doktorat	referenca	referenca	referenca
Zdravje	zelo dobro	41,84616	4,943136	84,77494
	dobro	21,47737	4,002824	48,23091
	srednje	13,51772	0,879853	20,40949
	slabo	7,433524	referenca	15,02928
	zelo slabo	referenca	/	referenca
Finančne zmožnosti gospodinjstva	zelo enostavno	3,164516	1,122996	1,393753
	enostavno	4,034975	1,048122	2,944681
	dokaj enostavno	2,457145	1,404542	1,363425
	z nekaj težavami	2,117784	1,387128	1,280179
	težko	1,267441	0,292878	0,748264
	zelo težko	referenca	referenca	referenca
Zaposlitveni status	zaposlen	0,663653	0,734181	1,665291
	nezaposlen	0,551563	0,929601	0,503586

	upokojen	0,607745	/	referenca
	študent	referenca	referenca	/
Zadovoljstvo z demokracijo		1,047074	0,926816	1,049171
Zaupanje lokalnim oblastem		1,110711	1,199614	1,090897